

**ZİHİN ENGELLİ ÇOCUK ANNELERİNE
ÖDÜLLENDİRME VE ELEŞTİRMENİN
KAZANDIRILMASINDA BİLGİLENDİRME,
DÖNÜT VERME, DÖNÜT VERME VE
ÖDÜLLENDİRMEİNİN ETKİLİLİĞİ**

Sezgin VURAN

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 1997

T.C.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ZİHİN ENGELLİ ÇOCUK ANNELERİNE
ÖDÜLLENDİRME VE ELEŞTİRMENİN KAZANDIRILMASINDA
BİLGİLENDİRME, DÖNÜT VERME, DÖNÜT VERME VE
ÖDÜLLENDİRMENİN ETKİLİLİĞİ

(Doktora Tezi)

Sezgin VURAN /

Danışman: Prof. Dr. Ahmet KONROT

Eskişehir, 1997

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

ÖZET

Bu araştırmada, annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında, çocukların ise uygun olan ve olmayan davranışlarında ne düzeyde değişikliğe yol ağtığını belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın deneklerini, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakóltesi, Özel Eğitim Bölümü'ne danışma ve eğitim amacıyla başvuran üç zihin engelli çocuk ve onların anneleri oluşturmuştur. Araştırmada kullanılmak üzere, annelere çocuklarının davranışlarını ödüllendirme ve eleştirmeme becerilerini kazandırmak amacıyla yazılı materyal hazırlanmıştır. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için hedef davranışlar belirlenmiştir. Hedef davranışları belirlemede anekdot kaydı tutulmuştur. Anekdot kayıtları, davranış öncesi, davranış ve davranış sonrası olmak üzere analiz edilmiştir. Anekdot kayıtlarıyla çocukların değiştirilecek davranışları (hedef davranış) belirlenmiştir. Hedef davranışlar zaman aralığı kayıt tekniği ile hedef davranış kayıt formu kullanılarak 10 saniyelik aralıklarla kayıt edilmiştir. Araştırmada tek denekli araştırma yöntemlerinden değişen koşullar deseni kullanılmıştır. Değişen koşullar deseni (A), (B), (C), (C+D) biçiminde desenlenmiştir. Araştırma sürecinde kullanılmak üzere annelerin tercih ettiği ödülleri belirlemek amacıyla ödül listesi hazırlanmıştır. Deney sürecinin gerçekteştirilmesinde, anekdot kayıtlarının tutulması ve hedef davranışların belirlenmesini izleyen oturumlarda, başlama düzeyi verileri toplandıktan sonra anneler bilgilendirilmiştir, bilgilendirmeyi izleyen oturumlarda kayıtlara devam edilmiştir. Daha sonra gösterdikleri ödüllendirme becerisinin sıklığı

konusunda annelere dönüt (geri bildirim) verilmiştir. Son evrede dönüt vermenin yanısıra anneler ödüllendirilmiştir.

Araştırmanın başlıca bulguları şöyledir: Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitiminin her evresinde annelerin ödüllendirme becerilerinin arttığı görülmüştür. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı eğitim programı, çocukların hedeflenen uygun davranışlarında da önemli düzeyde değişikliğe yol açmıştır. Annelerin, çocukların uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumları azalmış hatta sıfır düzeyine kadar inmiştir. Çocukların hedeflenen uygun olmayan davranışlarında önce bir değişkenlik olmuş, ancak, anne eğitiminin devamında uygun olmayan davranışlarda önemli düzeyde ve kararlı bir azalma belirlenmiştir. Anne eğitiminin tamamlanmasını izleyen beş haftalık süreden sonra hem annelerin hem de çocukların kayıt edilen hedef davranışlarındaki değişikliklerin önemli oranda devam ettiği görülmüştür. Araştırma sonucunda; bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı anne eğitimi süresince, annelerin hedef davranışlarındaki değişiklikler giderek amaca yaklaşmıştır. Benzer değişiklikler çocukların belirlenen hedef davranışlarında da görülmüştür.

ABSTRACT

The purpose of the present study was to analyze the effects of informing, mothers, to mothers providing feedback and to mothers providing feedback along with reinforcing them on to target behaviors of mothers (reinforcing their children's appropriate behaviors and not criticising their children's inappropriate behaviors) and two target behaviors of their children (appropriate behavior levels and inappropriate behavior levels).

Subjects of the study were three mentally retarded children and their mothers applied to the Department of Special Education, Faculty of Education, Anadolu University. A written document was prepared for teaching mothers to reinforce their children's appropriate behaviors and not criticize their children's inappropriate behaviors. Target behaviors of children were determined by anecdotal analyses target behaviors were recorded by interval recording.

The study was conducted through "changing conditions design" with for phases: (A), (B), (C), and (C+D). A list of reinforcers was prepared to determine the reinforcer preferences of mothers. Following the first phase (A: baseline), in the second phase (B: informing), mothers were informed about reinforcing and not criticising their children, in the third phase (C: feedback), they were provided with feedback as to their progress, and in the fourth phase (C+D: feedback and reinforcement), they were provided with feedback plus were reinforced for their progress.

Major findings of the study were as follows:

The first target behavior of mothers (reinforcing their children's appropriate behaviors) increased in every experimental phase of the study. The experimental

procedures also affected the appropriate behaviors of children: all of the appropriate behaviors increased through the experiment. Furthermore, the second target behavior of mothers (criticizing their children's inappropriate behaviors) and the inappropriate behaviors of children decreased considerably. These changes in target behaviors of mothers and children maintained through the five-week follow-up period.

İÇİNDEKİLER

.....	sayfa
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. AİLE EĞİTİMİ VE ÖNEMİ	2
1.2. AİLE EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	4
1.3. AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARININ PLANLANMASI	5
1.4. TÜRKİYE'DE ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI	12
1.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	14
1.6. PROBLEM.....	21
1.7. AMAÇLAR.....	21
1.8. ÖNEM	23
1.9. SAYILTILAR	23
1.10. SINIRLILIKLAR	23
1.11. TANIMLAR.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. DENEKLER	26
2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN BİLGİLENDİRME MATERİYALİNİN HAZIRLANMASI	27
2.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	28
2.3.1. Anekdot Kaydı: Hedef Davranışların Belirlenmesi ve Tanımlanması	29
2.3.2. Hedef Davranış Kayıt Formunun Hazırlanması, Kayıt Etme ve Davranışların Oluşum Yüzdelerini Hesaplama.....	32
2.3.3. Araştırma Verilerinin Gözlemciler Arası Güvenirliğini Belirleme	33
2.4. ARAŞTIRMA DESENİ	34
2.4.1. Tek Denekli Araştırma Yöntemleri	34
2.4.1.1. Değişen Koşullar Deseni.....	34
2.5. DENEY SÜRECİ.....	35
2.5.1. Başlama Düzeyinin Belirlenmesi Evresi	35
2.5.2. Bilgilendirme Evresi.....	39
2.5.3. Dönüt Verme Evresi	40
2.5.4. Dönüt Verme ve Ödüllendirme Evresi	40
2.5.5. Planlanan Evrelerin ve Kayıt Etmenin Ön Uygulaması	42
2.6. VERİLERİN ANALİZİ.....	44
2.6.1. Grafiğin Hazırlanması.....	44
2.6.2. Grafiğin Yorumlanması	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. ANNELERİN ÖDÜLLENDİRME BECERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	47
3.1.1. Birinci Annenin, Çocuğun "Oyuncakla Oynama" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular	47
3.1.2. İkinci Annenin, Çocuğun "Verilen Yönergeleri Yerine Getirme" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular	49

3.1.3. Üçüncü Annenin, Çocuğun "Anlamlı Konuşma" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular	52
3.2. ÇOCUKLARIN ÖDÜLLENDİRİLEN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	54
3.2.1. Birinci Çocuğun "Oyuncakla Oynama" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular	54
3.2.2. İkinci Çocuğun "Verilen Yönergeleri Yerine Getirme" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular	56
3.2.3. Üçüncü Çocuğun " Anlamlı Konuşma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular	58
3.3. ANNELERİN UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARI ELEŞTİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	60
3.3.1. Birinci Annenin, Çocuğun "Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma" Davranışını İzleyen Eleştiri Yorumlarına İlişkin Bulgular	60
3.3.2. İkinci Annenin, Çocuğun "Israr Etme" Davranışını İzleyen Eleştiri Yorumlarına İlişkin Bulgular	62
3.3.3. Üçüncü Annenin, Çocuğun "Anlamsız Konuşma" Davranışını İzleyen Eleştiri Yorumlarına İlişkin Bulgular	64
3.4. ÇOCUKLARIN UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	66
3.4.1. Birinci Çocuğun "Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular	66
3.4.2. İkinci Çocuğun "Israr Etme" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular	68
3.4.3. Üçüncü Çocuğun "Anlamsız Konuşma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZET, TARTIŞMA, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

4.1. ÖZET	72
4.2. TARTIŞMA.....	73

4.3. SINIRLILIKLAR	78
4.4. ÖNERİLER	79
4.4.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	79
4.4.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler	80
KAYNAKÇA	81
EKLER	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

- Şekil 1.** Başlama Düzeyinde Anne Davranışlarının Kararlılığına İlişkin Veriler 37
- Şekil 2.** Başlama Düzeyinde Çocuk Davranışlarının Kararlılığına İlişkin Veriler 38
- Şekil 3.** Ön Uygulamada Babanın Ödüllendirme Düzeyine İlişkin Grafik 46
- Şekil 4.** 1. Annenin, Çocuğun “Oyuncakla Oynama” Davranışını
Ödüllendirme Düzeyine İlişkin Grafik 48
- Şekil 5.** 2. Annenin, Çocuğun “Verilen Yönergeleri Yerine Getirme”
Davranışını Ödüllendirme Düzeyine İlişkin Grafik 50
- Şekil 6.** 3. Annenin Çocuğun “Anlamlı Konuşma” Davranışını
Ödüllendirme Düzeyine İlişkin Grafik 53
- Şekil 7.** 1. Çocuğun “Oyuncakla Oynama” Davranışının Düzeyine
İlişkin Grafik 55
- Şekil 8.** 2. Çocuğun “Verilen Yönergeleri Yerine Getirme”
Davranışının Düzeyine İlişkin Grafik 57
- Şekil 9.** 3. Çocuğun “Anlamlı Konuşma” Davranışının Düzeyine
İlişkin Grafik 59

Şekil 10.	1. Annenin, Çocuğun “Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma” Davranışını Eleştirme Düzeyine İlişkin Grafik	61
Şekil 11.	2. Annenin, Çocuğun “Israr Etme” Davranışını Eleştirme Düzeyine İlişkin Grafik.....	63
Şekil 12.	3. Annenin, Çocuğun “Anlamsız Konuşma” Davranışını Eleştirme Düzeyine İlişkin Grafik.....	65
Şekil 13.	1. Çocuğun “Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma” Davranışının Düzeyine İlişkin Grafik.....	67
Şekil 14.	2. Çocuğun “Israr Etme” Davranışının Düzeyine İlişkin Grafik.....	69
Şekil 15.	3. Çocuğun “Anlamsız Konuşma” Davranışının Düzeyine İlişkin Grafik	71

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Eğitim, yalnızca okulda yürütülen bir süreç değildir. Gerçekte, eğitim çocuk okula başlamadan çok önce hatta doğumundan itibaren evde başlar. Bu nedenle ailelerin çocuklarının eğitiminde temel yapı taşları oldukları ileri sürülmektedir (Schulz, 1987; Fox ve Binder, 1990).

Çocuğun karmaşık gelişim süreci içinde, ilk deneyimlerini edindiği çevre ile ilk etkileşimde bulunduğu ortam ailedir (Üstünoğlu, 1991). Bir başka deyişle aile, çocuğun hemen tüm ilklerini yaşadığı bir ilkler örüntüsüdür. Ayrıca, çocuklar uykuda geçirdikleri zaman dışında kalan zamanlarının yüzde seksenini aileleri ile birlikte geçirmektedirler (Schulz, 1987). Bu bağlam içinde anne babaların rolü ele alındığında, ailelerin eğitiminin ne kadar önemli olduğu görülecektir. Brammer (1977), çocuğun eğitilmesi ve gelişmesi için en etkili ve en ekonomik sistemin aile eğitimi olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmacılar, ailelerin yalnızca çocuğu dünyaya getirip büyüten değil, çocukları üzerinde etkili olabilecek durumları kestirebilen, onların yeterlik ve yetersizliklerini en iyi bilen kişiler olabildikleri; ailelerin eğitim almaları durumunda çocuklarının eğitimine daha etkin ve bilinçli bir biçimde katılabildiklerini belirtmektedirler (Wiese ve Kramer, 1988; Schaefer, 1991; Bazyk, 1989).

Çocuğun gelişimine uygun ve gelişimini hızlandıracak ortam ve koşulların hazırlanmasında ailenin önemli bir rolünün olduğu açıktır. Her öğretim kademesindeki çocukların başarıları yalnızca okulda aldıkları eğitime bağlı olmayıp evde aldıkları destek

eğitime ve ailelerin eğitime katılımına da bağlıdır (Varol, 1995). Bu rolün gereğince yerine getirilmesi, ailenin eğitilmiş olmasını gerektirmektedir.

1.1. AİLE EĞİTİMİ VE ÖNEMİ

Birinci Aile Eğitimi Şurasında, aile eğitimi, aile kurumunun devamını, bireyin sağlıklı gelişimini ve onun toplumun uyumlu ve sorumlu üyesi olmasını sağlamak amacıyla yapılan her tür ve düzeydeki eğitim süreci olarak tanımlanmaktadır (DPT, 1990).

Aile eğitimi bir destek eğitim düzenlemesi olarak normal ya da engelli tüm çocuklar açısından önemlidir. Ailenin eğitilmesi, hem belli bir kurumda eğitim alan hem de hiçbir eğitim kurumundan yararlanamayan çocukların eğitilmesine katkıda bulunacaktır.

Diğer yandan, aile eğitimi özellikle eğitim hizmetlerinin yaygın sunulmadığı durumlarda da önemli bir eğitsel düzenleme olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, eğitimin isteğe bağlı olduğu okul öncesi dönemde aile eğitiminden yararlanma günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Tüm çocukların eğitiminde ailelerin önemli bir rol oynadığı hemen tüm eğitimcilerin üzerinde kolayca uzlaştıkları konudur (Kağıtçıbaşı, 1989). Aile eğitimi, henüz büyük bir bölümüne yaygın biçimde, okulda eğitim olanakları sunulamayan zihin engelli çocukların eğitiminde daha da önemlidir.

Aile eğitimi, çocukların okuldan ya da çevreden öğrendiklerinin kalıcı olmasını da sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında aile eğitiminin zihin engelli çocuklara ve ailelerine sağlayabileceği yararın önemi daha açık görülebilir. Çok fazla sayıda ve farklı gereksinimleri bulunan zihin engelli çocuk söz konusu olduğunda, ailelere sürekli olarak kullanabilecekleri düzeltme yöntemlerini kazandırmaya yönelik eğitimin, zihin engelli çocuğa sahip ailelere büyük olasılıkla çocuklarının yeni problemlerini de çözebilecekleri bilgi ve beceriler kazandıracığı görüşü savunulmaktadır (Fox ve Binder, 1990).

Ailelerle yapılan görüşmeler ve öznel gözlemler, zihin engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının değişik davranış problemleri ile başa çıkmakta zorlandıklarını işaret etmektedir. Ailelerin çocuklarına nasıl davranacaklarını kestiremedikleri, çocukları ev ortamlarında uygun olmayan davranışlarda bulduklarında çocuklarını uyardıkları, eleştirdikleri, cezalandırdıkları, zaman zaman da çocuklarının istediğini yapma yoluna giderek söz konusu uygun olmayan davranışların üstesinden gelmeye çalıştıkları izlenimini vermektedir. Engelli çocuğa sahip anne babalar ile yapılan görüşmelerde dikkati çeken bir diğer nokta ise, ailelerin çocuklarını ne zaman ve nasıl ödüllendireceklerini bilmediklerini ifade etmeleridir. Çocuklarının uygun davranışlarının sonucunda ne yaptıkları sorulduğunda, annelerin önemli bir bölümü bu sırada ev işlerini tamamladıklarını belirtebilmektedirler. Ailelere çocukları uygun davranmadığında ne yaptıkları sorulduğunda ise sıklıkla alınan yanıt çocuğa bu davranışı yapmaması gerektiğini anlatmaya çalıştıkları, uyardıkları ve daha da olmazsa cezalandırdıkları doğrultusunda olabilmektedir.

Anne baba ve öğretmen gibi çocuğun yaşamında önemli yetişkin kişilerin çocukların davranışlarına dikkat etmeleri (olumlu ya da olumsuz şekilde), ilgilenmeleri dikkat edilen davranışı artırmaktadır. Bir başka deyişle, dikkat etme pekiştirici özelliği kazanmaktadır (Özyürek, 1996). Anne babanın çocuğun yapmamasını istediği davranışı uyarması ve eleştirmesi sonucunda davranış kayboluyor gibi görünmesine rağmen kısa bir süre sonra tekrar ortaya çıkmaktadır (Becker, 1971). Bu durum eleştiri tuzağı olarak adlandırılmaktadır. Anne babaların sıklıkla bu tuzağa düştükleri gözlenmektedir.

Ailelerin, çocuklarının davranışlarının kontrolünde sıkça cezaya, bir başka deyişle olumsuz davranış değiştirme süreçlerine yer verdikleri de öne sürülmektedir (Mokuau ve Manos, 1989). Bunlar yeterince dikkatli kullanılmadığında çocuğa pek çok zararları olabilmektedir. Oysa cezadan kaçınmak için her zaman pek çok neden vardır. Ceza çoğu zaman davranışı yalnızca bastırır, uygun davranış için iyi bir model sağlamaz, aksine uygulayıcının saldırganlığı arzu edilmeyen bir model sunar ve cezanın olumsuz sonuçları korku, stres ve içe dönüklüğe neden olabilir (Birkan, 1996). Bu nedenler gözönüne alındığında cezaların umulan sonucu vermeyeceği açıkça görülmektedir. Cezanın mutlaka

kullanılması gerektiğinde ise davranışı izleyen pekiştirici uyarının geri çekilmesi (sönme) ya da tüm pekiştireçlere bir süre ara verilmesi (mola) yolları seçilerek uygulanabilir (Carr ve Collins, 1992). Seçilebilecek bir diğer yol ise uygun olmayan davranıştan dikkati uzaklaştırmak yani bu davranışı eleştirmemektir.

Anne babalara, dikkatlerini uygun davranış üzerinde yoğunlaştırmaları ve uygun olmayan davranıştan dikkatlerini uzaklaştırmaları önerilmektedir (Özyürek, 1995; Becker, 1971; Gallagher, 1988). Zira, ödüller etkili biçimde kullanıldığında, genellikle olumsuz davranış değiştirme süreçlerine yer vermeye gerek kalmayacağı gibi dikkat uygun davranışa yöneltildiğinde, kendiliğinden uygun olmayan davranışlardan uzaklaşacaktır.

Çocuklarına nasıl davranacağını bilemeyen anne baba, bilmeden ve istemeden kimi durumlarda ortadan kalkmasını istediği davranışın daha da çok yerleşmesine yol açabilmektedir. Çocuğunun uygun olmayan davranışlarını farkında olmadan destekleyen anne baba, böyle bir davranışın öğretmen tarafından değiştirilmesini de olanaksız hale getirebilir (Alberto ve Troutman, 1990). Kimi araştırmalarda anne babaların, çocuklarının olumlu davranışlarını yakalama (farkına varma), doğru ödüllendirme, uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme, eleştirmeme, gereksiz yere cezalandırmama ve gerçekçi beklentilere sahip olma gibi davranışları kazandıklarında, çocuklarının uygun olmayan davranışlarında azalma ve uygun davranışlarında artmalar görülebileceği vurgulanmaktadır (Cunningham, 1985).

1.2. AİLE EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

Ailenin çocuğunu herkesten daha iyi tanması ve çocuğu ile daha fazla etkileşim içinde olması, bire-bir verilecek hizmetlerin eksikliğini gidermesi, öğretim ve diğer hizmetlerin masrafını azaltması ve özellikle doğrudan eğitim götürülemeyen çocukların eğitilmesi bakımından önemli olan aile eğitiminin amaçları şu şekilde betimlenmektedir (Gargiulo, 1985; Kırcaali-İftar, 1995).

- a) Ailenin, özürlü çocuğu kabulünü sağlamak: Çocuğu objektif olarak değerlendirebilme; potansiyelini ve sınırlılıklarını anlama;
- b) Ailenin haklarını ve sorumluluklarını anlamasını sağlamak: Aile eğitim programına karışabilir mi? Nasıl ve ne ölçüde? Ailenin yapması gerekenler nelerdir?
- c) Aile ile işbirliği yapmak: Eğitim programının özelliklerini anlatmak ve programın amaçlarını gerçekleştirmede yardımlaşmaya teşvik etmek;
- d) Ailenin belli programları uygulamasını sağlamak: Evi daha verimli bir eğitim ortamı haline getirmek;
- e) Aileyi diğer kaynaklar hakkında bilgilendirmek: Aile grupları vb.

1.3. AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARININ PLANLANMASI

Aile eğitiminde söz konusu amaçlara ulaşmak için aile eğitiminin planlanması önemlidir. İnsanlara yardım etmeyi amaçlayan çalışmaların tümü hedeflenen kitlenin gereksinimleri göz önüne alınarak planlanır. Yapılan çalışmaların başarısı ya da amaçlarına ulaşması hedef kitlenin gereksinimlerine ne kadar uygun olduğu ve bu gereksinimleri ne kadar karşıladığı ile bağıntılıdır. Bu nedenle gereksinimlerin değerlendirilmesi, aile eğitiminin planlanması sürecinin ilk adımıdır (Cook, 1989).

Aile gereksinimleri söz konusu olduğunda, aile eğitimi programına temel oluşturacak gereksinimlerden söz edilmektedir. Her bireyin olduğu gibi her ailenin de farklı gereksinimler içinde olması doğaldır. Eğitim çalışmalarının planlanmasında üç tür gereksinimden söz edilmektedir. Bunlar algısal gereksinimler, gerçek gereksinimler ve atfedilen gereksinimler olarak sınıflandırılmaktadır. Algısal gereksinimler ebeveynin kendini ve çocuğunu nasıl algıladığı ile ilgilidir. Gerçek gereksinimler beceri ve davranış kazandırmaya ilişkin bilgi gereksinimi, maddi gereksinimler, toplumsal yaşamla ilgili gereksinimler vb. gereksinimlerdir (Arcambault, 1957). Atfedilen gereksinimler ise bir gözlemci tarafından birey adına belirlenen gereksinimler olarak tanımlanmaktadır (Grobowsky, 1982).

Aile gereksinimlerini belirlemek üzere Bailey ve Simeonsson, (1988) tarafından “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı” kullanılarak yapılan bir çalışmada, anne ve babanın gereksinimleri; bilgi gereksinimi, destek gereksinimi, maddi gereksinim, çocuğun durumunu diğerlerine açıklama gereksinimi, ailenin işleyişi ve toplumsal hizmetlerle ilgili gereksinimler olarak gruplandırılmıştır. Bu çalışmada, hem anne hem de babaların beceri öğretme, çocuk için uygun kurum bulma, diğer anne babalar hakkında yazılı materyal okuma alanlarında ortak gereksinimleri olduğu belirlenmiştir.

Sucuoğlu (1994), Bailey ve Simeonsson, (1988) tarafından geliştirilen ve kullanılan “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı”nı Türkçe’ye uyarlayıp faktör analizini yaparak, engelli çocuğa sahip 44 anne ve 45 babaya uygulamıştır. Araştırma sonucunda özellikle bilgi gereksinimini hem anneler hem de babaların temel gereksinim olarak belirttiklerini ortaya koymuştur.

Evcimen (1996) tarafından aynı araç kullanılarak araştırmanın tekrarlanması sonucunda ailelerin maddi, açıklama yapma, bilgi, ailenin işleyişi, destek ve toplumsal hizmetler yönünden gereksinimleri olduğu ortaya konmuştur. Aynı çalışmada, çocuklarının yaşlarına ve birden fazla engelli çocuğa sahip olma durumuna göre ailelerin bilgi gereksiniminin arttığı da vurgulanmıştır.

Ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi onlar için planlanacak çalışmalar açısından önemlidir. Bailey ve Simeonsson, (1988) tarafından geliştirilen “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı”nın bilgi gereksinimi başlığı altında ailelerin aşağıdaki konulardaki gereksinimlerine yer verilmiştir.

- a) Çocuğa bazı becerilerin nasıl öğretilceği hakkında daha fazla bilgi gereksinimi,
- b) Çocuğun davranışlarının nasıl kontrol edilebileceği hakkında daha fazla bilgi gereksinimi,
- c) Çocuğun durumu (engeli) hakkında daha fazla bilgi gereksinimi,

- d) Çocukla nasıl oynanacağı ya da nasıl konuşulacağı hakkında daha fazla bilgi gereksinimi
- e) Diğer engelli çocuk anne ve babaları ile tanışma ve konuşma gereksinimi.

Yukarıdaki maddeler irdelendiğinde ebeveyn çocuk etkileşimine ilişkin bilgi gereksiniminin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Anne ve babalar, sık sık öğretmen ve uzmanlardan çocuklarının evde eğitimi konusunda öneriler istemektedirler. Fakat bu önerileri isterken de genellikle buldukları koşullar altında mümkün olan herşeyi yaptıklarına dair onay ve anlayış beklentisi içindedirler (Alberto ve Troutman, 1990). Bir başka deyişle, kendilerine neyi nasıl yapacaklarını söyleyen öğretmen ya da uzmanlardan rahatsızlık duyabilirler. Bu nedenlerle bilgece açıklamalarda bulunmaktan çok ailelerle yapılan çalışmaların bilgi alışverişi için bir fırsat olarak görülüp ana babaların çocuklarının eğitiminde etkin ve işlevsel rol almalarının sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır (McConachie, 1991).

Ebeveynlerin destek gereksinimi içinde olduklarını; neyi nasıl yapacaklarına ilişkin olarak bilgiye, doğru yapıp yapmadıklarına ilişkin dönütlere ve ödüllendirmelere gereksinim duydukları belirtilmektedir (Alberto ve Troutman, 1986). Ödüllerin, çocukların davranışlarında olduğu kadar yetişkin davranışlarında da önemli bir yer aldığı ve öğrenmeyi yoğunlaştırdığı, ailelerin davranışlarının olumlu yönde değiştiğini belirten yazarlar, aile eğitimi çalışmalarının planlanmasında aileleri bilgilendirmenin yanı sıra sözü edilen süreçlerin de dikkate alınması gerekliliğinden söz etmektedirler (Alberto ve Troutman, 1990). Bu nedenle aile eğitimi çalışmalarının planlanmasında gerek ailelerin gerekse çocukların gereksinimleri dikkate alınmalıdır. Özellikle ailelere yönelik çalışmaların planlanmasında, çocuklarına neyi nasıl öğreteceklerinin öğretilmesinin yanısıra onların onay ve anlayış beklentilerinin karşılanmasına da özen gösterilmelidir. Buradan yola çıkıldığında aile eğitimi çalışmalarının planlanmasında ailelere verilecek hizmetlerden, onların en üst düzeyde yarar sağlayabilmeleri için ailenin özelliklerinin, yapısının, aile bireylerinin özelliklerinin, aile içinden sağlanabilecek desteklerin ve özür

çocuğun çeşitli gelişim alanlarında gösterdiği performansın belirlenmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 1994).

Ailelerin gereksinimlerine göre karar verilecek noktaların yanısıra, karar verilmesi gereken diğer konular eğitimin grup ya da bireysel mi yapılacağı, eğitimin nerede yapılacağı ve eğitimin amacına uygun yaklaşımın belirlenmesidir.

Aile eğitimi çalışmaları grup ve bireysel olarak planlanmaktadır. Fakat hem grup hem de bireysel çalışmaların yarar ve sınırlılıkları vardır. Grup çalışmaları ekonomikliği, daha fazla çocuk ve aileye hizmet götürülmesi, ailelerin bilgi deneyim ve duygularını paylaşabilmeleri açısından yararlı (Akkök, 1991) olmakla birlikte, gruptaki tüm ailelerin gereksinimlerinin karşılanması açısından sınırlılık gösterdiği vurgulanmaktadır (Miller, 1975). Bireysel çalışmalar ise grup çalışmalarında ortaya çıkan bu sınırlılığı ortadan kaldırmaktadır. Yapılan çalışmalar da ailelerin grup çalışmalarından yeterince yararlanamadıklarını, ebeveyn ve çocuğun gereksinimlerini doğrudan dikkate alan bireyselleştirilmiş programlardan daha fazla yarar sağladıklarını da belirtmektedir (Miller, 1975; Baker ve Mc Curry, 1984; Graziano ve Diament, 1992).

Aile eğitimi programlarında dikkate alınması gereken bir diğer nokta ise eğitim için kullanılan ortamlardır. Düzenlendikleri ortama göre aile eğitimi programları, evde, okulda, hem ev hem de okulda yürütülen programlar olmak üzere genelde üç farklı düzenleme olarak kümelendirilmektedir (Heward ve Orlansky, 1988).

Ailenin evde eğitilmesi, evin verimli bir eğitim ortamı haline getirilmesinde avantajlı bir desenleme olarak görünmektedir. Evde uygulanmak üzere desenlenen eğitim programlarının dayanakları şöyledir (Snell, 1983; Schulz, 1987; Shearer, 1976):

- a) Öğrenme çocuğun doğal çevresinde oluşur,
- b) Beceriler, aileler tarafından öğretildiğinde daha kolay genellenir,
- c) Ebeveynler çocuklarını daha iyi tanıdıkları için, çocuğa ne öğretilmesi gerektiği kararlarına katılabilirler,

- d) Ailelerin tüm bireyleri, onları yönlendiren bir program olduğunda engelli çocukla daha fazla ilgilenirler,
- e) Öz-bakım becerileri okul ortamından çok ev ortamında öğrenilir,
- f) Öğretim amaçları ev ortamında bireyselleştirilmiştir.

Evde uygulanan programlar, bir uzman ya da danışman tarafından, ailelerin ve çocuğun ev ortamındaki gereksinimlerinin belirlenmesinden sonra desenlenmektedir. Uzmanın gereksinimleri belirlemek amacı ile yaptığı gözlemleri ailelerle paylaştığı gereksinim duyulan alanları aile ile birlikte belirlediği düzenlemelerdir. Anne baba ve çocuğun gereksinimlerine uygun, çocuğun doğal ortamında yürütülen bu tür programlar, uzmanın aileleri bilgilendirdiği, çocukla çalışarak onlara model olduğu, onların çocukları ile doğrudan etkileşimlerini gözleyerek danışmanlık yaptığı desenlemelerdir. Özellikle hiç bir eğitim kurumundan yararlanamayan çocukların eğitiminde önemli katkılarının olduğu vurgulanmaktadır (Schulz, 1987).

Belli bir merkez ya da okulda gerçekleştirilmek üzere desenlenen programlarda genellikle aileleri bilgilendirme ve onlara öğretme becerilerini kazandırma hedeflenmektedir. Çoğunlukla çocuk gelişimi, sosyal etkileşim, dil ve konuşma gelişimi konularında ailelerin bilgilendirilmelerine ağırlık verilmektedir. Ebeveynlerin okulda ya da merkezde öğrendikleri bilgileri evde uygulamasını gerektiren bu tür programlar, genellikle grup eğitime olanak tanınması açısından ekonomiktir. Okulun ya da merkezin olanaklarından kolayca yararlanmayı sağlaması açısından da avantajlı kabul edilmektedir (Heward ve Orlansky, 1984). Okulda ya da merkezde düzenlenen programlar konferanslar, çalışma toplantıları (workshop), ev ödevleri, evdeki uygulamaların gruba aktarılması biçimlerinde yürütülmektedir. Bu programlar uzman ve danışmanlar tarafından yürütülebildiği gibi özel olarak yetiştirilmiş rehber aileler (lider ebeveyn, yardımcı aile) tarafından da yürütülebilmektedir (Alberto ve Troutman, 1990). Bu tür programlarda ailelerin evde bir uzman tarafından izlenmesi ya da yardım alması söz konusu olmamaktadır.

Ev ve okula dayalı programların yalnızca ev ya da yalnızca merkezde uygulanan programlara göre uygulamaların ailelerin okuldaki etkinlikleri izlemesi, öğretmen eğitiminden geçmeleri ve çocukları ile doğrudan uygulamaya katılmaları biçiminde sürdürülmesi, ailelerin evde izlenmesi, onlara dönüt verilmesi ve danışmanlık yapılması gibi nedenlerle, gerek çocuk gerekse aile açısından, çok daha avantajlı olduğu vurgulanmaktadır (Brightman, Ambrose ve Baker, 1980).

Hem ev hem de okul ortamının olanaklarının kullanılması, çocuk ve aileye kazanılan becerilerin genellenmesini sağlamak yoluyla daha fazla katkı sağladığı da belirtilmektedir (Bratlinger, 1991).

Aile eğitimi çalışmalarına yaklaşımlar açısından bakıldığında ise, başlangıçta ailelere yönelik çalışmaların psikolojik danışma ağırlıklı çalışmalar olduğu ve daha çok ailelerin beklenti ve tutumlarını değiştirme ve geliştirmeyi, onların duygularını ifade etmelerini sağlamayı amaçlayan yansıtma modellerinin kullanıldığı vurgulanmaktadır (Ginot, 1985). Bu yaklaşıma dayalı çalışmalarda ailelerin, duygularını, endişelerini ve kararlarını açık ve dürüst bir biçimde açıklayabilecekleri tartışma grupları oluşturularak amaca ulaşmaya çalışılmaktadır. Gordon, (1970) yansıtmacı modellere dayalı çalışmalarda normal çocukların aileleri ile başarı sağlanabilmesine rağmen orta ve ileri derecedeki zihin engelli çocukların ailelerinde başarı sağlanamadığını belirtmektedir.

Ailelerin duygularını ve gereksinimlerini ifade edebilmelerinin ötesinde, çocuklarının gereksinim duyduğu beceri ve davranışları onlara öğretmede izleyecekleri yöntemler konusunda eğitilmeleri ve bu konuda yönlendirilmeleri ve teşvik edilmeleri gerekliliği beceri öğretimi ağırlıklı çalışmalara hız kazandırmıştır (Wiese ve Kramer, 1988). Mc Conachie (1991) tarafından yapılan bir araştırmada da anne-babaların, özellikle annelerin öğretme becerilerini öğrenmeyi tercih ettikleri de ortaya çıkarılmıştır. Pek çok çalışmada beceri ve davranış kazandırma söz konusu olduğunda davranış değiştirme teknikleri temel alınmaktadır (Akkök, 1984; Sucuoğlu, 1994; Mokuau ve Manos, 1989; Blechman, 1985) .

Aile eğitiminde, ailelere yaygın biçimde kazandırılmaya çalışılan yaklaşımlardan biri davranışçı yaklaşımdır. Davranışçı yaklaşıma dayalı aile eğitimi programları, gözlenebilir davranışlar ve davranış kontrol eden çevresel uyarıların kontrolünün aileye öğretimi üzerinde odaklanmaktadır (Kramer, 1985). Davranışların büyük bir bölümünün, davranışın öncesinde yer alan ve onu izleyen çevresel uyarıların tarafından biçimlendiği düşünülürse anne babaların çocukların davranışlarının öncesinde ve sonrasında yer alan tepkilerinin değiştirilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır (Özyürek,1996) Bu yaklaşıma göre aileler çocuklarının davranış problemlerini ve öğrenmedeki güçlüklerini çözmeye kullanılan davranışçı teknikleri pratik anlamda uygulayabilecek şekilde eğitilmektedirler (Hornby, 1992). Ailelerin davranışçı teknikleri kullanabilecek şekilde eğitilmeleri ile ilgili olarak ise şu gerekçeler öne sürülmektedir (Elksnin ve Elksnin, 1991; Alberto ve Troutman, 1986).

- a) Davranışçı yaklaşımın çocukların davranışlarını değiştirmedeki güçlü etkisi araştırma bulguları ile desteklenmektedir,
- b) Davranışçı yaklaşım araştırma literatüründe geniş bir yere sahiptir,
- c) Aileler diğer yaklaşımlara oranla davranışçı yaklaşımı tercih etmektedirler,
- d) Davranışçı yaklaşım konusunda uzman olmayanlar, bu yaklaşımı kolayca öğrenebilmekte ve programları yürütebilmektedirler,
- e) Davranışçı yaklaşım bir çok bireye aynı anda ve kısa sürede öğretilmektedir,
- f) Doğal çevrede oluşan davranış sorunlarına uygulanabilmektedir.

Bir başka anlatımla, davranışçı yaklaşıma dayalı olarak anne babalara uygulamalı davranış analizi süreçlerinin öğretimi hedeflenmektedir. Uygulamalı davranış analizi süreçlerinin anne babalara öğretimi ile ilgili olarak planlanan çalışmalarda genel olarak süreçlerin oturumlara dağılımı şöyledir:

- Birinci oturum, davranışların gözlenebilir ve ölçülebilir terimlerle tanımlanması, davranışların gözlenmesi,
- İkinci oturum, olumlu davranışları artırmak için pekiştireç belirleme ve kullanma,

Üçüncü oturum, sembol pekiştireç sistemi ve nasıl kullanıldığı,
 Dördüncü oturum, uygun olmayan davranışları azaltmak için pekiştireçlerin geri çekilmesi,
 Beşinci oturum, davranışların kayıt edilmesi,
 Altıncı oturum, pekiştireçlerin azaltılması,
 Yedinci oturum, cezanın uygun kullanımı,
 Sekizinci oturum, mola tekniğinin kullanımı,
 Dokuzuncu oturum, uyarı kontrolü
 Onuncu oturum, anne babaların kendilerinde ve çocukların gerçekleşen değişiklikleri değerlendirme.

Sözü edilen konular, aileleri bir gözlemci ve uygulamacı bir başka deyişle iyi bir uygulamalı davranış analisti yapmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımı açıklayan yazarlara göre, davranış kişinin çevresi ile etkileşiminin bir sonucu ve kişinin gelecekteki davranışlarının artması ve/veya azalmasına neden olacak sonuçların bir fonksiyonudur (Mokuau ve Manos 1989). Uygulamalı davranış analizi yaklaşımıyla, pek çok bakımdan önemli olan davranışlarda güvenilir ve tahmin edilebilir ilerlemeler sağlamak amaçlanmaktadır (Özyürek, 1996).

Anne babaların uygulamalı davranış analizi süreçlerini öğrenmeleri sırasında bu süreçlerin bir bölümünün ya da tamamının aile eğitimi planlamacısı tarafından kullanılacak şekilde planlanması çalışmaları daha etkili kılabilir.

1.4. TÜRKİYE'DE ZİHİN ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK AİLE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI

Zihin engelli çocukların eğitim olanakları açısından, Türkiye'de, 1996-1997 öğretim yılı itibariyle, 4-18 yaş grubunda zihin engelli 105.774 çocuğun bulunduğu tahmin edilmekte, bunların da özel eğitim okullarında, özel sınıflarda ve kaynaştırma programlarında olmak üzere ancak 19.839'una (%18.7) eğitim hizmeti verilebilmektedir (M.E.B. Özel Eğitim Genel Müdürlüğü 21.6.1997 verileri). Görüldüğü gibi Türkiye'de zihin engelli çocukların büyük bir bölümü eğitim alamamaktadır.

Bu durumda da gerek zihin engelli çocuğun gerekse ailesinin çaresizlik içinde yaşamlarını sürdürdükleri söylenebilir. Çaresizlik içinde olan aileler ya tıp kurumlarına ve eğitim kurumlarına başvurarak çare aramakta ya da eve kapanarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Sınırlı olanaklar çoğunlukla bu çocuklara doğrudan eğitim verilmesini olanaklı kılmamaktadır. Zihin engelli çocuğa sahip ailenin çocuğunun eğitimine katılmasına ilişkin düzenlemelerin özel eğitim mevzuatında yer alması ise oldukça yenidir. 1996 yılında ve en son yürürlüğe giren “Öğrenme Güçlüğü¹ Olan Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği”nde bir tek madde ile aile eğitimine değinilmiştir ve sözü edilen madde şöyledir: Aile eğitimi Madde 25- Ana okulunda, eğitim uygulama okulunda, meslek okulunda ve mesleki eğitim merkezinde haftalık ders programında aile eğitimi için uygun zaman ayrılır. Bu faaliyetler rehberlik servisi tarafından üniversiteler, sağlık kuruluşları ve rehberlik araştırma merkezleriyle işbirliği içinde yapılır. Aile eğitiminde koruyucu önlemlere de yer verilir. Sırada bekleyen öğrencilerin ailelerine yönelik olarak da düzenlenir. Okuldaki sosyal faaliyetlere tüm ailelerin katılımı sağlanır.

Bu madde ile aile eğitiminin nasıl yapılacağına ilişkin yeterince açıklık getirilmemiştir. Fakat 6.6.1997 tarih ve 23011 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”de “ailelerin özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmaları esastır” ilkesi benimsenmiştir. Bu K.H.K. gerek zihin engelli çocuğun doğrudan eğitimi gerekse sağlanacak hizmet ve destek hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi açısından ümit verici görünmektedir.

Konrot ve diğerleri (1991) Türkiye’de bulunan 80 rehberlik araştırma merkezi ve zihin engellilere eğitim veren okullarda yaptıkları bir çalışmanın sonucunda, ailelere yönelik yürütülen çalışmaların veli toplantısı niteliğinde olduğunu bunun da çocuğun eğitiminin evde de sürdürülmesi açısından yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Tüm bunlara ek olarak, Türkiye’de zihin engelli çocuklara eğitim veren kurumların da sayısı az ve personeli yetersizdir. Bu kurumlarda çalışan personelin yetersiz

¹ Sözü edilen yönetmelikte “Öğrenme güçlüğü” terimi zihin engeli karşılığı olarak kullanılmıştır.

oluşu aile eğitimi gibi destekleyici uygulamalara gereksinimi artırmaktadır (Kırcaali-İftar, 1993).

1.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Fox ve Binder'in (1990) aktardığına göre, araştırmalar, davranışçı yaklaşıma dayalı tekniklerin ailelere öğretildiği aile eğitimi çalışmalarına katılan ailelerin, engelli çocukları ile göz-göze ilişki ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi (Harris, Wolcnik ve Weitz, 1981), kendine zarar verme davranışlarının azaltılması (Risley, 1968), saldırgan davranışların azaltılması (Olson ve Roberts, 1987), uyumun geliştirilmesi (Forehand ve Mac Mahan, 1981), sosyal becerilerin geliştirilmesi (Howling, Marchant, Rutter, Berger, Hersov ve Yule, 1973), gibi konularda başarı sağladıklarını göstermektedir.

Bunlara ek olarak davranışçı yaklaşıma dayalı uygun davranışları artırma ve uygun olmayan davranışları azaltma tekniklerinin anne babalara öğretimi ve tekniklerin öğretiminde izlenen yolların etkililiklerinin değerlendirildiği araştırmalarda da başarılı sonuçlar alınmıştır. Bu araştırmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Mokuau ve Manos (1989) tarafından zihin engelli çocuğa sosyalleşme becerilerini kazandırmak için "Ana-baba Eğitiminde Davranışçı Model" in kullanıldığı bir araştırma yapılmıştır. Araştırmacılar, çalışmanın çocuğun anne-babasıyla ilişkilerini geliştirme üzerinde odaklaştığını ve anne babaya çocukları ile olumlu davranış değiştirme süreçlerini kullanma becerilerini öğretmeyi ve sıkça kullandıkları ceza ile kontrol yöntemlerini azaltmayı hedeflediklerini belirtmişlerdir. Araştırma raporunda sunulan programın, etiketlenmemiş ödül kullanımı, etiketlenmiş ödül kullanımı, betimleyici ifadelerin kullanımı, fiziksel ilişki kurma, doğrudan yönergeler sunma, alternatifli sorular sunma becerilerini içerdiği belirtilmiştir. Yazarlar ceza ile kontrol süreçlerinin en sık gözleneninin çocuk ve aile arasındaki ilişkileri geliştirmekten ziyade yasaklama ya da engelleme eğilimli olan eleştirel yorumlar olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Araştırmada, ödüllerin kullanımını artırmak yoluyla eleştirel yorumların azaltılmasının amaçlandığı ifade edilmiştir. Çocuk ve ailesinin 10 hafta boyunca, haftada bir saat,

laboratuvar olarak hazırlanan oyun odasına alındığı bir ortamda gerçekleştirildiği belirtilen bu araştırma üç evrede gerçekleştirilmiştir. Birinci evre başlama düzeyi evresidir. İkinci evre, sağaltım evresidir. Bu evrede uzmanın aileye video ile dönüt verme, rol oynama, sosyal pekiştirme, kişisel veri toplama, model olma, yönergeler, ilerlemeyi gösteren grafiklerle dönüt verme tekniklerini kullanarak ve eleştirel yorumların yapılmasını; ortaya çıktıklarında görmezlikten gelerek, ailenin bunları kullanmasını kibarca engelleyerek (örneğin, başardığında, bir pekiştireç kaynağı olarak üstlendiği rolünü azaltarak ya da çocuğunuza böyle şeyler söylemek pek işe yaramaz diyerek), uygun olmayan yorumlara olası alternatif cevaplar vermelerini isteyerek (örneğin, bu durumda ne söylersiniz? gibi) engellediği belirtilmiştir. Üçüncü evre, son değerlendirmenin yapıldığı evredir. Bu evre başlangıç düzeyi değerlendirmesi koşullarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre hem anne hem de babanın etiketlenmiş ödüllerin kullanımı ve betimleyici ifadelerle ilgili başlama düzeyine göre önemli kazanımlar elde ettikleri belirtilmiştir. Çalışmada anne babanın ödül kullanımının sıfır düzeyinden 1.8'e çıktığı ifade edilmektedir. Araştırma sonuçlarının, anne ve babanın yazılı ve sözlü ifadelerinde olumlu davranış değiştirme süreçlerini öğrendikten sonra, gerek oyun sırasında gerekse yaşantılarının diğer bölümünde, çocuklarından yapamayacağı değil yapabileceği beceri ve davranışları beklemeye başladıklarını, onların olumlu davranışlarına dikkat ettiklerini gösterdiği ayrıca, anne babaların kendilerinin sözlü değerlendirmelerinde de ödül kullanma davranışlarının arttığını ve bunun kendileri ve çocukları için olumlu sonuçlara yol açtığını, öğrendiklerinin kalıcı bir başarı sağladığını ve eleştiri yorumlarının sayısında önemli bir azalma olduğunu, çocukları ile fiziksel ilişki kurmada ise artış olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir.

Hornby ve Singh (1984) Zihin Engelli Çocukların Aileleri ile Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Grup Öğretimi konulu bir araştırma yapmışlardır. Araştırmada, zihin engelli çocukların aileleri ile davranışçı yaklaşıma dayalı grup öğretiminin etkililiğini değerlendirme amaçlanmıştır. Araştırmaya 11 ebeveyn (9 anne,2 baba) katılmıştır. Ailelere davranış listesi, davranışçı tekniklere ilişkin test ve Hereford aile tutum ölçeği gönderilmiş. aileler bunları doldurarak geri postalamışlardır. Yaklaşık 10 hafta sonra yaklaşık 1 saatlik ev ziyaretleri yapılmıştır. Ev ziyaretlerinde testler bir kez daha

verilmiştir. Aile eğitimi başlamadan önce 2 haftalık sürede tüm denekler evde 3 kez gözlenmiştir. Öğretim programı, 20 dakikalık davranışçı teknikleri tanıtan bir konferans, anlatılan konuya ilişkin ailelere sorular sorma, problem davranışı belirleme, davranış öncesi ve davranış izleyen durumları belirleme ve betimleme, etkili yöntemleri grupla tartışma, bir sonraki oturuma kadar uyguladıkları yöntemler ve sonuçlarını rapor etme, ebeveynlerin gelişmelerine ilişkin onlara dönüt verme, uygulamasında güçlük çekilen tekniklerle ilgili model sağlama ve grup içinde dramatize etme, her oturumun sonunda ailelere bir sonraki oturumda tartışmak üzere evde hazırlayacakları bir ev ödevinin verilmesini içermektedir. Araştırma bulgularında, cezalandırmadan çok ödüllendirme oranının daha fazla olduğu, deney grubunda yer alan anne babaların çocuklarının uygun olan davranışlarında öğretim sonrasında önemli oranda artışlar olduğu, kontrol grubunda yer alan anne babaların çocuklarının uygun davranışlarında ise dikkate değer bir değişiklik gözlenmediği, deney grubunda yer alan ailelerin çocuklarının uyuşmayan davranışlarının uyuşanında küçük artış olduğu, kontrol grubu ailelerinin çocuklarında böyle bir değişiklik gözlenmediği belirtilmiştir. Elde edilen bulgulara göre genel olarak aile eğitimi programının uygulamalı davranış analizi ilkeleri konusundaki bilgiyi geliştirdiği ve kullanılmasında yararlı olduğu sonucunun yanısıra evde çocuk-ebeveyn etkileşiminde olumlu değişikliklere yol açtığı sonucu vurgulanmıştır.

Knapp ve Deluty (1989) tarafından davranışçı yaklaşıma dayalı iki aile eğitimi programının birbirine göre etkililiğini karşılaştıran bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada ailelerde daha etkili olan eğitim programını belirleme amaçlanmıştır. Aile eğitim programlarından birincisinin rol alma tekniğine ilişkin olduğu ve bu programın öğretim oturumlarında; beceri öğretimi, mola, yönergeler, eleştirmeme, ödüllendirme ve olumlu davranışa dikkat etme süreçlerini kullanırken karşılaşılan güçlüklerin davranış yönetimi ilkeleri çerçevesinde ailelerle tartışıldığı bu toplantılarda, becerilerden her birinin anlatımı sırasında bir çocuk ile uzmanın rol aldığı durumlarda tekniklerin uygulamalı olarak ailelere gösterildiği, gruptaki üyelerin yine bir çocuğun katılımı ile yöntemleri denedikleri ve uzmanın onlara doğru yapıp yapmadıklarına ilişkin dönüt verdiği belirtilmiştir. Eğitim programlarının ikincisinde; sözel olarak davranış yönetimi tekniklerinin sunulduğu ve tekniklerin üzerlerinde sözlü olarak tartışıldığı ifade edilmiştir. Bu program kapsamında

küçük el kitaplarının okunduğu ve tartışıldığı, sözlü soruların sorulduğu ve yanıtlandığı, evdeki bazı uygulamalarla ilgili olarak ailelerin ödevlendirildiği belirtilmektedir. Araştırmanın bulgularında ailelerin eğitiminde her iki programında eğitim öncesi ve sonrasına göre anne ve çocuk davranışlarında anlamlı bir farklılık sağladığı ancak birbirlerine göre daha etkili olmadıkları saptanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre özellikle belirgin davranış problemlerinin çözümünde davranışçı tekniklere dayalı vak'a incelemelerinin ailelerin davranış değişikliklerini, duygularını ve değişen tepkilerini tartışabilmesi ve pratik anlamda uygulanabilir teknikleri öğrenmeleri etkilidir sonucu vurgulanmıştır.

Cooper, Wacker, Sasso, Reimers ve Donn, (1990) tarafından yapılan bir başka çalışmada; anne-babaların, çocuklarının uygun davranışları ve bu davranışları sürdüren olayların ne olduğu üzerine eğitildikleri belirtilmektedir. 4-9 yaşlarında 8 çocuğun 90 dakikalık oturumlarda uygun davranışları açısından değerlendirildikleri bu çalışmada anne babalara uygun davranışlara dikkat etme bir başka deyişle ödüllendirme becerisi kazandırma amaçlanmıştır. Araştırma bulguları anne babaları eğitiminden sonra 8 çocuktan 7'sinde uygun davranışların çok daha yüksek oranlarda gerçekleştiğini göstermiştir. Araştırma sonuçları ödüllendirme becerisini veya olumlu davranışa dikkat etmeyi öğrenen anne babaların çocuklarının davranışlarında olumlu sonuçlara yol açtığı belirtilmektedir.

Donley ve Williams (1997) tarafından yapılan bir araştırmada anne-babaların ödüllendirilmelerinin, çocukları ile daha fazla öğretim amacını gerçekleştirmede onların çabalarını artırıp artırmadığını belirlemenin amaçlandığı bir başka araştırmada, aile eğitimi çalışmalarında her bir amacı gerçekleştiren aileye sertifika verilerek, her sertifikanın ödül kazanmak için bir şans numarası içerdiği belirtilmiştir. Ödülleri; eğlence parkı bileti, konser bileti, Beyaz Sarayı gezme izni gibi etkinlikler oluşturmuştur. Ebeveynlerin, yıl sonunda bu ödüllerden birine sahip olabilmek için, daha fazla amacı gerçekleştirme çabalarında dikkate değer bir artış gözlenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda yazarlar, ödüllerin yetişkinlerin yaşamında da önemli olduğunu ve onların motivasyonunu artırdığını vurgulamaktadırlar.

Cossairt Hall ve Hopkins (1973) tarafından öğretmenlerle yapılan bir başka araştırmada ise ödüllerin öğrencilerin davranışlarını artırması ve öğrenmeyi sağlamasına yardım ettiğinden hareket ederek öğretmenlerin ödüllendirilmelerinin, onların ödüllendirme davranışlarını artırıp artırmayacağı araştırılmıştır. Üçüncü ve dördüncü sınıflarda görev yapan üç öğretmen denek olarak kullanılmıştır. Öğretmen davranışlarındaki değişimleri gözlemek, ve kontrollü bir ortam sağlamak için özel matematik dersleri geliştirilen bu araştırmada öğretmen bu materyalleri kullanarak öğrencilere “yönergelere dikkat etme ve yerine getirme” davranışını kazandırmayı amaçlamaktadır. Gözlemcilerin, başlama düzeyinde; öğretmenlerin öğrencilerin yönergelere dikkat davranışlarını ödüllendirmelerini ve öğrencilerin öğretmen yönergelerine dikkat etme ve yerine getirme davranışlarını zaman aralığı kayıt etme yöntemi ile kayıt ettikleri belirtilmiştir. Başlama düzeyi verilerinin alınmasından sonra iki öğretmenle yönergeler, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerinin kullanıldığı, bir öğretmenle ise tüm süreçlerin bir arada kullanıldığı ifade edilmiştir. Deney sürecinde izlenen yol şöyledir: Öğretmenlere öğretmen dikkatinin ve ödüllerin öğrenci davranışını değiştirmede etkili olabileceğine ilişkin yazılı ve sözlü yönergeler verilmiştir. Günlük yazılı olarak verilen yer alan yönergelerde mesaj şöyledir: Öğretmenin, öğrencilerin öğretime dikkat etme davranışlarını ödüllendirmesi, öğrencilerin dikkat etme davranışlarını artırabilir. Her bir gözlemden sonra, öğretmenlere öğrencilerin yönergelere kaç gözlem aralığında dikkat ettiği ve öğrencilerin, dikkat etmelerini kaç aralıkta ödüllendirdiği söylenmiştir. Dönüt vermeye “tüm sınıfın sana dikkat etmesini sağladım” ya da “Ali, senin dikkat etmenin karşılığını verdi” ya da “öğrencilerin dikkatinin ödülleriyle tutulacağından emin görünüyorsun”, gibi sosyal ödüller eklenmiştir. Araştırma bulguları, öğretmene sadece yönergelerin verildiği birinci durumun, bir öğretmende öğrencilerin yönergelere dikkat etmelerinin ödüllendirilmesinde çok az değişikliğe yol açtığını, diğerlerinde hiç bir değişikliğe yol açmadığını, dönütlerin, her iki öğretmenin de öğrencilerin yönergelere dikkat etmelerini ödüllendirmeleri üzerinde çok yüksek düzeyde artışlara neden olduğunu tüm süreçleri aynı anda alan üçüncü öğretmenin ise, öğrencilerin yönergelere dikkat etmelerini ödüllendirmesinin çok yüksek düzeyde gerçekleştiğini göstermektedir. Öğretmenlerin dönüt verilip, ödüllendirildiklerinde öğrencilerin

yönergelere dikkati %20 düzeyinden, yaklaşık %100 düzeyine ulaştığı ifade edilmiştir. İzleyen iki-üç haftalık dönemden sonra yapılan gözlemlerde, öğretmenlerin ödüllendirmelerinde ve öğrencilerin yönergelere dikkatlerinde azalmaların göze çarptığı fakat, öğretmen ödüllendirmelerindeki ve öğrencilerin yönergelere dikkat etme kazanımlarından büyük bölümünün devam ettiğinin de gözlemlendiği belirtilmiştir.

Bu araştırma da izlenen süreçlerin yönergeler, dönütler, dönüt ve ödüllendirmelerin anne babalardan farklı olarak düşündüğümüz uzman kişilerin yani öğretmenlerin davranışlarının değiştirilmesinde etkili olmuştur. Öyleyse anne babaların davranışlarının değiştirilmesinde benzer süreçlerin kullanılması etkili olabilir mi?

Türkiye'de yapılan araştırmalar tarandığında da son yıllarda yapılan çalışmaların arttığı fakat, betimsel çalışmaların deneysel çalışmalardan daha fazla olduğu da görülmektedir. Ancak bu tür çalışmalar sorunları ortaya koymakta ve deneysel çalışmalara zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'de, "Davranışsal Yaklaşım Dayalı Aile Rehberliğinin Öğretilbilir Düzeydeki Çocukların Öz-bakım Becerilerinin Geliştirilmesine Etkisi" konulu deneysel araştırma aile eğitimi ile ilgili olarak rastlanan ilk araştırmadır. Bu araştırma Akkök (1984) tarafından yapılmıştır. Araştırmada ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programına katılmasının öğretilbilir düzeydeki çocuklarda öz bakım becerilerinin geliştirilmesine katkısı ve bu programın anne babaların çocuklarına karşı tutumlarına etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın amaçlarının yanıtlanabilmesi için "Gelişim Aşamalarını Gözleme Formu ve Aile Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Gelişim Aşamaları Gözleme Formu çocukların öz bakım becerilerinde bulunduğu düzeyi, Aile Tutum Ölçeği ise anne-babaların çocuklarına ve onların özürüne karşı tutumlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Araştırma deneysel araştırma niteliğindedir. On dört aile ve çocukları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programının sonunda anne ve babaların çocuklarına karşı tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca bulgular aile rehberliğinin çocukların öz-bakım becerilerinin gelişimine olumlu katkısının olduğunu göstermektedir. Çalışmada aileleri aile

rehberliği alan ve almayan çocukların öz-bakım becerilerinde bir gelişme gözlenmişse de aileleri, aile rehberliği alan çocukların daha ileri düzeyde olduğu görülmüştür. Sonuç olarak davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği uygulamalarının çocukların gelişimlerini destekleyici uygulamalar olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye’de yapılan bir diğer çalışma 1989 yılında Kağıtçıbaşı tarafından anne eğitimi projesi adı altında başlatılan proje, okulöncesi düzeyde normal çocukların annelerine yöneliktir.

Akkök (1989) özürlü çocuğa sahip anne ve babaların stres ve endişe düzeyinin ölçülmesinde kullanılacak bir ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Bir başka çalışmada da otistik ve öğretilabilir zihin engelli çocukların anne babalarının kaygı düzeylerini belirleme amaçlamıştır (Kargın, 1990).

Zihin engelli çocuğa sahip anne babaların gereksinimlerine yönelik olarak ise iki araştırmaya rastlanmıştır. Sucuoğlu (1994) ve Evcimen (1996) tarafından yapılan bu araştırmalardan daha önceki bölümlerde söz edilmiştir.

Sucuoğlu ve diğerleri (1994) tarafından, anne babalara öğretme becerilerinin kazandırılması ile ilgili olarak yapılan bir araştırmada otistik ve zihin engelli çocukların annelerine verilen bir öğretme becerileri eğitim programının etkililiği incelenmiştir. Annelere 11 haftalık “Öğretme Becerileri Eğitim Programı” uygulanmıştır. Annelerin becerileri eğitim öncesi ve sonrasında “Öğretme Becerileri Gözlem Formu” ile ölçülmüştür. Öğretme Becerileri Eğitim Programı’nda davranışçı yaklaşımın ilkeleri temel alınmıştır. Program, eğitimde tutarlılık, çalışılacak yer ve zamanın belirlenmesi, becerilerin basitten karmaşığa analiz edilmesi, eğitim programının düzenlenmesi, yardım teknikleri, ödül kullanma teknikleri, becerilerin değerlendirilmesi konularından oluşmaktadır. Araştırma sonuçları, annelerin özellikle ödül kullanma ve yardım tekniklerinde gelişmeler elde ettiklerini göstermiştir.

Alan yazına bakıldığında Türkiye’de yapılan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu nedenle aile eğitimi ile ilgili araştırmalara gereksinim olduğu açıktır.

1.6. PROBLEM

Türkiye’de zihin engelli çocuklara eğitim veren kurumların sayısının azlığı ve personel yetersizliği düşünüldüğünde aile eğitimi gibi destekleyici uygulamalara ve yanısıra aile eğitimi ile ilgili araştırmalara gereksinim duyulduğu açıktır.

Ailelerin bilgi gereksinimi içinde oldukları daha önceki bölümlerde sözü edilen araştırmalarla ortaya konmuştur. Bilgi gereksinimi kapsamında da ailelerin çocuklarına beceri öğretimi ve çocuklarının davranışlarının kontrolü ile ilgili gereksinimler yer almaktadır. Çocukların uygun davranışlarının ödüllendirilmesinin ve uygun olmayan davranışları izleyen eleştiri yorumlarının azaltılmasının, gerek beceri öğretiminde, gerekse davranış kontrolünde kullanılan yöntemler olduğu vurgulanmaktadır. Bu yöntemlerin ailelere kazandırılmasında; onların da bilgilendirme, doğru yapıp yapmadıklarına ilişkin olarak dönüt alma ve ödüllendirilme gereksinimini dikkate alan bir programın onların sözü edilen davranışlarında değişiklikler oluşturup oluşturmadığını ve annelerin eğitildiği sürecin çocukların davranışlarında değişikliğe yol açıp açmadığını belirlemeye yönelik bir çalışmanın gereksinimi ortaya çıkmıştır.

1.7. AMAÇLAR

Bu araştırmanın iki temel amacı vardır.

1. Annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında ne düzeyde değişikliğe yol açtığını,

2. Annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, çocukların davranışlarını ne düzeyde etkilediğini belirlemektir.

Bu temel amaçlara ulaşmak için aşağıdaki alt amaçlar oluşturulmuştur:

- 1.1. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçleri,
- 1.1.1. Birinci annenin çocuğunun, "oyuncakla oynama",
- 1.1.2. İkinci annenin çocuğunun, "verilen yönergeleri yerine getirme",
- 1.1.3. Üçüncü annenin çocuğunun, "anlamli konuşma" davranışlarını ödüllendirmesinde artışa yol açar mı?; eğer açarsa, çalışmanın tamamlanmasını izleyen beş haftalık dönemden sonra davranışlarda meydana gelen değişiklikler süreklilik gösterir mi?
- 1.2. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçleri,
- 1.2.1. Birinci çocuğun ödüllendirilen "oyuncakla oynama",
- 1.2.2. İkinci çocuğun ödüllendirilen "verilen yönergeleri yerine getirme",
- 1.2.3. Üçüncü çocuğun ödüllendirilen "anlamli konuşma" davranışlarında artışa yol açar mı?; eğer açarsa, çalışmanın tamamlanmasını izleyen beş haftalık dönemden sonra davranışlarda meydana gelen değişiklikler süreklilik gösterir mi?
- 2.1. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçleri
- 2.1.1. Birinci annenin çocuğunun "oyuncağı amacı dışında kullanma",
- 2.1.2. İkinci annenin çocuğunun "ısrar etme",
- 2.1.3. Üçüncü annenin çocuğunun "anlamsız konuşma" davranışlarını izleyen eleştirilerinin azalmasına yol açar mı?; eğer açarsa, çalışmanın tamamlanmasını izleyen beş haftalık dönemden sonra davranışlarda meydana gelen değişiklikler süreklilik gösterir mi?

- 2.2. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçleri,
- 2.2.1. Birinci çocuğun "oyuncağı amacı dışında kullanma",
- 2.2.2. İkinci çocuğun "ısrar etme",
- 2.2.3. Üçüncü çocuğun "anlamsız konuşma" davranışlarında azalmaya yol açar mı?; eğer açarsa, çalışmanın tamamlanmasını izleyen beş haftalık dönemden sonra davranışlarda meydana gelen değişiklikler süreklilik gösterir mi?

1.8. ÖNEM

Aileler çocuklarının eğitiminde temel yapı taşlarıdır. Özellikle, engelli çocuğa sahip aileler ülkemizdeki eğitim olanaklarının sınırlılığı nedeniyle destek gereksinimi içindedirler. Ayrıca ülkemizde aile eğitimi çalışmaları oldukça az sayıdadır ve bu alanda araştırmalara gereksinim olduğu açıktır. Bu çalışma, öğretmenlere, uzmanlara ve eğitimcilere yol gösterici olabilir; ek olarak, bir davranış değiştirme modeli olarak farklı modellerin aile eğitiminde kullanılabilirliğinin denenmesini cesaretlendirebilir.

1.9. SAYILTILAR

1. Araştırmaya katılan annelerin okuma yazma düzeylerinin materyali anlamak için yeterli olduğu varsayılmıştır.

1.10. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

1. Zihin engeli ve davranış sorunu belirlenen üç çocuk ve anneleri ile,
2. Annelerde davranış değiştirmek amacıyla bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirilmeleri birlikte kullanma ile,
3. Annelerin çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme davranışları ve uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştirme davranışları ile,

4. Anekdot kayıtlarından elde edilen verilere göre, çocuklarda en yoğun olarak görülen uygun olmayan davranışları ile,
5. Anekdot kayıtlarından elde edilen verilere göre, çocuklarda yeterince sık görülmeyen uygun davranışları ile,
6. Çocukların uygun davranışlarının artırılması, uygun olmayan davranışlarının azaltılması konuları ile sınırlıdır.

1.11. TANIMLAR

Aile eğitimi	:Bu araştırmada, ailelere ödüllendirme ve görmezden gelme davranışlarının kazandırılması amacı ile planlanan ve bilgilendirme, dönüt verme, dönüt ve ödül verme yöntemleri kullanılarak yapılan eğitim.
Başlama düzeyi	:Belli bir davranışın, hiçbir düzeltme tekniği uygulanmadan önceki düzeyidir (oluşum sıklığı, oluşum yüzdesi, vb.) (Alberto ve Troutman,1990).
Bilgilendirme	:Bu araştırmada uygun davranışı artırma ve uygun olmayan davranışı azaltma konuları ile ilgili olarak aileye yazılı ve sözlü olarak bilgi sunulması evresi bilgilendirme olarak adlandırılmıştır.
Davranış	:Organizmanın çevreden gelen uyaranlara karşı gösterdiği gözlenebilir ve ölçülebilir eylemleridir (Baymur,1983).
Dönüt verme	:Bu araştırmada, kayıt edilen davranışların sayısal verilerinin anneye sunulmasıdır.

Eleştiri yorumları	:Çocuğun uygun olmayan davranışını izleyen, uslu dur, otur, sen hep böyle yaparsın, şimdi kıracaksın gibi, sözel ifadelerdir.
Hedef davranış	:Belli bir amaca dayalı ve planlı olarak sağlanan yaşantılarla kazandırılacak ya da değiştirilecek davranıştır (Finney, 1991).
Ödül	:Bir davranışın yapılması eğilimini güçlendirmesi ya da yapılma sıklığını artırması beklenen uyarandır (Kroth ve Edge, 1997).
Uygulamalı davranış analizi	:Davranışı etkileyen etmenleri sistematik olarak inceleyen süreçlerin genel adıdır (Cooper, Heron ve Heward, 1987).
Uygun davranış	:Bu araştırmada, ailelerin çocuklarının daha sık yapmalarını istedikleri ve çocuklarının çevre tarafından kabul edilmesini kolaylaştıracağını düşündükleri davranışlar uygun davranış olarak ifade edilmiştir.
Uygun olmayan davranış	:Bu araştırmada, ailelerin çocuklarının yapmasını istemedikleri; aynı zamanda çocuğun çevredeki diğer insanlar tarafından kabulünü güçleştirecek davranışlar uygun olmayan davranışlar olarak ifade edilmiştir.
Zihin engelli	:Bu araştırmada RAM tarafından bilişsel, sosyal, dil, öz-bakım gibi gelişim alanlarında aynı takvim yaşındaki diğer çocuklara göre gerilik gösterdiği belirlenen çocuklar için kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, denekler, araştırmada kullanılan bilgilendirme materyalinin hazırlanması, kullanılan veri toplama araçları, araştırma deseni, araştırma süreci ve verilerin analizine yer verilecektir.

2.1. DENEKLER

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Anabilim Dalı'na zihin engelli çocuğa sahip aileler danışmak amacıyla başvuruda bulunmaktadırlar. Özel eğitim Bölümü'ne başvuruda bulunan ailelerle yapılan görüşme ve gözlemler, ailelere çocukların uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılması gerektiğini düşündürmüştür. Bu davranışların gözlemlendiği beş aileye, aile eğitimi çalışmasına katılmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Ailelerin tamamı çalışmayı kabul etmişlerdir. Ailelerden birinde ön deneme çalışması yapılmıştır. Çocuklardan biri ameliyat geçirdiği için aile çalışmaya daha ileriki bir tarihte katılabileceğini belirtmiştir. Bu nedenlerle çalışma, katılmayı kabul eden üç anne ile sürdürülmüştür. Çalışmaya katılan çocukların tümü erkektir. Denekler ile ilgili bilgiler, çalışmada ele alınan sıraya göre şöyledir.

1. anne ve çocuk ile ilgili bilgiler:

Anne ön lisans düzeyinde eğitim almıştır ve ilkokul öğretmenidir. Üç yaşında Down Sendrom'lu bir çocuğa sahiptir. Çocuk ve anne daha önce hiç bir özel eğitim hizmeti almamışlardır. Çocuk emekleme ve yürüme becerilerine sahip değildir. Desteksiz

oturmakta ve yerde poposunun üzerinde sürünmektedir. Al, ver, at, tut gibi yönergeleri yerine getirmektedir. Sıklıkla eline aldığı araçları fırlatmaktadır. Beslenme ve diğer öz-bakım gereksinimleri yetişkinler tarafından karşılanmaktadır.

2. anne ve çocuk ile ilgili bilgiler:

Anne ortaokul mezunu ve ev hanımıdır. 12, 10 ve 4 yaşlarında üç çocuk annesidir. 10 yaşında olan çocuk zihin engelli olarak tanılanmıştır. Anne daha önce hiç bir aile eğitimi programından yararlanmamıştır. Çocuk okul öncesi düzeyde eğitim veren bir özel eğitim programından, bir yılı bireysel bir yılı grup eğitimi olmak üzere, iki yıldır yararlanmaktadır. Yürüme ve temel öz-bakım becerilerine sahiptir. 3 ya da 4 sözcüklü cümleler kurmaktadır. Ağabeyinin dolabı göster, babanın tabancasını getir, hadi bana çantayı getir gibi yönergeleri almakta fakat yerine getirmemekte direnmektedir. Evde direnme davranışına çözüm aranmaktadır ve öğretmenleri tarafından bu konuda yönlendirilmek üzere araştırmacıya gönderilmiştir.

3. anne ve çocuk ile ilgili bilgiler:

Anne ilkokul mezunu ve ev hanımıdır. 10 yaşında bir erkek çocuk sahibidir. İkinci çocuğuna ise 6 aylık hamiledir. Bir başka kurum tarafından anne ile daha önce bir aile eğitimi çalışması başlatılmış ancak iki haftadan sonra sürdürülememiştir. Çocuk daha önce 3 yıl boyunca okul öncesi özel eğitim veren bir kurumda grup eğitiminde öz-bakım eğitimi almıştır ancak çalışma sırasında annenin hamileliği nedeni ile kuruma devam edememiştir. Pek çok büyük kas ve öz-bakım becerisini bağımsız olarak yerine getirmektedir. Beş ve daha fazla sözcüklü cümleler kurmaktadır. Ancak ailesi anlamsız konuşma ve gereksiz söze girme davranışları ile başa çıkmakta zorlandıklarını ifade etmektedirler.

2.2. ARAŞTIRMADA KULLANILAN BİLGİLENDİRME MATERYALİNİN HAZIRLANMASI

Anne babalar sık sık ya değişik uzmanlara ya da çocuklarının okulundaki öğretmen ve yöneticilere başvurarak başa çıkamadıkları davranışlar hakkında bilgi almaya çalışırlar. Bu da onların çocukları ile ilgili olarak pek çok şey yapmak istediklerinin ancak bunları

yapmada kendilerini yetersiz hissettiklerinin bir göstergesi olabilir. Fakat onlara sunulan materyaller kapsamlı, teknik bir dille ifade edilmiş olduğunda ya da kullanmak için evde kamera ve video gibi belli teknolojik araçları gerektirdiğinde bu çalışmaları yapmaktan kaçındıkları da ileri sürülmektedir (Alberto ve Troutman, 1986; Shultz, 1987; Wiese ve Kramer, 1988, Elksnin ve Elksnin, 1991). Bu nedenle bu çalışmada ailelere izlemeleri gereken bir video kaset ya da dinlemeleri gereken bir odyo kaset verilmemiştir. Aileleri bilgilendirmek amacıyla yazılı materyal hazırlanmıştır (Bkz. Ek 1). Bu materyalde verilen bilgilerin kısa olmasına özen gösterilmiştir.

Yazılı materyalin hazırlanabilmesi için yurt dışında yapılan aile eğitimi çalışmalarında kullanılan değişik aile eğitimi programları incelenmiştir. Bunlar, Parents are Teachers Child Management Program (Becker, 1971); Applied Behavior Analysis for Teachers adlı kitabın Teaching Behaviour: Change Procedures to Others adlı bölümü (Alberto ve Troutman, 1990), The Parent's Guide: Solutions to Today's Most Common Behavior Problems in the Home (Mc Carney ve Bauer, 1989). Bu programlardan ödüllendirme ve eleştirmemeye ilişkin bilgiler yazılı materyale uyarlanmıştır.

Yazılı materyalde yer alan bilgiler, uygun davranışları ödüllendirme, ödüllendirme için uygun ödülleri belirleme ve ödül listesi hazırlama, ödüllendirmede izlenecek kurallar, ödüllendirmeyi artırmak için yönergeler, uygun olmayan davranışları izleyen eleştiri yorumlarının azaltılması ve bunu yapabilmek için önerileri içermektedir (Ek 1).

2.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Hedef davranışlara ilişkin verilerin toplanmasında kullanılacak değişik teknikler bulunmaktadır. Hedef davranışa ilişkin veri toplamak iki amaca hizmet eder. Bunlardan birincisi, davranışı ayrıntılı olarak gözleme ve kaydetmedir ki bu davranışı değiştirmek için etkili yöntemi belirlemeye zemin hazırlar; ikincisi ise uygulanan davranış değiştirme programının etkililiğinin belirlenmesinde ölçüt oluşturur (Alberto ve Troutman, 1986).

Bu araştırma için gereken hedef davranışların belirlenmesi amacıyla anekdot kaydı veri toplama tekniği ve hedef davranışları kayıt etmek amacıyla hedef davranış kayıt formu kullanılmıştır.

2.3.1. Anekdot Kaydı: Hedef Davranışların Belirlenmesi ve Tanımlanması

Çalışmada, annelerin çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirme davranışlarının hangi biçimde ortaya çıktığını tanımlamak, bunun yanısıra çocukların aileleri tarafından uygun ve uygun olmayan davranışlarını belirlemek amacıyla anekdot kaydı tutulmuştur.

Anekdot kaydı sırasında annelerin çocuklarıyla iletişimlerine müdahale edilmemiştir. Anekdotlara dört oturum ayrılmıştır. Araştırmacı anne-çocuk etkileşimini izleyebileceği bir yere oturmuş ve ortamda yer alan her şeyi (anne ve çocuğun gözlendiği ortamın fiziksel özelliklerini, anne ve çocuğun gözlem sırasında söylediği ve yaptığı her şeyi, eğer varsa diğer bireylerin çocuğa karşı söyledikleri ve yaptıkları her şeyi), olaylar hakkında yorum yapmaksızın kayıt etmiştir. Daha sonra bu veriler davranış öncesi, davranış ve davranış sonrası olmak üzere analiz edilmiştir. Örnek anekdot kayıtları Ek 2'de verilmiştir.

Anekdotlara kayıt edilen uygun ve uygun olmayan davranışlar ve annelerin bunları izleyen davranışları hedef davranış olarak belirlenmiş ve tanımlanmıştır.

Çocukların uygun ve uygun olmayan davranışlarını belirleme aşamasında anekdotlarda yazılanlar anne ile konuşularak aşağıdaki biçimde analiz edilmiştir:

1. Ev ortamına uygun çocuk davranışları nelerdir?
2. Ev ortamına uygun olmayan çocuk davranışları nelerdir?

Elde edilen veriler araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilerek her çocuğun hedef davranışlarına karar verilmiştir.

Araştırmada anekdot kayıtları sonucunda annelerin ödüllendirme ve eleştirme davranışları, birinci çocuğun oyuncakla oynama ve oyuncakla amacı dışında oynama, ikinci çocuğun verilen yönergeleri yerine getirme ve ısrar etme, üçüncü çocuğun anlamlı konuşma ve anlamsız konuşma, davranışları hedef davranış olarak belirlenmiştir. Bu davranışlar şu şekilde tanımlanmıştır.

1. anne için ödüllendirme davranışının tanımı :Çocuğun oyuncakla oynaması sırasında ya da oynamayı izleyen şekilde çok küçük bir parça çikolata vermesi, oyuna katılarak onunla ilgilenmesi, alkışlaması, bravo demesi, başını okşaması, gülümsemesi, başı ile onaylaması,

2. anne için ödüllendirme davranışının tanımı :Verilen yönergenin yerine getirilmesini izleyen şekilde bir parça soğanlı sandviç, ciklet ya da çikolata vermesi; aferin, harika gibi sözel övgüler kullanması; başını okşaması; gülümsemesi; yapılan iş hakkında olumlu şekilde konuşması.

3. anne için ödüllendirme davranışının tanımı :Anlamlı konuşmayı izleyen şekilde diyeti dahilinde ve çocuğun sevdiği yiyecekleri (PKU nedeniyle sıkı bir diyet uygulanıyor) neden verildiğini de belirterek vermesi, anlamlı olarak konuştuğu her zaman konuşmasının ya da sorularının mutlaka yanıtlaması, başını okşaması, gülümsemesi, doğru yaptığı davranışı betimlemesi.

1. anne için eleştirme davranışının tanımı :Uygun olmayan davranışı izleyen şekilde oyuncuğınla doğru oynamıyorsun, şimdi onu senin elinden alacağım, oyuncuğın yere vurma, elindeki oyuncak top değil telefon, çok kızıyorum ama gibi ifadelerin kullanılması.

2. anne için eleştirme davranışının tanımı :Hayır yapmayacaksın, bırak onu, şimdi olmaz gibi ifadeler kullanarak her ısrarcı davranışın bir şekilde cevaplanması.

3. anne için eleştirme davranışının tanımı :Beni herkese karşı mahçup ediyorsun, böyle konuşma, senden utanıyorum, gene saçmalıyorsun gibi çocuğun anlamsız konuşmasını izleyen ifadelerin kullanılması.

Oyuncakla oynama :Oyuncağı işlevine uygun kullanma; örneğin telefonu çevirme; ahizeyi kulağına yerleştirme; topu yere vurma, atma, tutma; bebeği uyutma; bebeğe yemek yedirme, vb.

Oyuncağı amacı dışında kullanma :Oyuncağı işlevine uygun olmayan biçimde kullanma; örneğin yere vurma, ağzına götürme, eli ile itme.

Verilen yönergeleri yerine getirme :Anne tarafından verilen, bardağı getir, bana yardım et, kapıyı kapat, oyuncakını yerine koy, vb. yönergelerin çocuk tarafından itiraz etmeden yerine getirilmesi.

Israr etme :Çocuğun, yapılması uygun olmayan durum ve zamanda birden çok kez uygun olmayan davranışı yapmak istemesi. “Parka gideceğim”, “dolabı açacağım”, “masanın üstüne çıkacağım”, “babama gideceğim”, vb.

Anlamli konuşma :Annenin konuşmasına anlamli yanıt verme. Örneğin anne, babaannenler gelmiş dediğinde buna karşılık olarak evet, babaannemi görmek istiyorum, onu özledim gibi anlamli yanıtlar verme.

Anlamsız konuşma :Annenin söylediklerine anlamsız yanıt verme. Örneğin anne, babaannenler gelmiş dediğinde, ben yarın parka gideceğim karıcığım gibi söylenenle hiç ilgisi olmayan yanıtlar verme.

2.3.2. Hedef Davranış Kayıt Formunun Hazırlanması, Kayıt Etme ve Davranışların Oluşum Yüzdelerini Hesaplama

Belirlenen hedef davranışlar her zaman belli bir başlama ve bitiş noktası olmayan bir başka deyişle, kolayca sayılabilir olmayan davranışlardır. Sık oluşan ve kolayca sayılabilir olmayan davranışların kayıt edilmesinde parçalı zaman aralığı kaydı önerilmektedir (Alberto ve Troutman, 1990; Kırcaali-İftar ve Tekin 1997). Bu araştırmada da bazı davranışların sayılamayacak kadar sık tekrarlanması oyuncağı amacı dışında kullanma davranışında oyuncağın yere vurulması ya da ağza götürüp emilmesini saymak mümkün olmamıştır. Ek olarak bazı davranışların da 3sn ya da 5sn kadar kısa sürmesi nedeni ile parçalı zaman aralığı kayıt etme tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla bir "Hedef Davranış Kayıt Formu" hazırlanmıştır (Bkz. Ek 3).

Hedef davranışların oluşum yüzdeleri, hedef davranış kayıt formunda işaretlenen davranış sayısı toplamının, toplam zaman aralığı sayısına bölünüp yüzle çarpılması yoluyla hesaplanır. Bu araştırmada kullanılan hedef davranış kayıt formu 20 dakikalık gözlem süresinin, 10'ar saniyelik aralıklara bölünmesi ile oluşturulmuştur.

Parçalı zaman aralığı kaydında, zaman aralığı içinde davranışın var olup olmadığına bakılır; ancak sıklığına ya da süresine bakılmaz Bu nedenle belirlenen zaman aralığı süresince davranışın bir kez oluşması yeterlidir. Davranış birkaç kez ya da birkaç dakika süreyle de oluşsa aralığa yalnızca bir tek işaret konur (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Daha sonra hedef davranışların oluşum yüzdeleri hesaplanır. Hedef davranış kayıt formu üzerinde belirlenen her bir hedef davranışın işaretlenebileceği toplam 120 aralık bulunmaktadır. Örneğin hedef davranış kayıt formunda ödüllendirme davranışına ilişkin 20 kutucuğun işaretlendiğini düşünecek olursak, hedef davranış oluşum yüzdesi= $20/120 \times 100 = 16,6$ yaklaşık 17 olacaktır. Anne ve çocuk davranışlarının aynı form üzerinde kayıt edilmesi ve her birinin ikişer davranışının olması nedeniyle kutucuklar tekrar dörde bölünmüştür. Böylece form üzerinde 480 adet kutucuk bulunmaktadır.

Hedef davranışların kaydı sırasında iki adet mikro kasetli ses kayıt aracı kullanılmıştır. Araçlardan biri 10 sn'lik aralıklarla sinyal vermektedir. Bu sinyal yalnızca davranışı kayıt eden kişi tarafından işitilmektedir. İkinci ses kayıt aracı ise kayıt anında

ortamdaki sesleri kayıt etmek üzere kullanılmıştır. Bu kayıtlar, gözlem sırasındaki kayıtlarda olası bir yanılığın azaltmak için 10 sn'de bir durdurularak tekrar dinlenmiş ve kayıtlar kontrol edilmiştir. Kayıt için kullanılan her iki cihaz da anne ve çocuğun göremeyeceği biçimde kullanılmıştır.

2.3.3. Araştırmada Kullanılan Verilerin Gözlemciler Arası Güvenirliğini Belirleme

Toplanan verilerin güvenirliğini belirlemek amacı ile her annenin ödüllendirme davranışları birer kez araştırmacı ve yüksek lisans düzeyinde tek denekli araştırma yöntemleri dersi almış bir başka gözlemci tarafından kayıt edilmiştir. Bu gözlem sonuçlarına göre güvenirlilik düzeyi gözlemciler arası görüş birliği toplamı, görüş birliği ve görüş ayrılığının toplamına bölünerek yüzle çarpılmıştır (Tawney ve Gast, 1984).

1. Annenin ödüllendirme davranışı için güvenirlilik hesabı

Görüş birliği sayısı = 25

Görüş ayrılığı sayısı = 3

25

----- x 100 = 89.28

25 + 3

2. Annenin ödüllendirme davranışı için güvenirlilik

Görüş birliği sayısı = 12

Görüş ayrılığı sayısı = 0

12

----- x 100 = 100

12 + 0

3. Annenin ödüllendirme davranışı için güvenirlilik

Görüş birliği sayısı = 21

Görüş ayrılığı sayısı = 2

21

----- x 100 = 91

21 + 2

Araştırma verilerinin ortalama gözlemciler arası güvenirliliği % 92.76 olarak belirlenmiştir.

2.4. ARAŞTIRMA DESENİ

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda, tek denekli araştırma yöntemlerinden değişen koşullar deseni kullanılmıştır. Tek denekli araştırma yöntemleri aşağıda genel olarak açıklanmıştır. Daha sonra değişen koşullar deseninin özelliklerine ve bu çalışmada nasıl kullanıldığına yer verilmiştir.

2.4.1. Tek Denekli Araştırma Yöntemleri

Tek denekli araştırma yöntemleri, araştırma örnekleminde yer alan denek sayısının bir olduğu durumlarda kullanılan deneysel yöntemlerdir. Bu tür araştırmalarda, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi tek bir denek üzerinde araştırılır. Araştırmada birden fazla denek olması durumunda, bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki neden-sonuç ilişkisi, deneklerarası karşılaştırma yapılmaksızın her bir denek için ayrı ayrı incelenir (Alberto ve Troutman, 1990; Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

2.4.2. Değişen Koşullar Deseni

Değişen koşullar deseni, bağımlı değişken üzerinde bir ya da daha fazla düzeltme tekniğinin (bağımsız değişken) etkisini araştırmak amacı ile kullanılır. Bu desende düzeltme teknikleri ardarda kullanılır. Desen, ABC deseni olarak da adlandırılır (Alberto ve Troutman, 1990). Burada her bir düzeltme aşaması alfabenin farklı harfleri ile adlandırılmıştır.

ABC deseni, araştırmacının başarılı bir düzeltme tekniği bulmak için birden çok düzeltme tekniğini denemeyi gerekli bulduğu durumlarda kullanılan bir desendir. Bu desende veriler, belirli bir düzeltme tekniğinin etkili olup olmadığını belirtir (Alberto ve Troutman, 1990).

Daha öncede sözü edildiği gibi bu desende her bir evre alfabenin bir harfi ile gösterilir. Bu araştırma da, değişen koşullar deseni, (A) (B) (C) (C+D) deseni olarak kullanılmıştır. A başlama düzeyi evresini, B bilgilendirme evresini, C dönüt verme evresini, C+D dönüt verme ve ödüllendirme evresini göstermektedir.

Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme kullanılan aile eğitimi programı araştırmanın bağımsız değişkenini, anne ve çocukların davranışları ise araştırmanın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. *Neder? (s. v)*

Araştırmada bağımsız değişkenin her iki bağımlı değişken üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada annelerin, ödüllendirme ve eleştirme davranışları, çocukların ise anekdot kayıtları ile belirlenen uygun ve uygun olmayan davranışları hedef davranış olarak belirlenmiştir. Bu davranışlar, Hedef Davranış Kayıt Formu'na kaydedilerek araştırma verileri toplanmıştır.

2.5. DENEY SÜRECİ

Bu araştırma birbirini izleyen dört evreden oluşmaktadır. Birinci evre başlama düzeyinin belirlenmesi, ikinci evre bilgilendirme, üçüncü evre dönüt verme, dördüncü evre ise dönüt verme ve ödüllendirmedir.

Uygulama evrelerine geçmeden önce, annelerden günlük rutinlerini değiştirmemeleri, gözlem zamanlarında çok zorunlu durumlar dışında konuk kabul etmemeleri ve telefonu iptal etmeleri istenmiştir

2.5.1. Başlama Düzeyinin Belirlenmesi Evresi

Değişen koşullar deseninin uygulanmasındaki ilk adım, davranışın düzeyini değerlendirmek için başlama düzeyi koşulları altında veri toplamaktır. Başlama düzeyi verilerinin belirli bir kararlılığa sahip olması gerekir. Kararlı bir başlama düzeyi

oluşturulduğunda, araştırmacı seçtiği düzeltme tekniğini uygular ve onun etkililiğini ölçebilir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Bu araştırmada başlama düzeyinin belirlenmesi evresi, annelerin, çocuklarının uygun davranışını ödüllendirme, uygun olmayan davranışını eleştirme davranışlarının bilgilendirme evresinden önceki düzeyini belirlemek amacı ile kayıt edilmesini kapsamaktadır. Bu evrede anneye hiç bir koşulda bilgi verilmemiştir. Anne-çocuk davranışlarına müdahale edilmemiştir. Sorular olduğunda anneye sorularının daha sonra yanıtlanacağı söylenmiş, bu aşamada davranışlarını eskiden olduğu gibi sürdürmesi istenmiştir.

Başlama düzeyi verilerinin kararlılığına, veri noktalarının değişkenliği ve veri noktalarının eğimine bakılarak karar verilmiştir. Anne davranışlarının kararlılığına karar vermede veri noktalarının değişkenliği dikkate alınmıştır. Çocukların davranışlarının kararlılığına ise veri noktalarının eğimine bakılarak karar verilmiştir.

Veri noktalarının değişkenliği dikkate alındığında, veri noktalarının en az %80'inin, %15'den daha fazla ortalamadan uzaklaşmamasının verilerin kararlılığını gösterdiği belirtilmektedir (Tawney ve Gast, 1984). Örneğin 1. annenin ödüllendirme becerisinin başlama düzeyi verileri dikkate alındığında,

<u>veri noktaları</u>	<u>oturumlar</u>
13	1
15	2
15	3
17	4

(Veri noktaları terimi, her bir gözlem oturumunda davranışın oluşum sıklığını, oluşum yüzdesini veya oluşum oranını ifade etmektedir)

Daha öncede sözü edildiği gibi bu desende her bir evre alfabenin bir harfi ile gösterilir. Bu araştırma da, değişen koşullar deseni, (A) (B) (C) (C+D) deseni olarak kullanılmıştır. A başlama düzeyi evresini, B bilgilendirme evresini, C dönüt verme evresini, C+D dönüt verme ve ödüllendirme evresini göstermektedir.

Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme kullanılan aile eğitimi programı araştırmanın bağımsız değişkenini, anne ve çocukların davranışları ise araştırmanın bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan aile eğitimi programında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerine yer verilmiştir. Bunun nedeni; annelerde bir davranış değişikliği beklemek için öncelikle bilgilendirme gereksiniminin karşılanması gerekmektedir. Bilgilendirme sonrası onların gösterdikleri ilerlemeleri onlara göstermek amacıyla bir diğer deyişle öğrenmelerini kolaylaştırmak amacıyla grafiksel dönütler kullanıldı. Ödüllendirme sürecinin uzun olmasının işlevsel olmayacağı düşünüldüğünden son aşamada dönütlere ödüllendirme eklenerek program tamamlandı.

Araştırmada bağımsız değişkenin her iki bağımlı değişken üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada annelerin, ödüllendirme ve eleştirme davranışları, çocukların ise anekdot kayıtları ile belirlenen uygun ve uygun olmayan davranışları hedef davranış olarak belirlenmiştir. Bu davranışlar, Hedef Davranış Kayıt Formu'na kaydedilerek araştırma verileri toplanmıştır.

2.5. DENEY SÜRECİ

Bu araştırma birbirini izleyen dört evreden oluşmaktadır. Birinci evre başlama düzeyinin belirlenmesi, ikinci evre bilgilendirme, üçüncü evre dönüt verme, dördüncü evre ise dönüt verme ve ödüllendirme evresidir.

Uygulama evrelerine geçmeden önce, annelerden günlük rutinlerini değiştirmemeleri, gözlem zamanlarında çok zorunlu durumlar dışında konuk kabul etmemeleri ve telefonu iptal etmeleri istenmiştir.

2.5.1. Başlama Düzeyinin Belirlenmesi Evresi

Değişen koşullar deseninin uygulanmasındaki ilk adım, davranışın düzeyini değerlendirmek için başlama düzeyi koşulları altında veri toplamaktır. Başlama düzeyi verilerinin belirli bir kararlılığa sahip olması gerekir. Kararlı bir başlama düzeyi oluşturulduğunda, araştırmacı seçtiği düzeltme tekniğini uygular ve onun etkililiğini ölçebilir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Bu araştırmada başlama düzeyinin belirlenmesi evresi, annelerin, çocuklarının uygun davranışını ödüllendirme, uygun olmayan davranışını eleştirme davranışlarının bilgilendirme evresinden önceki düzeyini belirlemek amacı ile kayıt edilmesini kapsamaktadır. Bu evrede anneye hiç bir koşulda bilgi verilmemiştir. Anne-çocuk davranışlarına müdahale edilmemiştir. Sorular olduğunda anneye sorularının daha sonra yanıtlanacağı söylenmiş, bu aşamada davranışlarını eskiden olduğu gibi sürdürmesi istenmiştir.

Başlama düzeyi verilerinin kararlılığına, veri noktalarının değişkenliği ve veri noktalarının eğimine bakılarak karar verilmiştir. Anne davranışlarının kararlılığına karar vermede veri noktalarının değişkenliği dikkate alınmıştır. Çocukların davranışlarının kararlılığına ise veri noktalarının eğimine bakılarak karar verilmiştir.

Veri noktalarının değişkenliği dikkate alındığında, veri noktalarının en az %80'inin, %15'den daha fazla ortalamadan uzaklaşmamasının verilerin kararlılığını gösterdiği belirtilmektedir (Tawney ve Gast, 1984). Örneğin 1. annenin ödüllendirme becerisinin başlama düzeyi verileri dikkate alındığında,

<u>veri noktaları*</u>	<u>oturumlar</u>
13	1
15	2
15	3
17	4

*Veri noktaları terimi, her bir gözlem oturumunda davranışın oluşum sıklığını, oluşum yüzdesini veya oluşum oranını ifade etmektedir (Tawney ve Gast, 1984).

Başlama düzeyi aritmetik ortalaması = 15

Aritmetik ortalamanın % 15'i = 2.25

Veri noktalarının kabul edilebilirlik aralığı = $15 \pm 2.25 = 17.25-21.75$

Verilerin kararlılığını belirleyebilmek için veri noktalarındaki veriler toplanarak oturum sayısına bölünmüştür. Bir başka deyişle, verilerin aritmetik ortalaması alınmıştır. Daha sonra elde edilen aritmetik ortalamanın %15'i bulunmuş. Verilerin kabul edilebilirlik aralığını bulabilmek için aritmetik ortalamanın %15 eksiği ve %15 fazlası arasında kalan veriler belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin %80'i bu kabul edilebilirlik aralığındaki verilerle tutarlılık gösteriyorsa başlama düzeyi verileri kararlı kabul edilmiştir.

Başlama düzeyinde, anne davranışlarının kararlılığına ilişkin veriler Şekil 1'de yer almaktadır.

ŞEKİL 1

Başlama Düzeyinde Anne Davranışlarının Kararlılığına İlişkin Veriler

Davranışlar	Oturumlar				Aritmetik Ortalama (A O)	Kabul edilebilirlik aralığı
	O1	O2	O3	O4		
1. Annenin Ödüllendirme Davranışı	13	15	15	18	15	17-13
1. Annenin Eleştirme Davranışı	19	28	25	27	25	29-21
2. Annenin Ödüllendirme Davranışı	6	6	6		6	7-5
2. Annenin Eleştirme Davranışı	44	45	45		45	52-38
3. Annenin Ödüllendirme Davranışı	6	5	7		6	7-5
3. Annenin Eleştirme Davranışı	26	31	36		31	36-26

Veri noktalarının değişkenliği dikkate alındığında, veri noktalarının en az %80'inin, %15'den daha fazla ortalamadan uzaklaşmamasının verilerin kararlılığını gösterdiği ilkesine göre; annelerin başlama düzeyinde gözlem oturumlarından elde edilen tüm davranışlarının oluşum sıklığına ilişkin veriler kararlılık sınırları içerisinde kalmaktadır.

Alberto ve Troutman'ın (1990) belirttiğine göre, verilerin kararlılığına, verilerin eğim özelliği dikkate alınarak yani artırılmak istenen hedef davranışın, azalma eğilimi gösterip göstermediğine, azaltılmak istenen hedef davranışın ise artma eğilimi gösterip göstermediğine bakılarak karar verilebilmektedir. Bunun için en az üç ardışık verinin azalma ya da artma eğilimi göstermesi gerekmektedir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Bir başka deyişle, artırılmak istenen hedef davranışta azalma eğilimi görülüyorsa, azaltılmak istenen hedef davranışta ise artma eğilimi görülüyorsa, başlama düzeyi verileri kararlı kabul edilebilmekte ve uygulama evresine geçilebilmektedir (Alberto ve Troutman, 1990). Çocukların davranışları ile ilgili başlama düzeyi verileri toplanırken gözlenen davranışlardan biri dışında (2. çocuğun ısrar etme davranışı) diğerlerinin değiştirilmek istenen yönün aksine bir eğim gösterdiği dikkati çekmiştir. Buna ilişkin veriler Şekil 2'de yer almaktadır.

ŞEKİL 2

Başlama Düzeyinde Çocuk Davranışlarının Kararlılığına İlişkin Veriler

	Oturumlar				Eğimin Yorumu
	O1	O2	O3	O4	
Oyuncakla Oynama	43	36	30	33	Artırılması gereken bir davranış, azalmaktadır.
Oyuncakla Amacı Dışında Oynama	38	33	40	45	Azaltılması gereken bir davranış, artmaktadır.
Verilen Yönergeleri Yerine Getirme	29	22	19		Artırılması gereken bir davranış, azalmaktadır.
Israr Etme	80	71	61		Kararlılık elde edilememiştir.
Anlamlı Konuşma	23	25	18		Artırılması gereken bir davranış, azalmaktadır.
Anlamsız Konuşma	23	34	50		Azaltılması gereken bir davranış, artmaktadır.

2.5.2. Bilgilendirme Evresi

Başlama düzeyi verilerinin toplanmasından sonra anneler, çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme konularında sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmişlerdir. Bilgilendirme amacıyla annelere son başlama düzeyi oturumundan sonra uygun davranışların ödüllendirilmesini ve uygun olmayan davranışların eleştirilmemesini kapsayan yazılı materyal verilmiştir. Materyali bir sonraki oturuma kadar okumaları ve materyalin içinde yer alan ödül listesini (çocuklar için) doldurmaları istenmiştir. İzleyen oturumlarda, ilk 20 dakika gözlem yapılmıştır. Anne ve çocuk davranışlarının kayıt edilmesinden sonra 30 dakika süreyle sözlü olarak tartışılmıştır. İlk oturumda, annelere materyali okuyup okumadıkları sorulmuştur. Materyali okumuş olan annelere (tüm anneler materyali okumuştur) çocuklarının anekdot kayıtları ile belirlenen uygun davranışlarından örnekler verilmiştir. Annelerin hazırladığı ödül listesi gözden geçirilmiştir. Ödülleri seçerken nelere dikkat ettikleri tartışılmıştır. Böylece materyali gerçekten okuyup okumadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Ödüllere karar verilmesinden sonra, çocukların araştırma için kayıt edilen davranışları belirtilmiştir. Bu davranışları, yazılı materyalde yer alan ödüllendirme ile ilgili yönergeleri izleyerek ödüllendirmeleri istenmiştir. Oturumlarda annelere, diğer çocuklarının, eşlerinin veya çevrelerindeki diğer insanların olumlu davranışlarını ödüllendirmeyi denemeleri önerilmiştir. Annelerden uygun davranışları ödüllendirmelerinin sonucunda nelerle karşılaştıklarını anlatmaları istenmiş ve üzerinde konuşulmuştur. Bu yolla, uygun davranışların arttığı ve ödüllendirmenin diğer insanları daha olumlu davranmaya götürdüğü sonucuna ulaşmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Materyalde yer alan hatırlatıcı ipuçları kolayca yapılabilen kağıtlara yazılmış ve annelerden, ödüllendirmeyi unutmamaları için, bunları kendi görebilecekleri yerlere asmaları istenmiştir.

Uygun olmayan davranışları izleyen eleştiri yorumlarının işe yaramadığı üzerinde konuşulmuştur. Annelerin en çok hangi uygun olmayan davranışları eleştirdikleri belirtilmiştir. Bu davranışlardan dikkatlerini uzaklaştırabilmeleri için materyalde yer alan öneriler sözlü olarak tekrarlanmıştır. İzleyen oturumlarda, 20 dakikalık gözlemden sonra,

bir oturumdan diğerine kadar geçen sürede, ödüllendirme ve eleştirme davranışları ile ilgili olarak neler olduğu sorulmuştur. Ödüllendirmedeki sorunları üzerinde tartışılmıştır. Gözlem sırasında ortaya çıkan, ancak annenin ödüllendirmediği davranışlardan örnekler verilmiştir. Eleştirilerin davranışları daha çok tekrarlanır hale getirdiğine ilişkin kendi ortamlarından örnekler verilmiş ve örnekler üzerinde tartışılmıştır.

Annenin ödüllendirme ve eleştirmeye ilişkin sorularının bittiği oturuma kadar, ödüllendirme ve eleştirme davranışları ile ilgili bilgilendirme evresine devam edilmiştir.

2.5.3. Dönüt Verme Evresi

Bu evrede, annelerin zaman aralığı tekniği ile kayıt edilen, ödül kullanma ve eleştirme davranışlarının oluşum yüzdeleri hesaplanmıştır. Hesaplanan oluşum yüzdeleri grafiklere işlenmiştir. İlk oturumda grafikler annelere gösterilmiş, grafik üzerinde eğrilerin ödüllendirme ve eleştirme davranışları açısından ne anlama geldiği anlatılmıştır. Her bir gözlem oturumundan sonra, anneye bir önceki gözlem oturumunda elde edilen ödüllendirme ve eleştirme davranışları oluşum yüzdesi söylenmiş ve grafik üzerinde gösterilmiştir. Anneler ne zaman ve nerelerde ödül kullandıklarına ve eleştiride bulduklarına ilişkin olarak sorular sormuşlardır. Bu durumda olumlu ya da olumsuz hiçbir yorum yapılmaksızın bilgi verilmiştir. Örneğin anne “ben onu nasıl eleştirdim?” diye sorduğunda, araştırmacı "A'nın konuşmayı bölmesinden sonra, ona bir daha sözümü bölme, ayıp oluyor, insanlara beni mahçup ediyorsun dediniz” diyerek annenin sorusunu yanıtlamıştır.

Dönüt verme ile ilgili olarak yapılan son oturumda, anneler için hazırlanmış olan ödül belirleme listesi sunulmuş ve annelerden listeyi doldurmaları istenmiştir. (Ek 4).

2.5.4. Dönüt Verme ve Ödüllendirme Evresi

Önceki evrede yapılan işlemlerin sürdürülmesinin yanısıra anneler, daha çok ödül ve daha az eleştiri kullanmaları ile ilgili olarak ödüllendirilmişlerdir. Annelerle çalışırken

sosyal ve nesnel ödüllere yer verilmiştir. Sosyal ödülleri, “gerçekten çok iyiydiniz”, “çok iyi”, “bunu başarabilmeniz harika bir şey” “çok iyi gidiyorsunuz”, “önemli ilerlemeler sağladınız” gibi ifadeler oluşturmuştur. Nesnel ödülleri belirlemek için de annelere sunulan ödül belirleme listesi Ek 4’de verilmiştir. Annelerden, eklemek istedikleri ödüller varsa, bunları listeye eklemeleri istenmiştir. Ödüllerin belirlenmesinde araştırmacının gözlemleri de etkili olmuştur. Araştırmacı, anekdot kayıtlarının tutulmaya başlamasından önceki hafta yapılan sohbetlerde ve tüm gözlemler süresince annelerin dile getirdikleri istek ve arzularını not almıştır. Gerek doğrudan gözlemler gerekse annelerin listeledikleri ödüller gözden geçirilerek, uygun ödüller belirlenmeye çalışılmıştır. Her anne için belirlenen ödüller şöyledir:

1. anne için belirlenen ödüller

- Çocuğu ile yaptığı eğitim çalışmalarına ilişkin onay almak.
- Özürlü çocuğuna daha fazla zaman ayırabilmek için diğere çocuğu ile ilgilenilmesi.
- Arkadaşlarına, özürlü çocukların hatta kendi çocuğunun pek çok beceriyi gerçekleştirdiğinin araştırmacı tarafından anlatılması.
- Araştırmacı ile birlikte bir akşam yemeği yemek ve çocuklarına ilişkin konuları paylaşmak.

2. anne için belirlenen ödüller

- Çocuğu ile yaptığı eğitim çalışmalarına ilişkin onay almak.
- Kuaföre gitmek ve saçlarını yaptırmak.
- Araştırmacı ve çocuklarla birlikte araba ile gezmeye çıkmak.
- Eşinin çocukların eğitimine katılmasının bir uzman tarafından sağlanması.
- Araştırmacının, komşulara çocuğu ile ilgili gelişmeleri anlatması.
- Kaliteli bir parfüme sahip olmak.

3. anne için belirlenen ödüller

- Çocuğu ile yaptığı eğitim çalışmalarına ilişkin onay almak.
- Üniversite restoranında yemek yemek
- Hiç değilse bir gün süre ile çocuğunun bakımının üstlenilmesi ve bu süreyi kendine ayırmak.
- Kayınvalidesi ve annesine çocuğunun olumsuz davranışları ile ilgilenmemeleri konusunda araştırmacı tarafından açıklama yapılması.
- Çocuğun ev dışındaki ortamlarda gözlenmesi.

2.5.5. Planlanan Evrelerin ve Kayıt Etmenin Ön Uygulaması

Araştırma kapsamında ele alınan, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerinde ebeveynlerle belirlenen hedef davranışların kayıt edilmesinde ne tür sorunlarla karşılaşabileceğini belirlemek ve bu sorunları ortadan kaldırmak amacı ile ön uygulama çalışması yapılmıştır.

Ön uygulama için Y'nin anne ve babası ile çalışılmıştır. Y 8 yaşında ve zihin engellidir. Anne ve baba çocuklarında farklı davranışlara çözüm bulmak amacı ile Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'ne başvurmuştur. Yapılan ön görüşme sırasında, anne sürekli olarak Y'nin uygun olmayan davranışlarından söz etmiştir. Baba ise işten eve geldiğinde, huzur istediğini ve gerekirse Y'yi dövdüğünü söylemektedir. Ön görüşmeden sonra aileye evlerinde yapılacak olan bir çalışmaya izin verip vermeyecekleri sorulmuştur. Bu çalışmada Y'nin davranışlarının değişebilmesi için anne ve babanın davranışlarında değişiklik yapılması gerekliliği açıklanmıştır. Bunun yapılabilmesi için, çalışmaya başlamadan önce gözlemlere gereksinim olduğu belirtilmiştir. Bu gözlemler sırasında ailelerin olabildiğince davranışlarını değiştirmemeleri istenmiştir.

Gözlem yapılmaya hafta içinde başlanmıştır. Gözlem saatine aile ile birlikte karar verilmiştir. Babanın işten eve dönüş saati kullanılmıştır (17.30-18.00). İlk hafta, gün aşırı, üç gün süre ile yirmi dakikalık gözlem sürelerinde anekdot kaydı tutulmuştur. Bu sırada

anneninin ve babanın kullandığı ödüllendirme ve uygun olmayan davranışları eleştirme davranışları parçalı zaman aralığı kaydı tekniği kullanılarak kayıt edilmiştir. İkinci haftanın başında, aile ile bir eğitim oturumu planlanmıştır. Anne ve baba ile çocuklarının uygun ve uygun olmayan davranışları tartışılmıştır. Uygun davranışların ödüllendirilmesi ve uygun olmayan davranışların eleştirilmemesi konusunda aile bilgilendirilmiştir. Bilgileri uygulamaları istenmiştir. Hafta içinde dört gün süre ile gözlem yapılmıştır. Babanın ödüllendirmeleri ve uygun olmayan davranışı izleyen eleştirileri kayıt edilmiştir. Gözlem sırasındaki soruları yanıtlanmıştır.

Üçüncü haftanın başında ilk tutulan kayıtlar ve bilgilendirme sırasındaki kayıtlar gözden geçirildi. Anne ve babaya ödüllendirme ve eleştirme davranışlarının oluşum yüzdeleri ve sözel dönüt verildi. Hafta içinde dört gün süre ile gözlem sonrası 10'ar dakika süre ile davranışlar tartışıldı.

Dördüncü haftanın sonunda ödül listesi anne ve babaya ayrı ayrı sunuldu ve üzerinde konuşuldu. Beşinci hafta yapılan oturumda anne ve babayla ödüllendirmeye ilişkin başlama düzeyi verileri, bilgilendirme evresi verileri ve dönüt verme evresi verileri tek tek gözden geçirildi ilerlemeler tartışıldı. Bunlarla birlikte ilerlemelerle ilişkilendirilerek ödüller sunuldu. Hafta içinde anne ve babaya sinema bileti sağlanarak, bir gecelik bakıcı temin edildi. Dört gün süre ile babanın davranışları kayıt edildi. Altıncı hafta anne ve baba bu kez araştırmacı tarafından bir kahve sohbetine davet edildi. Anne ve baba yıllardan beri bu tür sohbetleri ve birlikte bir şeyleri paylaşmayı unuttuklarını bu çalışmanın onlar için oldukça verimli olduğunu ifade ettiler.

Çalışma sırasında, aile misafir kabul etmeyerek, telefonun fişini çekerek araştırmacıya yardımcı olmuştur. Kayıtların çetelelenmesinin onları rahatsız etmediği ifade etmişlerdir. Gözlemler araştırmacı tarafından gözlem saati bitiminden sonra başka bir ortamda yazılmıştır. Çalışma sırasında aile istemediği için video kullanılmamıştır.

Ön uygulama çalışmasının arzu edilen biçimde gitmesi araştırmacının böyle bir çalışmayı yürütebileceğine ilişkin olarak güven kazanmasına yol açmıştır.

2.6. VERİLERİN ANALİZİ

Tek denekli araştırma yöntemlerinde verilerin analizi grafikselidir. Burada grafiğin hazırlanmasından ve yorumlanmasından söz edilecektir.

2.6.1. Grafiğin Hazırlanması

Grafiksel analizlerde, grafiğin y eksenine bağımlı değişken değerleri (Örn: davranışın sıklığı, oluşum yüzdesi, oluşum oranı, vb.), x eksenine de bağımsız değişken değerleri (araştırmadaki her bir evre) yerleştirilerek eğitim süreci içinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında işlevsel bir ilişki olup olmadığına bakılır (Gay, 1987). Aynı zamanda x eksenini (yatay eksen) üzerinde işaretlerle bölünmüş olan eşit aralıklar zaman boyutunu yani gözlem oturumlarını gösterir. Gözlem oturumları ders saati, hafta gibi değişik zaman birimlerini ifade edebilir. Bu araştırmada gözlem oturumları bir haftada iki oturuma karşılık gelmiştir. Her oturum sonrasında, davranış oluşum yüzdeleri hesaplanmıştır (Bkz.s.31). x ekseninde yer alan her bir oturuma karşılık gelen davranış oluşum yüzdesinin y eksenini üzerindeki değeri işaretlenerek grafik oluşturulmuştur.

2.6.2. Grafiğin Yorumlanması

Tek denek deneysel desenlerinin kullanıldığı araştırmalarda veri analizi, aşağıda sıralanan yararlarından dolayı grafiksel olarak gösterilir ve yorumlanır (Tawney ve Gast, 1984; Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

- a) Davranış değişikliği dinamik bir süreçtir. Gözlem sonuçları hemen grafikleştirilmeye başlandığında, uygulanan programın etkililiği hakkında bir öngörüye sahip olunur. Böylece, deney sürecinin bitmesini beklemeden yöneme ilişkin değişiklik yapılabilir.
- b) Grafiksel analiz, istatistiksel analize göre daha büyük ve kararlı etkilerin gözlenmesini gerektirir. Sonuç olarak, istatistiksel olarak anlamlı görülen bir sonuç, grafiksel olarak anlamlı görülmeyebilir.

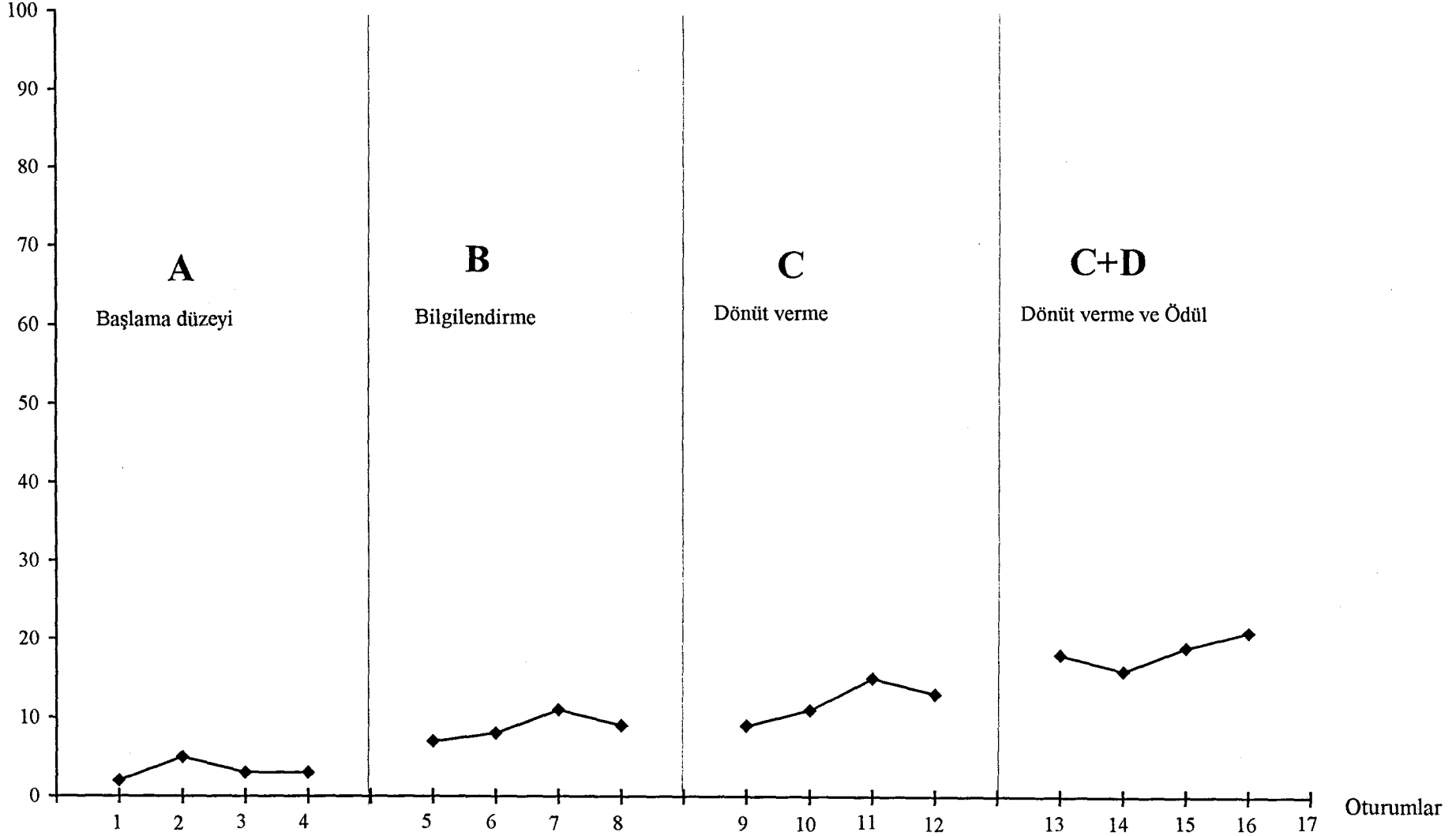
- c) Grafikler, verilerin okuyucuya olduğu gibi ulaşmasını ve okuyucunun kendi yorumunu yapmasını sağlar.
- d) Deneklerin, kendi performanslarını görmelerine olanak sağlayarak, deneklere dönüt (geri bildirim) verir.

Değişen koşullar deseninde, başlama düzeyi ve uygulama evrelerinde elde edilen eğriler kendinden bir önceki evrede elde edilen eğrilerle karşılaştırılarak hangi uygulamanın daha etkili olduğuna karar verilir. Bu modelde bağımsız değişken dışındaki etkenlerin de bağımlı değişken üzerinde yapabileceği etkileri kontrol etmek zordur. Kullanılan uygulama yöntemleri birbirini etkileyebilir. Ayrıca birden fazla yöntemin birleştirilerek kullanıldığı uygulama evrelerinde, her bir yöntemin katkı payını belirlemek zordur (Alberto ve Troutman, 1990). Dolayısıyla, deneysel kontrolün sağlanması için yöntem, farklı deneklerle ve farklı desenlerle desteklenerek her yöntemin katkı payına bakılabilir.

Bu araştırmanın amaçlarında yer alan soruların yanıtlanabilmesi için ve tek denekli araştırma yöntemlerinin bir gereği olarak grafiklerden yararlanılmıştır. Araştırmada annelerin ödüllendirme ve eleştirme davranışlarının değiştirilmesinde bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerine yer verilen (A), (B), (C), (C+D) evreleri kullanılmıştır. Bu düzeltme tekniklerinin etkililiğini göstermek amacıyla Şekil 3'deki grafik kullanılmıştır.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 3
ÖN UYGULAMADA BABANIN ÖDÜLENDİRME DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amaçları doğrultusunda, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin kullanımı ve izlemeyi içeren araştırma süreçlerinde; annelerin, ödüllendirme ve eleştirme davranışları; çocukların, uygun davranışları ve uygun olmayan davranışlarında oluşan değişikliklere ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.1. ANNELERİN ÖDÜLLENDİRME BECERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

3.1.1. Birinci Annenin, Çocuğun "Oyuncakla Oynama" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular

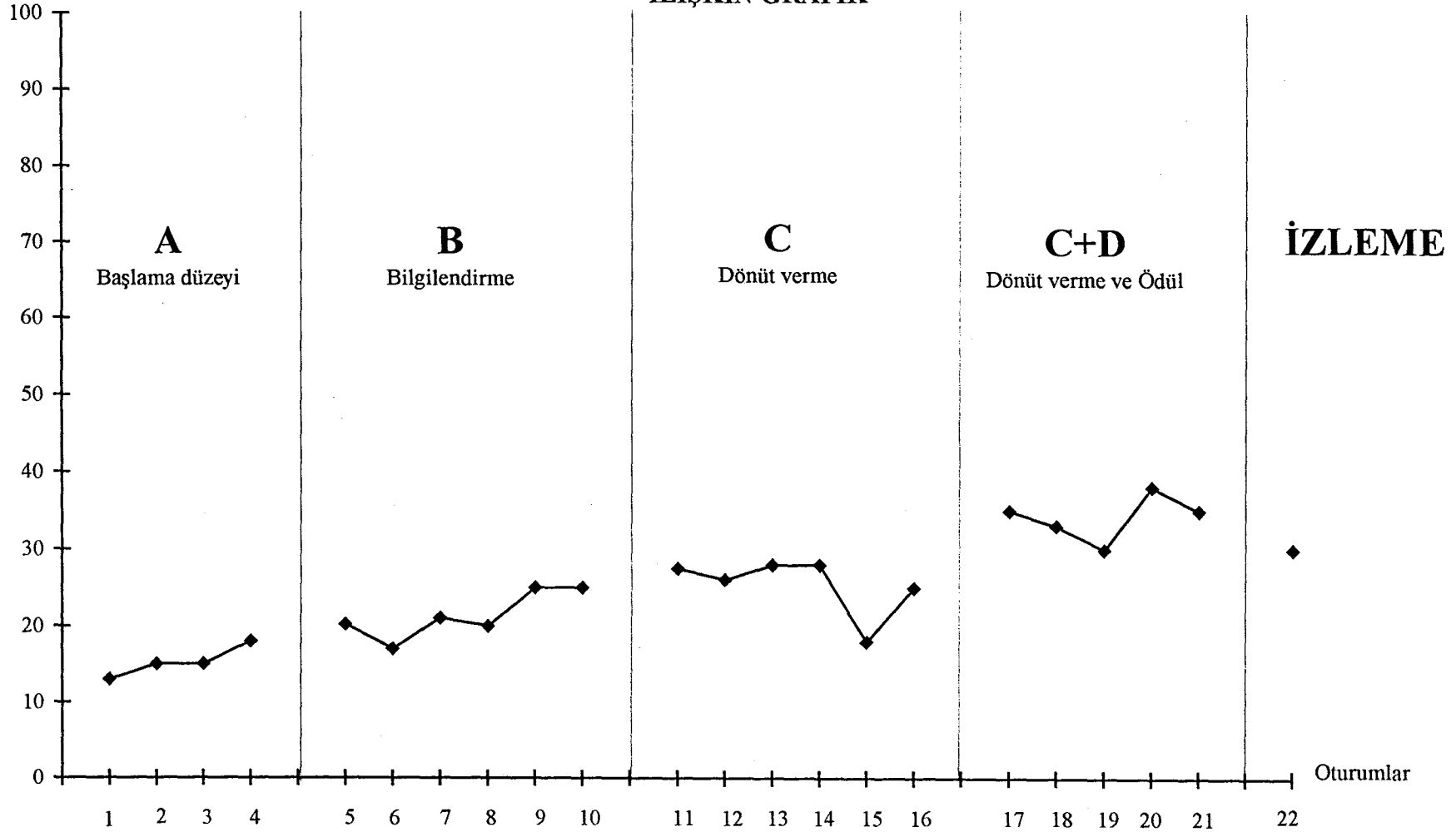
Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin yer aldığı aile eğitimi programında 1. annenin, çocuğun "oyuncakla oynama" davranışını ödüllendirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 4'de yer almaktadır.

Şekil 4'de yer alan grafikte, başlama düzeyi evresinde annenin, çocuğun oyuncakla oynama davranışını ortalama %15,25 oranında ödüllendirdiği görülmektedir. Bilgilendirme evresinde annenin ödüllendirme ortalaması %21,33'e, dönütlerin verilmesi evresinde %25,41'e ve dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede 34,2'ye yükselmiştir. (15. oturumda öğrencinin hasta olduğu rapor edilmiştir).

Başlama düzeyi evresinde veriler karardır. Annelerin bilgilendirildiği evrede davranışta, küçük dalgalanmalara karşın kararlı bir artış görülmektedir. Dönüt verme evresinin ilk dört oturumunda, bilgilendirme evresine oranla az ve kararlı bir artış görülmektedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 4
1.ANNENİN, ÇOCUĞUN "OYUNCAKLA OYNAMA" DAVRANIŞINI ÖDÜLENDİRME DÜZEYİNE
İLİŞKİN GRAFİK

Onbeşinci oturum ya da dönüt verme evresinin beşinci oturumunda davranışta gözlenen düşüşün, çocuğun hasta olması ile bağlantılı olabileceği düşünülmüştür. Zira aynı düşüş çocuğun uygun davranışında da gözlenmiştir (Bkz. Şekil 7). Annenin ödüllendirme davranışlarına ilişkin grafiksel dönütlerin sunulduğu ve ödüllendirildiği evrede ise iniş ve çıkışlar olmasına rağmen önceki evreye göre bir sıçrama görülmektedir.

İzleyen 5 haftalık dönemden sonra annenin ödül kullanımına ilişkin kazanımlarının %30 düzeyinde devam ediyor olması başlama düzeyine göre oldukça yüksek fakat dönüt verme ve ödüllendirme evresine göre düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar davranışın devam ettiği izlenimini vermektedir.

Çalışmanın, ödüllendirme evresinde, anne ödül olarak özürle çocuğa daha fazla zaman ayırabilmek için, diğer çocuğunun sinemaya götürülmesini ve araştırmacı ile birlikte yemeğe çıkmayı tercih etmiştir. Sosyal ödüllerin yanısıra araştırmacı çocuğu sinemaya götürmüştür. Çalışmanın tamamlanmasından iki hafta sonra birlikte, araştırmacının evinde yemek daveti ödül olarak kullanılmıştır.

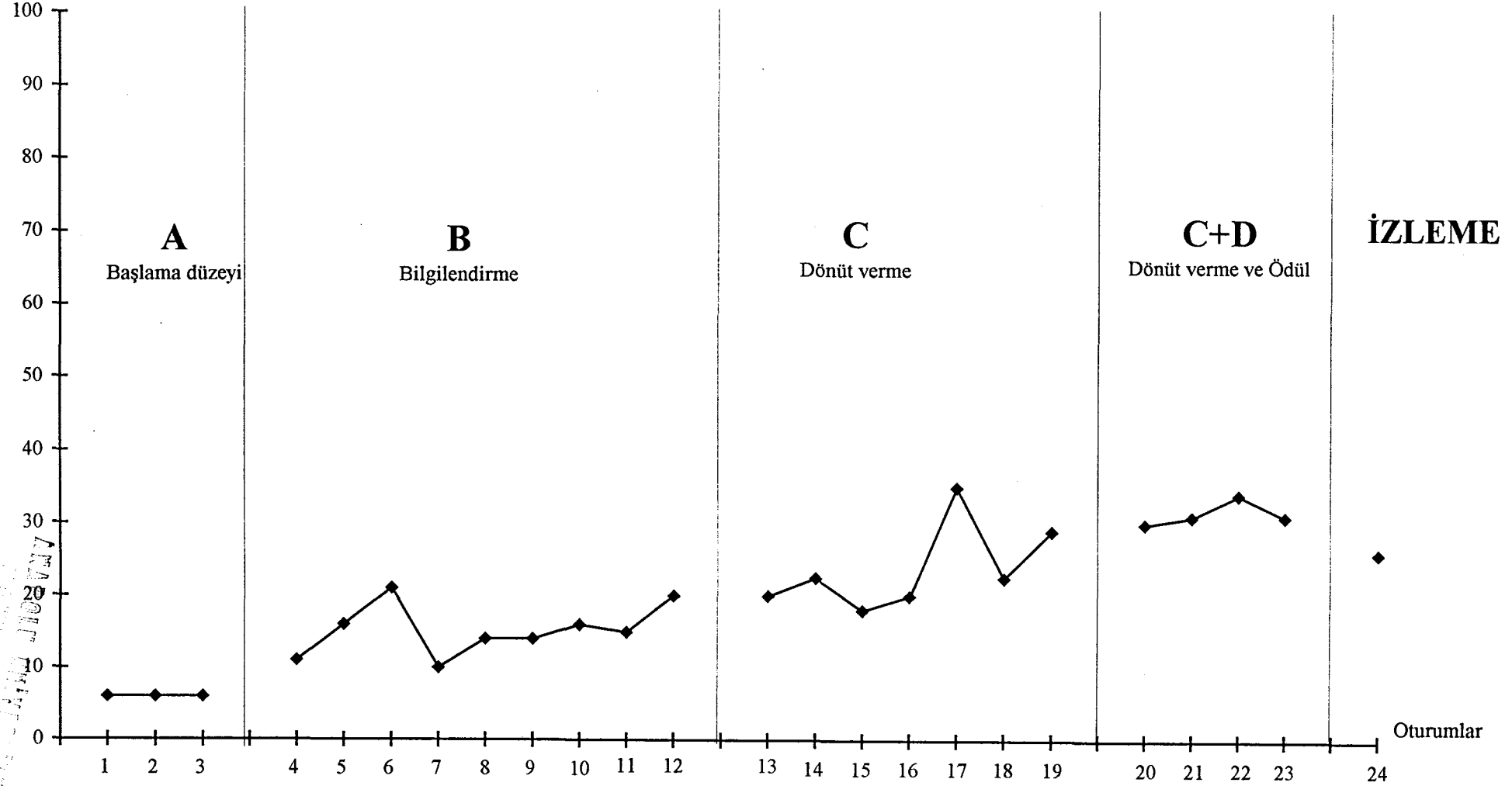
3.1.2. İkinci Annenin, Çocuğun "Verilen Yönergeleri Yerine Getirme" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular

Annelerin ödüllendirme düzeylerini artırmayı amaçlayan, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin yer aldığı anne eğitiminde 2. annenin, çocuğun "verilen yönergeleri yerine getirme" davranışını ödüllendirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 5'de yer almaktadır.

Şekil 5'de yer alan grafikte, başlama düzeyi evresinde, annenin %6 oranında ödül kullandığı görülmektedir. Bilgilendirme evresinde annenin ödüllendirme ortalaması %15,2'dir. Dönüt verme evresinde annenin ödüllendirme ortalaması %23,8'dir. Dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede annenin ödüllendirme ortalaması %31,5'dir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 5
2.ANNENİN, ÇOCUĞUN "VERİLEN YÖNERGELERİ YERİNE GETİRME" DAVRANIŞINI
ÖDÜLLENDİRME DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Başlama düzeyi evresinde 2. annenin ödüllendirme davranışında son derece kararlı bir eğri elde edilmiştir. Bilgilendirme evresinde annenin davranışlarında bir artış olmuş bu artışlar üç oturum üst üste devam etmiştir. Dördüncü oturumda ilk oturumdaki noktaya bir gerilimi görülmüşse de bu noktadan sonraki artışların kararlı bir eğri oluşturduğu söylenebilir. Dönüt verme evresinde, elde edilen veriler de bilgilendirme evresine göre artış görülmekle birlikte bu 17. Oturumda tüm çalışma boyunca elde edilen verilerin en üstüne çıkmıştır. Bu oturumda annenin şehir dışından kardeşi gelmiştir. Kendisi ve oğlundaki ilerlemeleri çok olumlu bulduğunu belirtmiştir. Ayrıca gözlem ortamında çocuğun teyzesi de yer almıştır. Bu artış çevredeki diğer insanlardan gelen ödüllerin annenin davranışında oldukça yüksek bir artışa neden olduğu izlenimi de edinilmiştir.

Bu bulgulara göre annenin ödüllendirme konusunda bilgilendirilmesinden sonra başlama düzeyi evresine oranla ödüllendirme sıklığında önemli bir artış olmuştur. Diğer evreler arasında ise benzer oranlarda artış gözlenmiştir. Bulgular annenin ödüllendirme konusunda bilgi gereksinimi içinde olduğunu, yalnızca bilgilendirme desteğinin bile annenin ödüllendirme düzeyinin artmasında oldukça etkili olduğu izlenimi edinilmiştir. Dönüt verme ve ödüllendirme evresinde ise annenin ödüllendirme davranışının bir önceki evreye oranla az fakat kararlı bir biçimde arttığı görülmüştür.

Anne, kendisindeki olumlu gelişmelerden çok hoşnut olduğunu sık sık dile getirmiştir. İzleme evresinde annenin ödüllendirme davranışının %26 oranında devam ettiği gözlenmiştir. Annenin ödüllendirmelerinin başlama düzeyine oranla, oldukça yüksek düzeyde fakat dönüt verme ve ödüllendirme evresine göre düşük düzeyde sürdüğü görülmüştür. Bu sonuçlar davranışın devam ettiği izlenimini vermektedir.

Dönüt verme ve ödüllendirme evresinde sosyal ödüllerin yanısıra anne kuaför randevusu ve parfümle ödüllendirilmiştir.

3.1.3. Üçüncü Annenin, Çocuğun "Anlamlı Konuşma" Davranışını Ödüllendirmesine İlişkin Bulgular

Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin yer aldığı aile eğitimi programında 3.annenin, çocuğunun "anlamlı konuşma" davranışını ödüllendirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 6'da yer almaktadır.

Şekil 6'da yer alan başlama düzeyi evresinde, annenin %6 oranında ödül kullandığı görülmektedir. Bilgilendirme evresinde annenin ödüllendirme ortalaması %16,5'dir. Dönüt verme evresinde annenin ödüllendirme ortalaması %25,1'dir. Dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede annenin ödüllendirme ortalaması %34'dür.

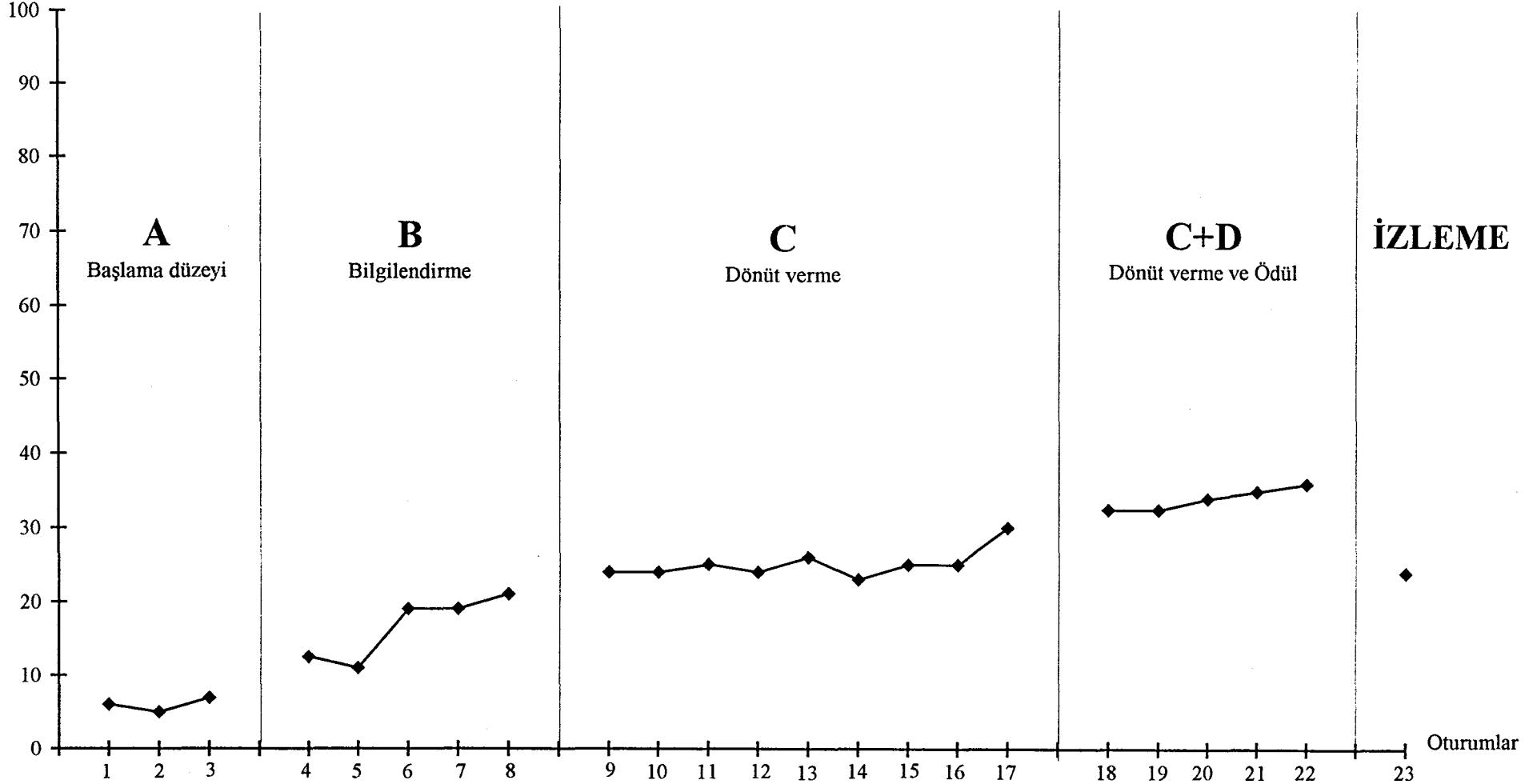
Başlama düzeyi evresinde annenin ödüllendirme davranışının çok düşük düzeyde fakat kararlı olduğu görülmüştür. Bilgilendirme evresinde annenin davranışlarında önemli bir artış görülmüştür. Dönüt verme evresinde bilgilendirme evresine oranla az bir artış görülmekle birlikte eğri belli bir kararlılık göstermektedir. Dönüt verme ve ödüllendirmenin birlikte kullanıldığı evrede ise yine annenin ödüllendirme davranışında bir artış görülmüştür. Bu bulgulara göre annenin ödüllendirme davranışında her evrede az fakat kararlı bir artış olduğu görülmektedir. İzleme evresinde annenin ödüllendirme davranışlarının %24 düzeyinde devam ettiği görülmüştür. Bu düzey başlama düzeyine göre oldukça iyi, dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı evrede ulaşılan düzeyin altındadır.

Bulgular, annenin ödüllendirme konusunda bilgi gereksinimi içinde olduğunu göstermektedir. Yalnızca bilgilendirme desteğiyle bile annenin ödüllendirme düzeyinin artmasında oldukça etkili olmuştur. Yanısıra dönütler ve ödüllerin kullanıldığı evrelerde de meydana gelen artışlar azımsanmayacak düzeydedir.

Ödüllendirme evresinde kullanılmak üzere ödül belirleme sırasında; 3. anne, oğlunun bakımının bir gün süre ile bir başkası tarafından üstlenilmesini ve eşi ile yalnız kalmak istediğini belirtmiştir. Ayrıca ailece üniversitenin restoranında yemek yemeyi çok arzu ettiğini söylemiştir. Ödüllendirme sırasında; sosyal ödüllere yer verilmesinin yanısıra 21. oturumu izleyen hafta sonu araştırmacı; çocuğun bakımını üstlenmiştir. Ayrıca çalışmanın tamamlanmasını izleyen oturumda da aile, üniversitenin restoranında yemeğe davet edilmiştir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 6
3.ANNENİN, ÇOCUĞUN "ANLAMLI KONUŞMA" DAVRANIŞINI ÖDÜLENDİRME DÜZEYİNE
İLİŞKİN GRAFİK

3.2. ÇOCUKLARIN ÖDÜLENDİRİLEN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerinin kullanıldığı aile eğitiminin çocukların uygun davranışlarındaki değişiklikleri nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla çocukların anekdot verileri ile belirlenen uygun davranışları kayıt edilmiştir.

Bu başlık altında çocukların kayıt edilen uygun davranışlarının her evrede nasıl değişiklik gösterdiğine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.2.1. Birinci Çocuğun "Oyuncakla Oynama" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

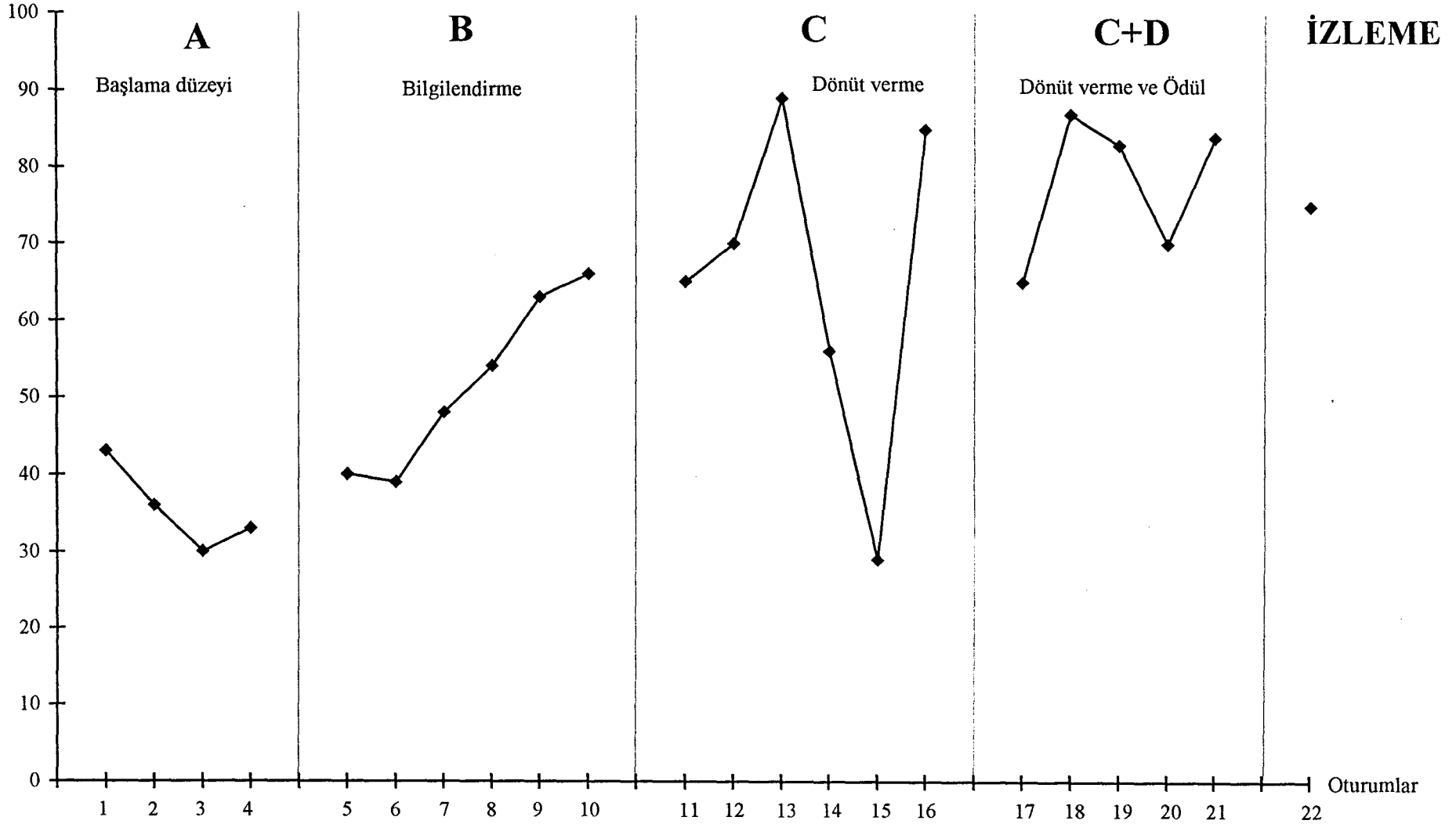
1. çocuğun "oyuncakla oynama" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 7'de yer almaktadır. Oyuncakla oynama artması istenen bir davranıştır. Ancak başlama düzeyinde azalan bir eğim görülmüştür. Bu nedenle davranış kararlı kabul edilmiştir.

Başlama düzeyi evresinde çocuğun oyuncakla oynama davranışı %35,5 iken, annenin ödüllendirme konusunda bilgilendirildiği evrede, %51,6'ya yükselmiştir. Anneye ödüllendirmelerine ilişkin dönüt verilmesi evresinde oyuncakla oynama davranışı %65,6'ya, annenin dönütlerin yanısıra ödüllendirildiği evrede çocuğun davranışı %92,8'e çıkmıştır. Dönüt verme evresinin ilk üç oturumunda (11.,12.,13. oturumlar) davranış hızla yükselirken, izleyen iki oturumda (14. ve 15. oturum) çok keskin bir düşüş gözlenmiştir. 15. oturumda çocuğun hasta olduğu ve o gün doktora götürüldüğü not edilmiştir. Düşüş buna bağlı olabilir.

Annenin davranışların tamamını ödüllendirmemesine (Şekil 4'de annenin azami %40 düzeyinde ödül kullandığı görülmektedir) rağmen oyuncakla oynama davranışındaki %90'a varan artış, ödüllendirilmenin çocuğun davranışında olumlu yönde ve önemli bir değişikliğe yol açtığı izlenimini vermektedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 7
1.ÇOCUĞUN "OYUNCAKLA OYNAMA" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Oyuncakla oynama davranışındaki artışın, aile eğitimi programının tamamlanmasını izleyen 5 haftalık süreden sonrada %75 gibi yüksek bir oranda sürdüğü gözlenmiştir.

Bulgular, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerinin kullanıldığı aile eğitimi programının çocuğun oyuncakla oynama davranışında istenen yönde bir artışa neden olduğu doğrultusunda değerlendirilebilir.

3.2.2. İkinci Çocuğun "Verilen Yönergeleri Yerine Getirme" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

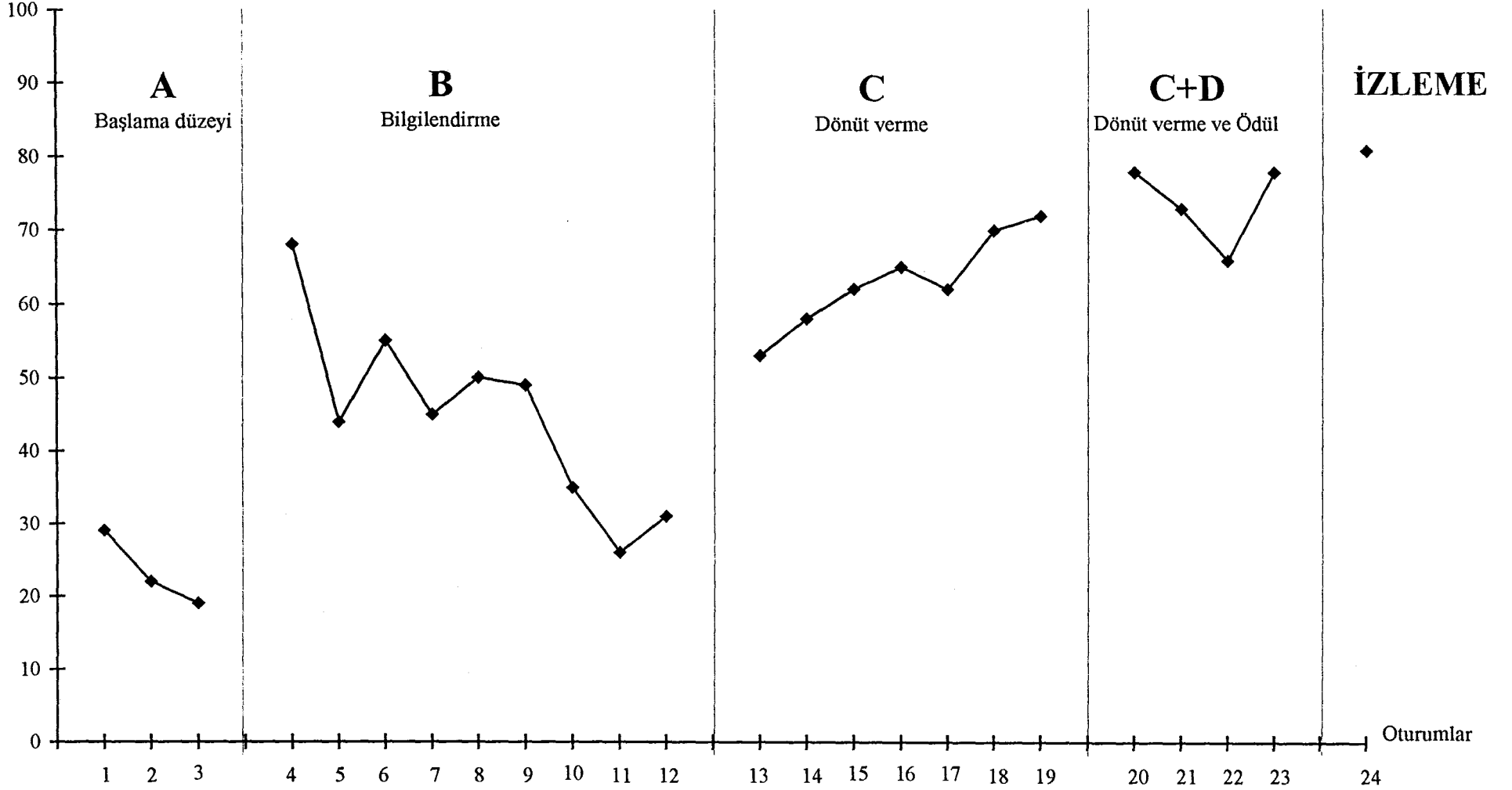
2. çocuğun "verilen yönergeleri yerine getirme" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 8'de yer almaktadır. Grafikte; başlama düzeyi verilerinin azalan bir eğim göstermesi ve davranışın artmasının beklenmesi açısından veriler kararlı kabul edilmiştir.

Başlama düzeyi evresinde çocuğun verilen yönergeleri yerine getirme davranışı %23,3 iken, annenin ödüllendirme konusunda bilgilendirildiği evrede %44,7'ye yükselmiştir. Anneye ödüllendirmelerine ilişkin dönüt verilmesi evresinde verilen yönergeleri yerine getirme davranışı %63,14'e, annenin dönütlerin yanısıra ödüllendirildiği evrede çocuğun davranışı %73,75'e çıkmıştır.

Annenin ödüllendirmeye ilişkin bilgilendirilmesini içeren evrede deneğin davranışlarında, başlama düzeyine verilerine göre artış görülmesine rağmen giderek bir azalma gözlenmiştir. Bu dönemde çocuğun dış çekimleri yapılmıştır. Bu azalmanın rahatsızlığı ile ilgisi olabileceği düşünülmektedir. Dönüt verme evresinde davranışı kararlı bir artış gözlenmiştir. Dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede ise önceki evreye kıyasla bir artış görülmekle birlikte iniş ve çıkışlar gözlenmiştir. İzleyen 5 haftalık dönemden sonra da yönergeleri yerine getirme davranışının %85 düzeyinde sürdüğü gözlenmiştir. Bu oran tüm araştırma süresince elde edilen oranlardan yüksek bir düzeydir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 8
2.ÇOCUĞUN "VERİLEN YÖNERGELERİ YERİNE GETİRME" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN
GRAFİK

Annenin bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirilmesi süreçlerine dayalı olarak eğitildiği aile eğitimi programının çocuğun uygun davranışını artırdığı izlenimi edinilmiştir.

3.2.3. Üçüncü Çocuğun "Anlamlı Konuşma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

3. çocuğun "anlamlı konuşma" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 9'da yer almaktadır.

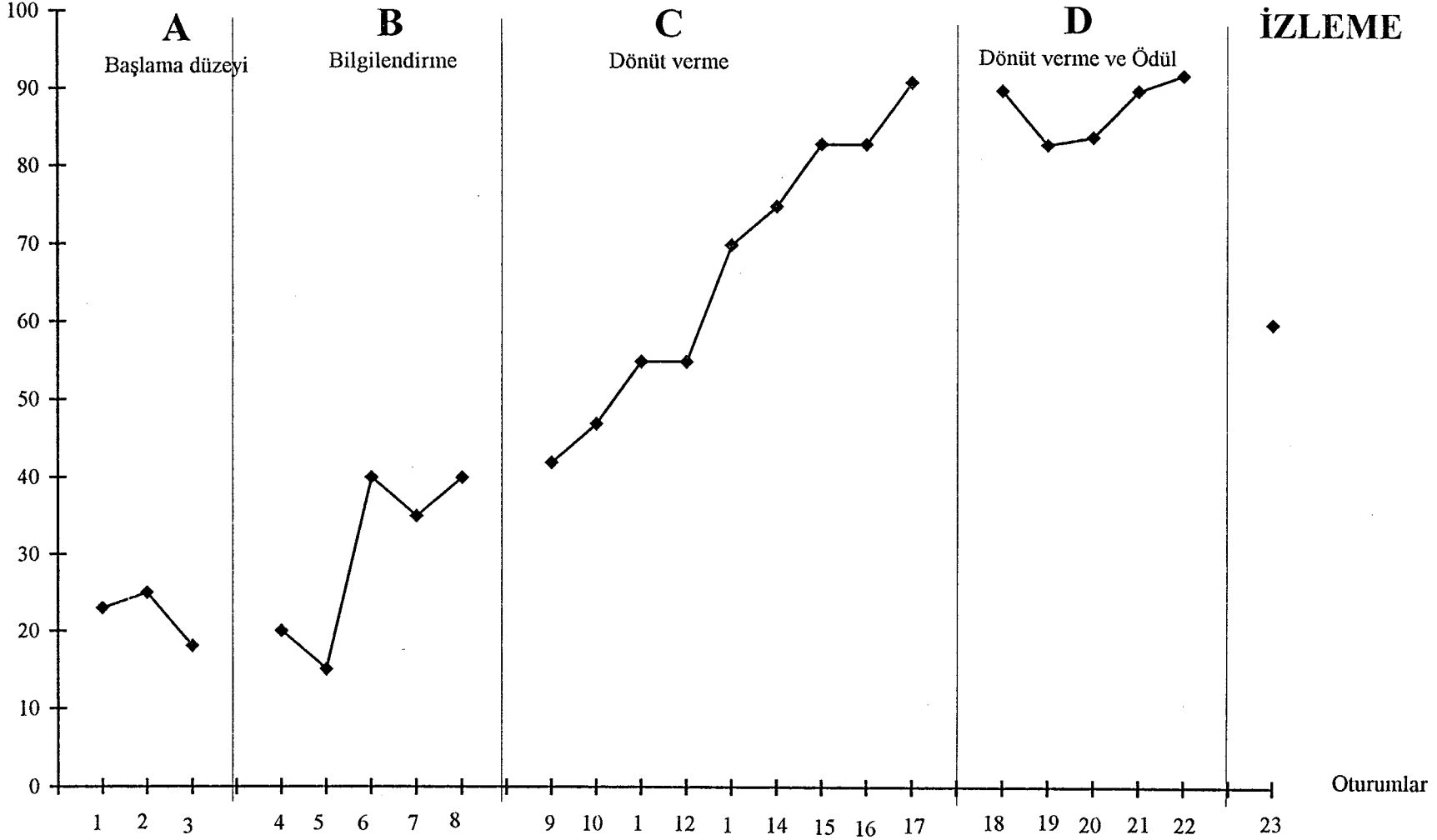
Başlama düzeyi evresinde çocuğun anlamlı konuşma davranışı %22 iken, bilgilendirme evresinde, annenin ödüllendirmelerinin artması ile birlikte %30'a yükselmiştir. Anneye ödüllendirmelerine ilişkin dönüt verilmesi evresinde anlamlı konuşma davranışı %66,27'ye, annenin dönütlerin yanısıra ödüllendirildiği evrede çocuğun davranışı %87,8'e çıkmıştır.

Başlama düzeyinde birbirine çok yakın veri noktaları elde edilmiştir. Annenin ödüllendirme konusunda bilgilendirildiği evrede davranışta artış görülmüştür. Anneye ödüllendirmelerine ilişkin dönüt verme evresinde davranışın hızla yükseldiği görülmektedir. Dönüt verme ve ödüllendirme evresinde bir önceki evrenin son oturumunda elde edilen değerlerin sürdüğü ve kararlılık gösterdiği görülmüştür. Bu aşamada davranışın gözlem süresinin 95'ini kapsadığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Grafikte, annenin uygun davranışlarına dikkatini yöneltmesi ve bu davranışları ödüllendirmesi, çocuğun davranışlarında önemli değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Eğitim programının tamamlanmasını izleyen 5 haftalık dönemden sonra davranışta %60'lara gerileme olmuştur. Bu oran dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme evrelerinin altında olmasına rağmen başlama düzeyi verilerinin üzerindedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 9
3.ÇOCUĞUN "ANLAMLI KONUŞMA" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Ek olarak, 3. denekte, "kendi odasında yatma" davranışında değişiklik görülmüştür. (Denek 8 yıldır devamlı olarak anne ve babası ile birlikte yatmaktadır). Annenin ifadesine göre denek, 1 gün tesadüfen kanepede uyuyakalmıştır. Anne ve baba ertesi gün uyandığında "onu kutlamışlar", gün boyu herkese onun kanepede uyumasından memnun olduklarını anlatmışlardır.

Yedi gecelik kanepede uyuma davranışının her gün ödüllendirilmesinden sonra, 8. gün (deneğe yeni çarşaf lar alınmıştır) denek kendiliğinden odasında yatmak istediğini belirtmiştir. Çalışmanın raporlaştırılması sırasında aile ile tekrar görüşüldüğünde davranışın hala sürdüğü öğrenilmiştir. Bu bulgu annenin ödüllendirme becerisini, çocuğunun diğer davranışlarına da yansıttığını düşündürmüştür.

3.3. ANNELERİN UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARI ELEŞTİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

3.3.1. Birinci Annenin, Çocuğun "Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma" Davranışını İzleyen Eleştiri Yorumlarına İlişkin Bulgular

1. annenin, çocuğun "oyuncağı amacı dışında kullanma" davranışını eleştirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 10'da yer almaktadır.

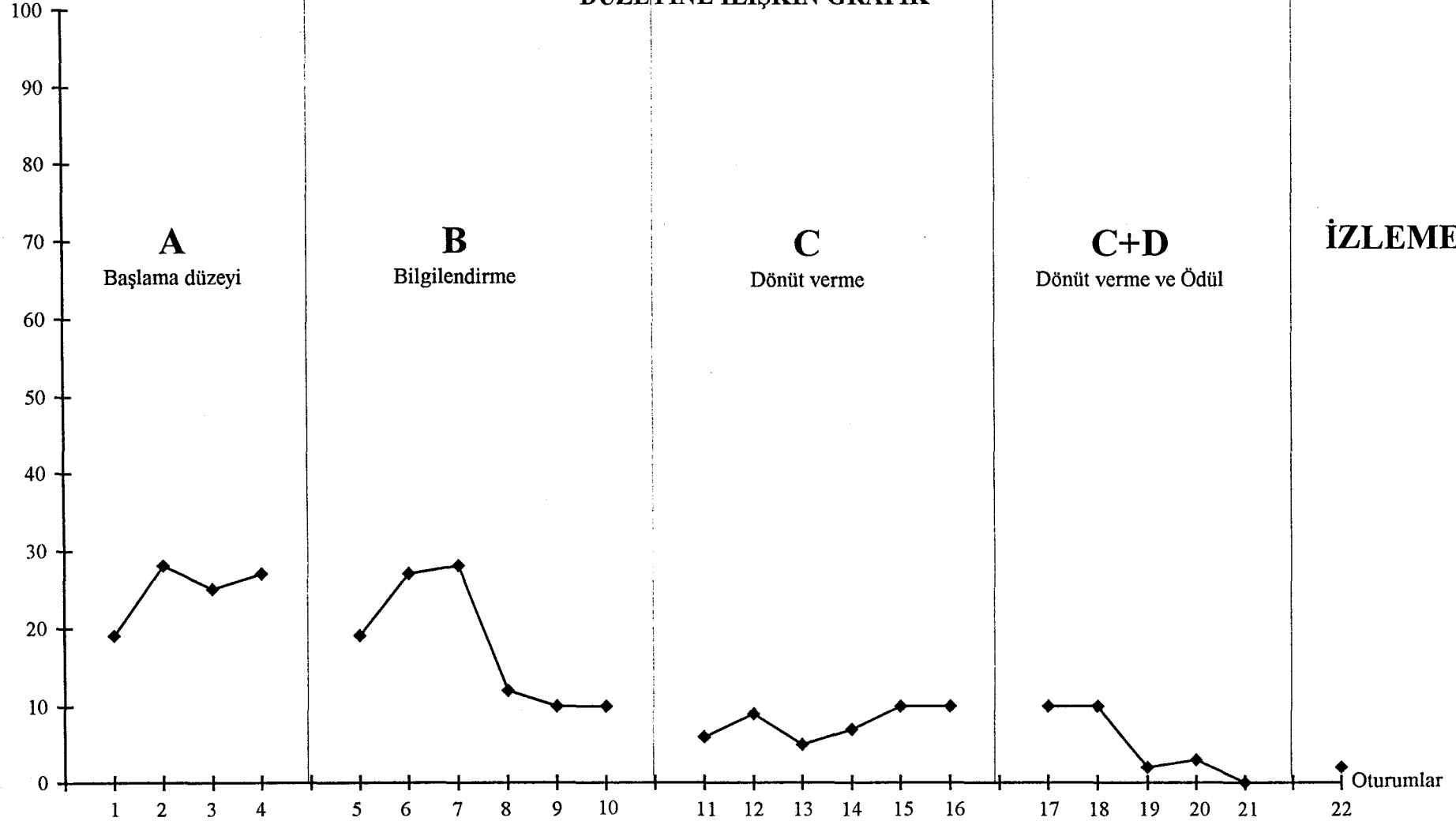
Şekil 10'da yer alan grafikte, annenin başlama düzeyi evresinde, çocuğun oyuncacağı amacına dışında kullanma davranışını ortalama %24,75 oranında eleştirdiği görülmektedir. Bilgilendirme evresinde annenin eleştirme ortalaması %17,6, dönütlerin verilmesi evresinde %7,8, dönütlerle birlikte ödüllendirmelere yer verilen evrede ise %5'e düşmüştür.

Şekil 10'da annenin "oyuncağı amacı dışında kullanma" davranışını izleyen "atma", "vurma", "kızırım haa", "neden doğru dürüst oynamıyorsun", "oynamasını bilmiyorsun" türünden eleştiri yorumları bilgilendirme evresinde önemli biçimde azalmıştır.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 10

1. ANNENİN, ÇOCUĞUN "OYUNCAĞI AMACI DIŞINDA KULLANMA" DAVRANIŞINI ELEŞTİRME
DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Dönüt verme evresinde düşük düzeyde azalma ve artmalar görülmekle birlikte veriler kararlılık göstermektedir. Dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı evrede ise azalma eğilimi görülmüş ve davranış sıfır düzeyine kadar gerilemiştir. Aile eğitimini izleyen 5 haftalık dönemden sonra yapılan gözlemlerde ise %2 gibi başlama düzeyine göre çok düşük düzeyde sürmektedir.

Bulgular, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerine yer verilen aile eğitiminin annenin eleştirisi yorumlarını azalttığı izlenimini vermektedir.

Anne, çalışmalar sırasında sık sık oğlunun oyuncasını havaya kaldırıp çevresine bakındığını yere vurmaktan, ağzına sokmadan ya da bırakmadan oynamaya devam ettiğini belirtmiştir.

3.3.2. İkinci Annenin, Çocuğun "Israr Etme" Davranışını İzleyen Eleştirisi Yorumlarına İlişkin Bulgular

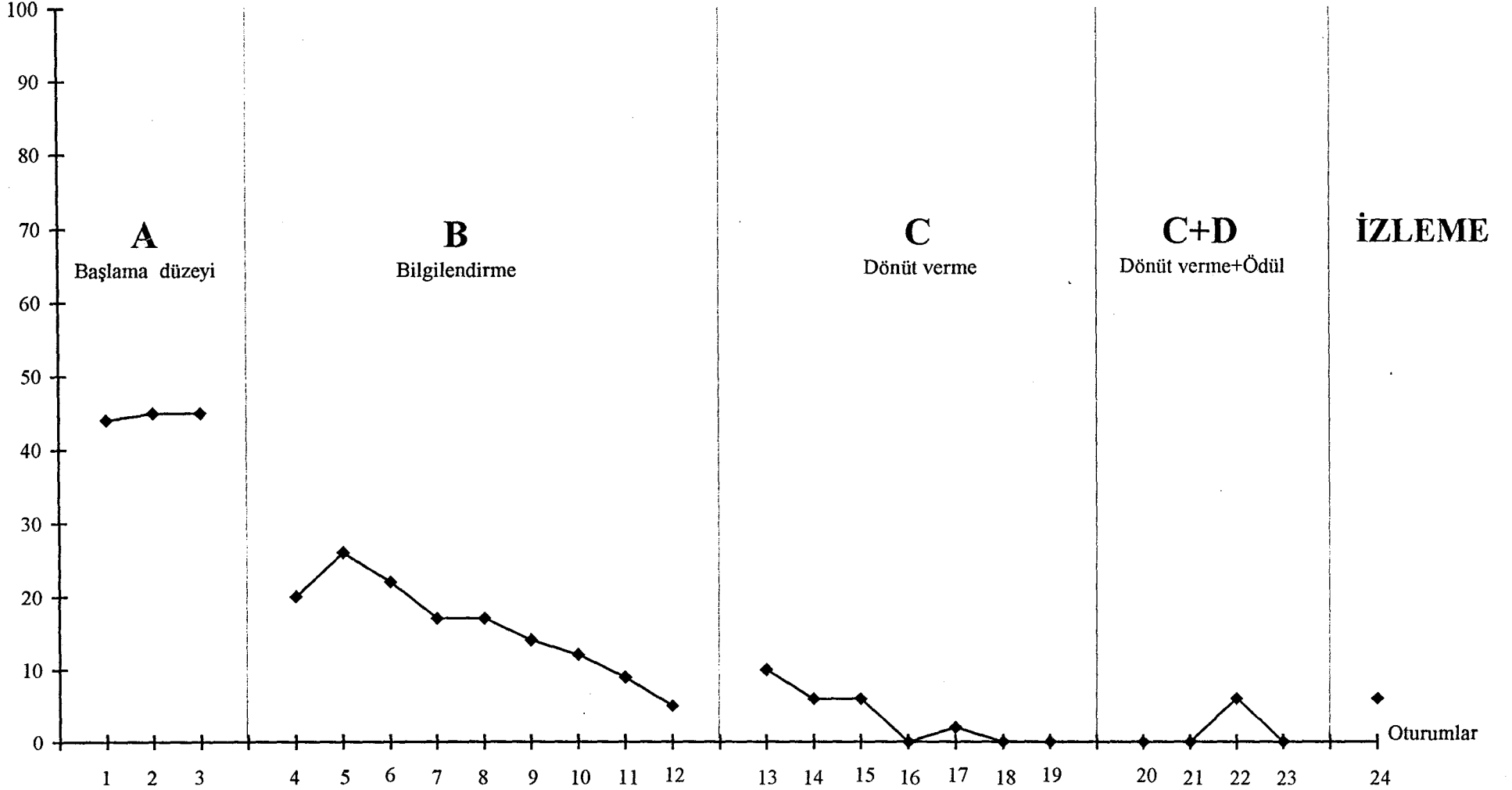
2. annenin, çocuğun "ısrar etme" davranışını eleştirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 11'de yer almaktadır.

Şekil 11'de yer alan grafikte başlama düzeyi verilerinde, ısrar etme davranışını eleştirilerin izlenmesi, %44,6 düzeyinde seyretmektedir. Bilgilendirme evresinde %15,7, dönüt verme evresinde % 4,8, dönüt verme ve ödüllendirme evresinde ise %1,5 düzeyindedir. Annenin ısrar etme davranışını izleyen eleştirileri 18, 19, 20, 21 ve 23. oturumda sıfır düzeyine inmiştir.

Annenin, bilgilendirilmesinden sonra eleştirisi yorumlarında yaklaşık %29'luk bir azalma gözlenmiştir. Yalnızca bilgilendirme bile eleştirisi yorumlarının azalmasında oldukça etkili görünmektedir. İzleyen evrelerde de eleştirisi yorumlarının daha da azaldığı hatta sıfır düzeyine düştüğü görülmektedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 11
2.ANNENİN, ÇOCUĞUN "ISRAR ETME" DAVRANIŞINI ELEŞTİRME DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Aile eğitimi programının tamamlanmasını izleyen 5 haftanın sonunda eleştiri yorumları %6 düzeyinde devam etmektedir. Bu veri başlangıç düzeyi verilerinin oldukça altındadır. 2. annenin davranışlarında elde edilen bulgulara bakıldığında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerine yer verilen aile eğitiminin eleştiri yorumlarının azalmasında etkili olduğu izlenimi edinilmiştir.

3.3.3. Üçüncü Annenin, Çocuğun "Anlamsız Konuşma" Davranışını İzleyen Eleştiri Yorumlarına İlişkin Bulgular

3. annenin, çocuğunun " anlamsız konuşma" davranışını eleştirme düzeyine ilişkin grafik Şekil 12'de yer almaktadır.

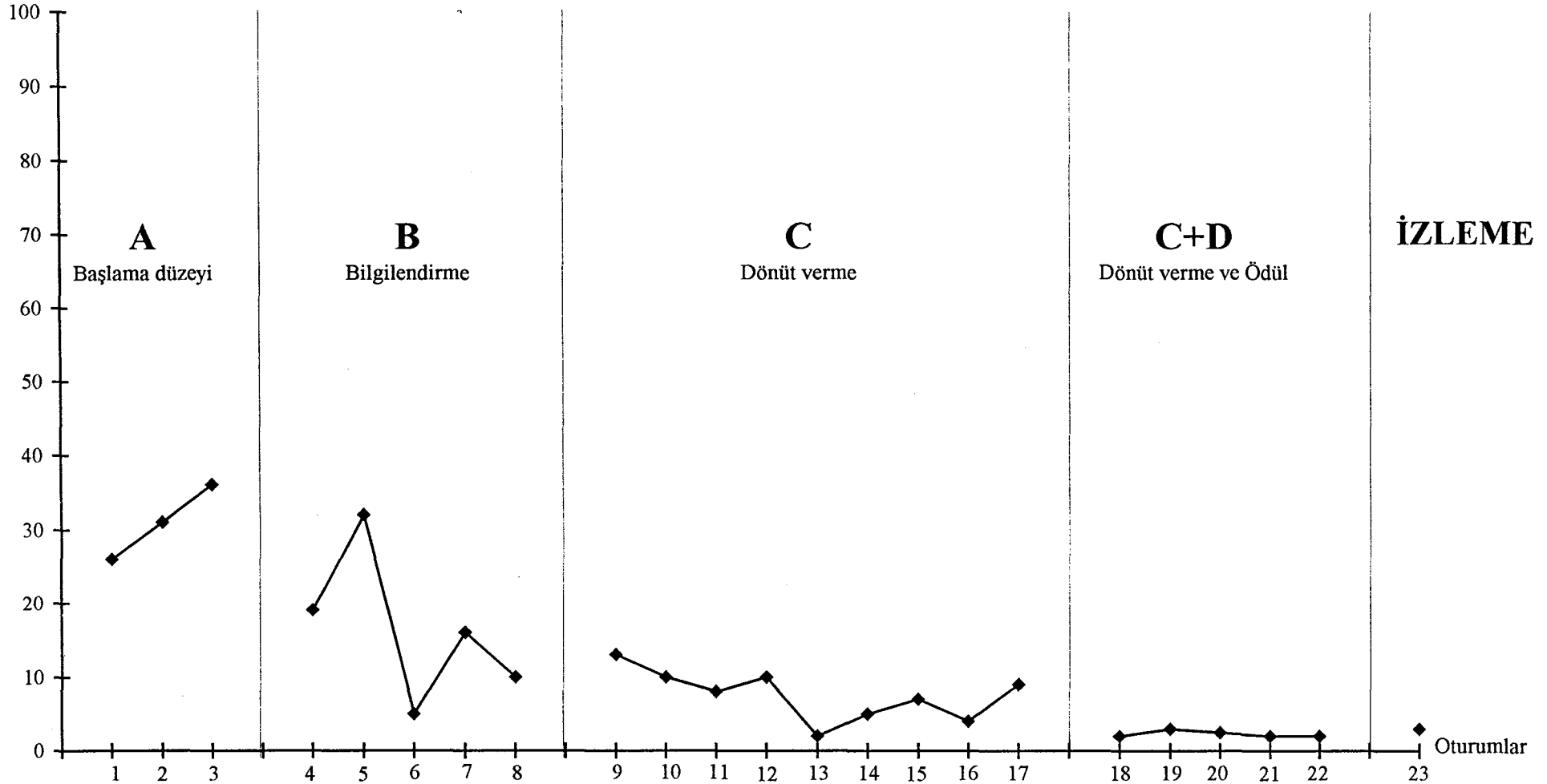
Başlama düzeyi evresinde annenin eleştiri yorumları ortalaması %31, bilgilendirme evresinde %16,4, dönüt verme evresinde %7,55, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede %2,3'dür.

Annenin bilgilendirildiği evrede yoğun bir değişkenliğe rağmen davranış ortalamasının başlama düzeyi evresine kıyasla %14 oranında düştüğü gözlenmiştir. Anneye ödüllendirmelerine ilişkin dönüt verildiği evrede ise bir kararlılık gözlenmekle birlikte bilgilendirme evresine kıyasla %9'luk bir azalma, dönüt ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede ise %5'lik bir azalma gözlenmiştir fakat, bu evrede davranışın çok azaldığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Başlama düzeyi verilerinin toplanması evresinde annenin eleştiri yorumlarında belirgin bir artış gözlenmektedir. Bilgilendirme evresinde eleştiri yorumlarının oranı değişkenlik göstermiştir. Bu değişkenlik, annenin eleştirme davranışından çok çabuk vazgeçemediğini ve bu konuda bir kararsızlık içinde olduğunu düşündürmüştür. ödüllendirmelere ilişkin dönütlerin verildiği evrede hayli azalmış, ödüllendirmelere ilişkin dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı evrede ise çok azalmıştır. Aile eğitiminin tamamlanmasını izleyen 5 haftalık dönemden sonra eleştiri yorumları %3 gibi düşük bir oranda sürmektedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 12
3.ANNENİN, ÇOCUĞUN "ANLAMSIZ KONUŞMA" DAVRANIŞINI ELEŞTİRME DÜZEYİNE İLİŞKİN
GRAFİK

3. annenin eleştirme davranışlarında elde edilen bulgular, aile eğitim programında yer alan uygun davranışı ödüllendirme ve uygun olmayan davranışı eleştirmeme konusunda anneleri bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin kullanılmasının, eleştiri yorumlarını azalttığı izlenimini vermiştir.

3.4. ÇOCUKLARIN UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN BULGULAR

3.4.1. Birinci Çocuğun "Oyuncağı Amacı Dışında Kullanma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

1. çocuğun "oyuncağı amacı dışında kullanma" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 13'de yer almaktadır.

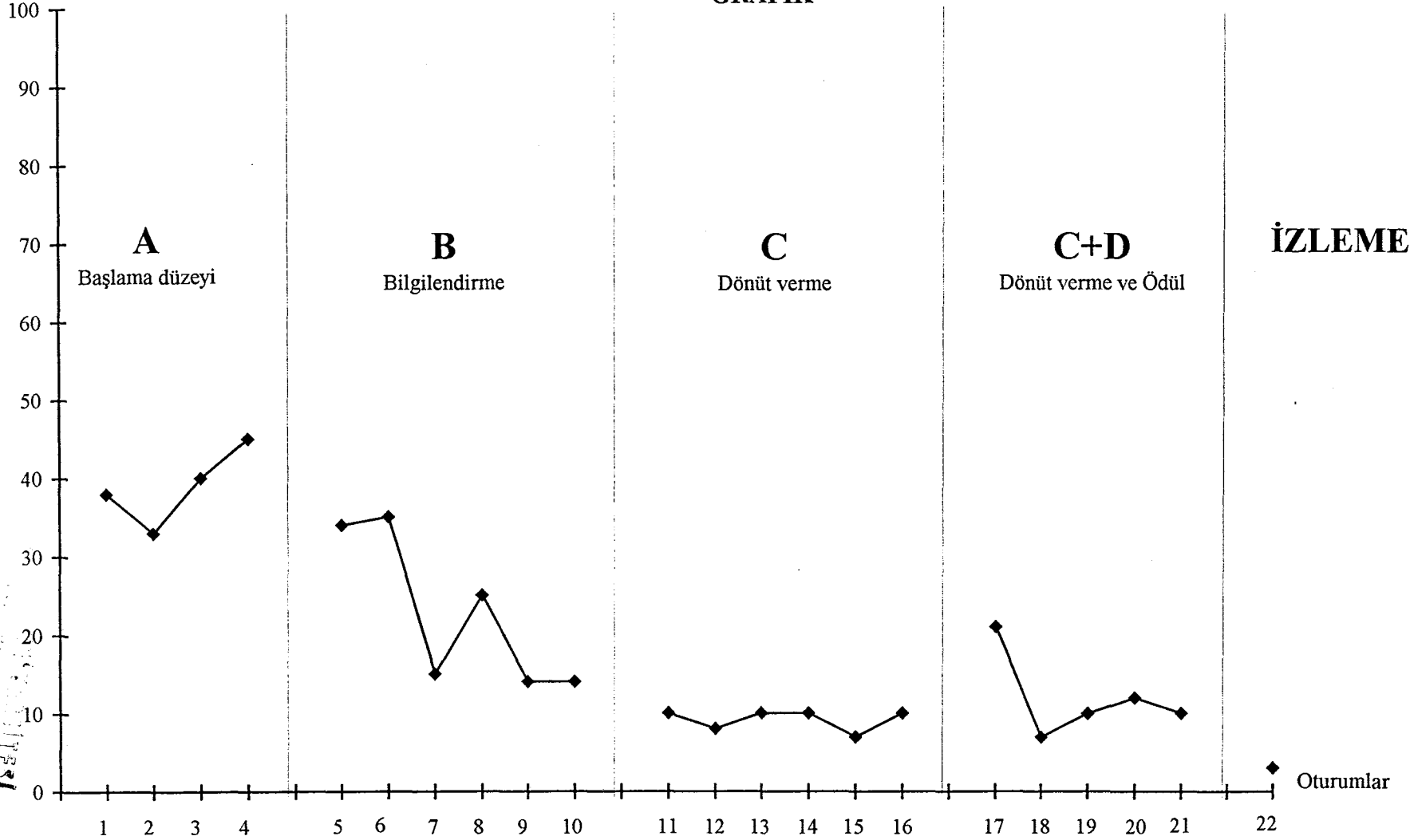
Şekil 13'de yer alan grafikte, başlama düzeyi evresinde oyuncacı amacı dışında kullanma davranışının ortalama oluşum yüzdesi %39'dur. Annenin ödüllendirme ve eleştirmemeye ilişkin bilgilendirildiği evrede davranış %22,8, dönüt verme evresinde %9,16, dönüt verme ve ödüllendirme evresinde %12'dir. Son evrede ortalamanın yüksek olması beş oturumdan ilkinde elde edilen değerin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bundan sonra elde edilen veriler oldukça birbirine yakın düzeydedir.

Bulgulara göre başlama düzeyi evresinde, oyuncacı amacı dışında kullanma davranışında belirgin bir artma eğilimi görülmüştür. Davranışın azalması beklenen bir davranış olması ve başlama düzeyinde artan bir eğiminin olması "verilerin eğimi" ilkesine dayanarak kararlı kabul edilmiştir.

Aile eğitiminin, bilgilendirme evresini içeren oturumlarında eleştiri yorumlarının azalması ile birlikte bir değişkenlik görülmektedir. Bu değişkenlik, "davranışı izleyen ve artmasına neden olan pekiştireçlerin geri çekilmesi ile davranışta çeşitlenme olur" (Özyürek, 1996; Cipani, 1993) ilkesini doğrular görünmektedir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 13
1.ÇOCUĞUN "OYUNCAĞI AMACI DIŞINDA KULLANMA" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN
GRAFİK

Eleştiri yorumlarının bir başka deyişle davranışı artıran durumların kararlı bir biçimde geri çekilmesi ile davranışta gözle görülür bir azalma olmuştur

Aile eğitimi programının tamamlanmasını izleyen 5 haftalık dönemden sonra "oyuncağı amacı dışında kullanma" davranışı %3 oranında gözlenmiştir. Bu oran araştırma süresince elde edilen oluşum yüzdelerinin de altındadır.

3.4.2. İkinci Çocuğun "Israr Etme" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

2. çocuğun "ısrar etme" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 14'de yer almaktadır.

Şekil 14'de yer alan grafikte, başlama düzeyi evresinde "ısrar etme" davranışının ortalama oluşum yüzdesi %70,6'dır. Annenin ödüllendirme ve eleştirmemeye ilişkin bilgilendirildiği evrede davranış %44,22, dönüt verme evresinde %22, dönüt verme ve ödüllendirme evresinde %2'dir.

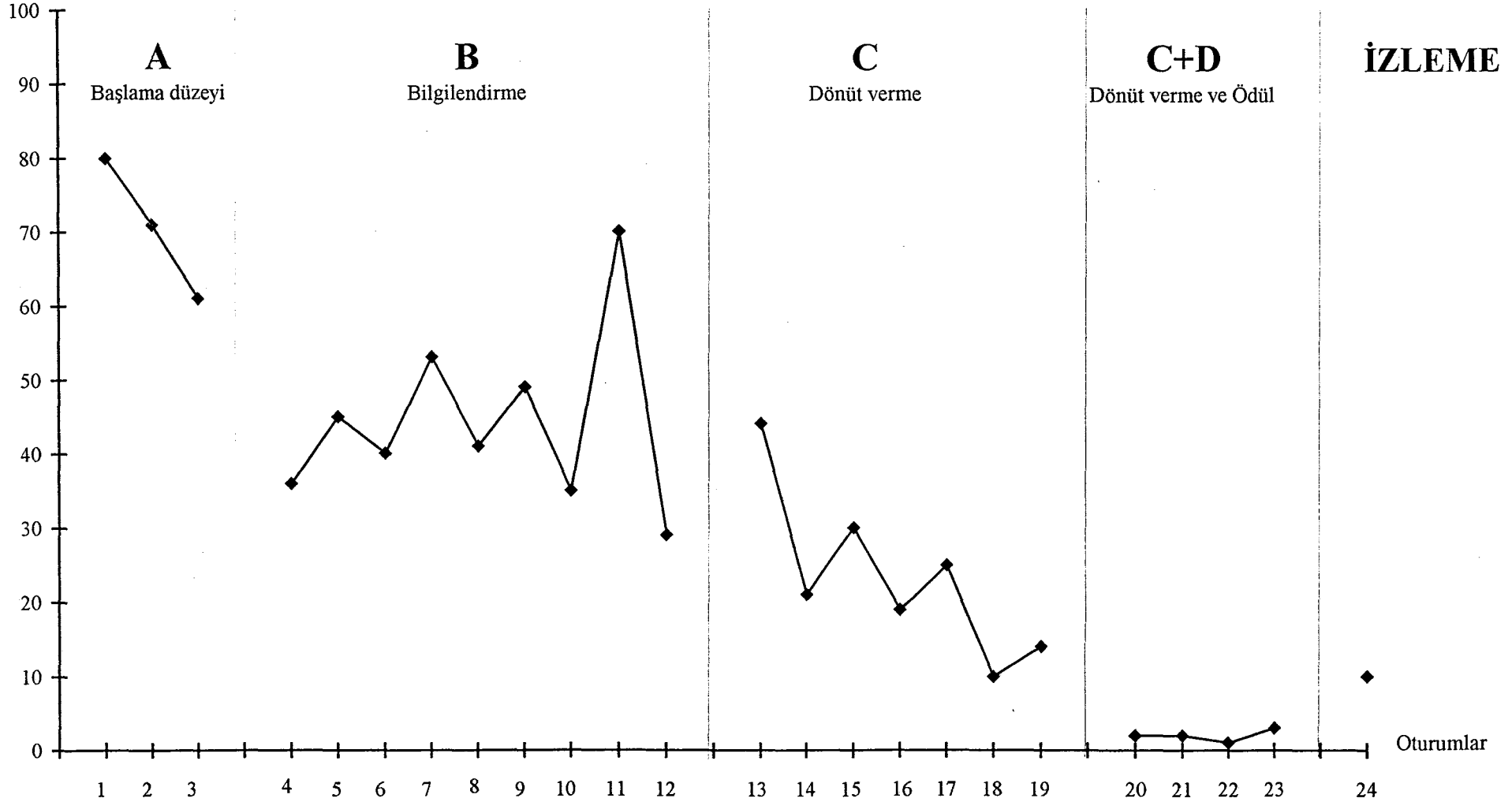
Başlama düzeyi evresinde davranışta bir kararlılık elde edilememiştir. Programın annelerle yürütülüyor olması nedeniyle bu davranışın başlama düzeyi verilerinin alınmasını uzatmak da mümkün olamamıştır. Grafikte yer alan bulgulara göre başlama düzeyinden son evreye değin %80'den, %2'ye varan bir azalma görülmüştür. Ancak aile eğitiminin bilgilendirme ve dönüt verme evresini izleyen günlerde davranış oranında değişkenlik görülmektedir. Bu değişkenlik eleştiri yorumlarının azalmasına bağlı olabilir. Annenin ödüllendirme davranışlarına ilişkin dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı evrede ise davranışta belirgin bir azalma ve kararlılık saptanmıştır.

Aile eğitimi izleyen 5 haftalık süreden sonra, davranışta yaklaşık %8 oranında sürdüğü görülmektedir. Bunun başlama düzeyine göre çok düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Annenin eleştiri yorumlarının azalmış olması (Bkz. Şekil 11), çocuğun "ısrar etme" davranışının azalması sonucunu getirmiş olabilir.

Davranışın
oluşum
yüzdesi

ŞEKİL 14
2.ÇOCUĞUN "ISRAR ETME" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

3.4.3. Üçüncü Çocuğun "Anlamsız Konuşma" Davranışının Düzeyine İlişkin Bulgular

3. çocuğun "anlamsız konuşma" davranışının düzeyine ilişkin grafik Şekil 15'de yer almaktadır.

Şekil 15'de yer alan grafikte, başlama düzeyi evresinde "anlamsız konuşma" davranışının ortalama oluşum yüzdesi %35,6 dır. Annenin ödüllendirme ve eleştirmemeye ilişkin bilgilendirildiği evrede davranış %33,6, dönüt verme evresinde %20,5, dönüt verme ve ödüllendirme evresinde ortalama %7,2 ile gerçekleşmiştir.

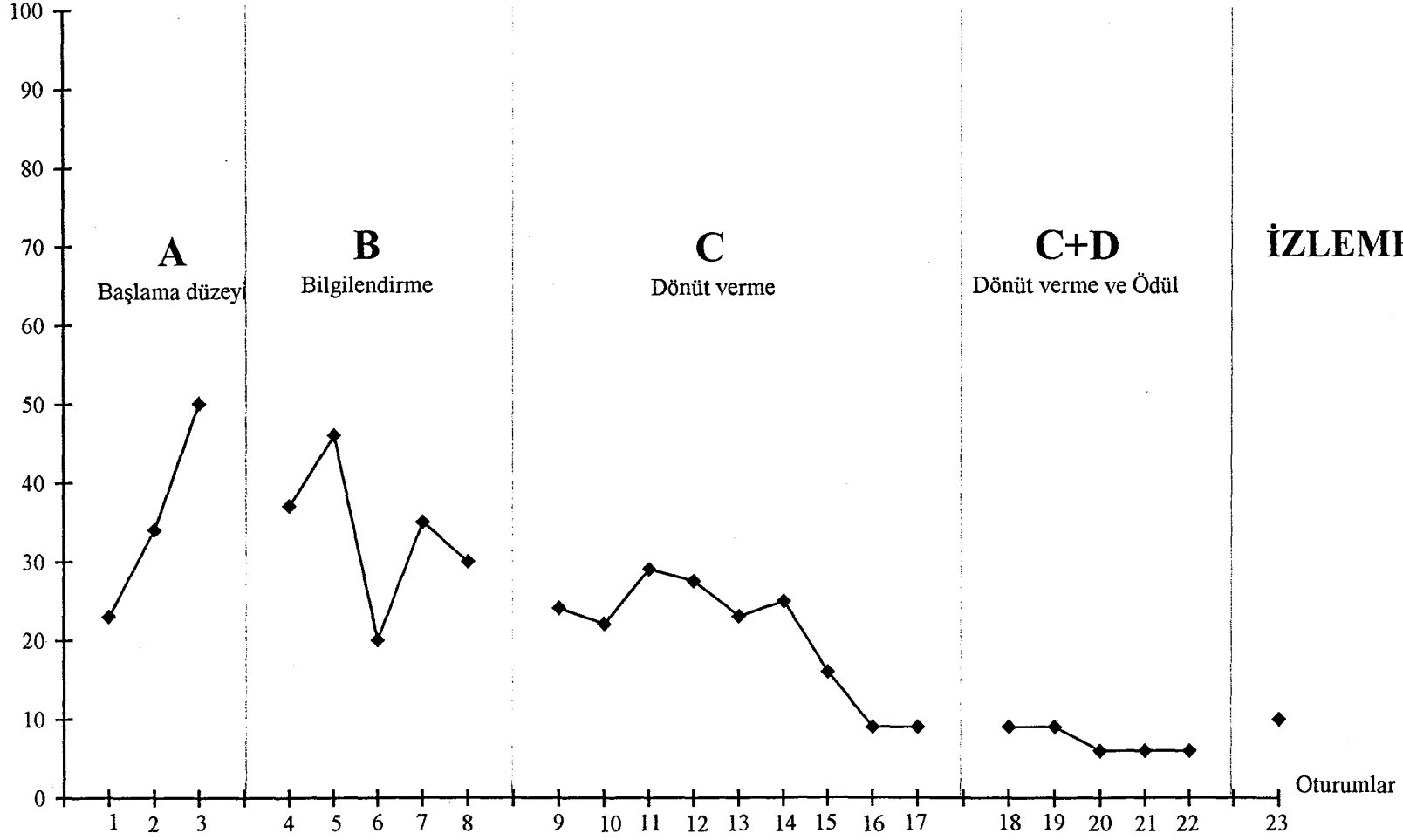
Başlama düzeyi evresinde; davranışta %23'ten %50'ye varan bir artış görülmektedir. Annenin olumlu davranışların ödüllendirilmesi ile ilgili olarak bilgilendirilmesinden, dönütlerin verilmeye başlanmasından sonra davranışta değişkenlik görülmüştür. Bu eleştirilerin azaltılması ile ilgili ortaya çıkan doğal bir sonuç olarak düşünülebilir. Dönüt verme evresinin ilk altı oturumunda (9., 10., 11., 12., 13. ve 14. oturumlar) davranışta önceki evreye oranla genel bir azalma görülmesine rağmen, bu oturumlarda azalmaya karşı bir direnç de gözlenmektedir. Ancak yedinci ve sekizinci (15. ve 16.) oturumlardaki düşüş, dokuzuncu oturumda da sürmektedir. Dönüt verme ve bilgilendirme evresinde ise davranışta bir önceki evreye oranla az bir azalma olmasına rağmen davranışın kararlı bir şekilde devam etmesi ve düşük düzeyde seyretmesi önemlidir.

Aile eğitimi programının tamamlanmasını izleyen 5 haftalık dönemden sonra, anlamsız konuşma davranışı %10 düzeyinde sürmektedir. Bu başlama düzeyine göre düşük bir orandır. Aile eğitimi programının etkili olduğu izlenimi edinilmiştir.

ŞEKİL 15

3.ÇOCUĞUN "ANLAMSIZ KONUŞMA" DAVRANIŞININ DÜZEYİNE İLİŞKİN GRAFİK

Davranışın oluşum yüzdesi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZET, TARTIŞMA, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın özeti, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular ile ilgili tartışma, sınırlılıklar ve öneriler yer almaktadır.

4.1. ÖZET

Bu araştırmada, annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin, annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında, çocukların ise uygun olan ve olmayan davranışlarında ne düzeyde değişikliğe yol açtığını belirlemek amaçlanmıştır.

Araştırmanın deneklerini, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü'ne danışma ve eğitim amacıyla başvuran üç zihin engelli çocuk ve onların anneleri oluşturmuştur. Araştırmada kullanılmak üzere, annelere çocuklarının davranışlarını ödüllendirme ve eleştirmeme becerilerini kazandırmak amacıyla yazılı materyal hazırlanmıştır. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için hedef davranışlar belirlenmiştir. Hedef davranışları belirlemede anekdot kaydı tutulmuştur. Anekdot kayıtları, davranış öncesi, davranış ve davranış sonrası olmak üzere analiz edilmiştir. Anekdot kayıtlarıyla çocukların değiştirilecek davranışları (hedef davranış) belirlenmiştir. Hedef davranışlar zaman aralığı kayıt tekniği ile hedef davranış kayıt formu kullanılarak 10 saniyelik aralıklarla kayıt edilmiştir. Araştırmada tek denekli araştırma yöntemlerinden değişen koşullar deseni kullanılmıştır. Değişen koşullar

deseni (A), (B), (C), (C+D) biçiminde desenlenmiştir. Araştırma sürecinde kullanılmak üzere annelerin tercih ettiği ödülleri belirlemek amacıyla ödül listesi hazırlanmıştır. Deney sürecinin gerçekleştirilmesinde, anekdot kayıtlarının tutulması ve hedef davranışların belirlenmesini izleyen oturumlarda, başlama düzeyi verileri toplandıktan sonra anneler bilgilendirilmiştir, bilgilendirmeyi izleyen oturumlarda kayıtlara devam edilmiştir. Daha sonra gösterdikleri ödüllendirme becerisinin sıklığı konusunda annelere dönüt (geri bildirim) verilmiştir. Son evrede dönüt vermenin yanısıra anneler ödüllendirilmiştir.

Araştırmanın başlıca bulguları şöyledir: Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı anne eğitiminin her evresinde annelerin ödüllendirme becerilerinin arttığı görülmüştür. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme tekniklerinin kullanıldığı eğitim programı, çocukların hedeflenen uygun davranışlarında da önemli düzeyde değişikliğe yol açmıştır. Annelerin, çocukların uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumları azalmış hatta sıfır düzeyine kadar inmiştir. Çocukların hedeflenen uygun olmayan davranışlarında önce bir değişkenlik olmuş, ancak, anne eğitiminin devamında uygun olmayan davranışlarda önemli düzeyde ve kararlı bir azalma belirlenmiştir. Anne eğitiminin tamamlanmasını izleyen beş haftalık süreden sonra hem annelerin hem de çocukların kayıt edilen hedef davranışlarındaki değişikliklerin önemli oranda devam ettiği görülmüştür. Araştırma sonucunda; bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödülleri birlikte kullanıldığı anne eğitimi süresince, annelerin hedef davranışlarındaki değişiklikler giderek amaca yaklaşmıştır. Benzer değişiklikler çocukların belirlenen hedef davranışlarında da görülmüştür.

4.2. TARTIŞMA

Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgular, aşağıda maddelenerek yorumlanmış ve tartışılmıştır.

1. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı aile eğitiminin annelerin çocuklarının uygun davranışlarını izleyen ödüllendirme becerilerini artırıp artırmadığı araştırılmıştır.

Araştırmaya katılan üç annenin de uygun hedef davranışları ödüllendirme becerilerinde artışlar olmuştur. Her üç denekte de programın dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması aşamasında annelerin ödüllendirme becerilerinin daha fazla arttığı belirlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda ailelerin bilgi gereksinimi içinde oldukları vurgulanmaktadır (Sucuoğlu, 1994; Evcimen, 1996). Ancak yalnızca çocuklarına kazandırmak istedikleri davranışlar konusunda aileleri bilgilendirmenin yeterli olmadığı, programlarda başka süreçlere de yer verilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir (Alberto ve Troutman, 1990)

Mokuau ve Manos (1989) davranışçı modele dayalı aile eğitimi programı ile ilgili araştırmalarında dönüt vermelerin ailelerin davranışlarında değişiklik sağlamada etkili olduğunu, hatta bunun aile için ödül niteliği taşıdığını vurgulamaktadırlar.

Donley ve Williams'ın (1997) yürüttükleri aile eğitimi çalışmalarında da, gerçekleştirilen amaçların okul panosunda sergilenmesinin, gerçekleştirilen her amaç için şans numaralı bir sertifikanın verilmesinin ve ebeveynlere yıl sonunda bir ödüle sahip olabilme fırsatının sağlanmasının, ebeveynlerin daha çok amacı gerçekleştirmek için, bir başka deyişle, daha fazla şansa sahip olabilmek için gösterdikleri çabanın arttığını belirlemişlerdir. Araştırmacılar ödüllerin yetişkinlerin yaşamında önemli yer tuttuğunu ve onların motivasyonunu artırdığını vurgulamaktadırlar.

Alberto ve Troutman (1990) olumlu pekiştirmelerin ve ödüllerin, bir anlamda dönütlerin, çocuklar için olduğu gibi yetişkinler içinde öğrenmeyi kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Ek olarak, çocukların davranışlarında gözlenen değişikliklerin, tek başına

yeterli olmadığını, bu nedenle gezilere, kuaföre, akşam yemeklerine yapılan indirimler gibi uyarıların kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Cossairt ve diğerleri de (1973) sınıf öğretmenleri ile yaptıkları çalışmada, dönüt vermelerin öğretmen ödülleri orta derecede artırdığını; ödüllerin ise öğretmenlerin ödüllendirmeleri üzerinde çok yüksek düzeyde artışlara yol açtığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada da gerek bilgilendirme gerekse dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerinin annelerin ödüllendirme davranışlarının artırılmasında etkili olduğu izlenimi edinilmiştir.

2. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödülleri kullandığı aile eğitiminin çocukların uygun hedef davranışlarında değişikliğe yol açıp açmadığı araştırılmıştır.

Araştırmada, annelerin ödüllendirme ve eleştirmeme konularında bilgilendirilmesini izleyen safhalarda artan ödüllendirme becerilerinin çocukların uygun hedef davranışlarında da olumlu yönde değişikliğe yol açtığı belirlenmiştir. Üç denekte de aile eğitiminin son oturumlarında uygun hedef davranışların %80 oranında gerçekleştiği görülmüştür. Bu bulgular annelerin uygun davranışları ödüllendirmelerinin, bu davranışları önemli ölçüde artırdığı izlenimini vermektedir.

Bu bulgular ilgili alan yazındaki araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Cooper ve diğerleri (1990), uygun davranışlar ve bu davranışları izleyen süreçler konusunda eğitilen ebeveynlerin çocuklarının uygun davranışlarının arttığını belirlemişlerdir. Ek olarak Carr ve Collins (1992) eğitim ve günlük yaşam ortamlarında özellikle engelli çocukların uygun davranışlarının pekiştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak, “eğer biz çocukların olumlu davranışlarını izleyecek pekiştiricileri bir sigorta gibi kullanabilirsek, onlar başarılı deneyimler kazanmaya başlayabilir ve harika şeyler olabilir” demişlerdir.

Yapılan benzer bir çalışmada, 4-9 yaşlarında 8 çocuğun ebeveynleri, uygun davranışların ve bu davranışları sürdüren olayların neler olduğu üzerine eğitilmişlerdir.

Ebeveynlere uygun davranışlara dikkat etme, bir başka deyişle ödüllendirme becerisi kazandırılmıştır. Sonuçlar 8 çocuktan 7'sinde uygun davranışların çok daha yüksek oranda gerçekleştiğini göstermiştir (Cooper, Wacker, Sasso, Reimers ve Donn, 1990).

3. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı aile eğitiminin annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumlarını azaltıp azaltmadığı araştırılmıştır.

Bu araştırmada araştırmacı annelerin ödüllendirme davranışlarını artırmayı hedeflerken, onların uygun hedef davranışlara dikkatlerini yöneltmeleri ile eleştiri yorumlarının azalacağı beklentisi içinde olmuştur. Becker (1971) hazırladığı aile eğitimi programında, anne babaların dikkatlerini olumlu davranış üzerinde odaklaştırmaları durumunda, eleştiri yorumlarının azalacağını özellikle vurgulamıştır. Ek olarak Cipani (1993) sınıf öğretmenleri için hazırladığı bir kitapta, öğretmenlerin iyi bir olumlu davranış avcısı olmaları durumunda, dikkatlerini olumsuz davranışlardan uzaklaştıracaklarını ve öğrencilerinin uygun olmayan davranışlarının azalacağını belirtmektedir. Eğer ödüllendirme, bir başka deyişle dikkati olumlu davranış üzerinde yoğunlaştırma ailelere kazandırılırsa, dikkat olumsuz davranıştan uzaklaşacaktır.

Araştırmada elde edilen bulgular bu varsayımı desteklemiştir. Aile eğitiminde izlenen süreçlerde annelerin eleştirme davranışlarında önemli ölçüde azalma saptanmıştır. Araştırmanın dönüt verme ve ödüllendirmelerin birlikte kullanıldığı son evresinde ise her üç annenin de hemen hemen hiç eleştiri yorumlarına yer vermedikleri görülmüştür.

Özyürek (1996) anne, baba, öğretmen gibi çocuğun yaşamında önemli olan yetişkinlerin, çocuğu yapması istenmeyen davranışlarla ilgili olarak uyardıklarını ve eleştirdiklerini; bu davranışların uyarı sırasında durduğunu ama daha sonra arttığını belirtmektedir. Bu nedenle, çocukların uygun olmayan davranışlarının azaltılmasında eleştiri yorumlarının azaltılmasının önemli olduğunu; bununsa dikkatin olumlu davranış üzerinde yoğunlaştırılması ile mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırmada da, anneleri ödüllendirme ve eleştirmeme konularında bilgilendirmenin, onlara

ödüllendirmelerine ilişkin dönüt vermenin ve kendilerini gösterdikleri ilerlemeler için ödüllendirmenin, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumlarının azalmasında etkili olduğu görülmüştür.

4. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin kullanıldığı aile eğitiminin çocukların uygun olmayan hedef davranışlarında değişikliğe yol açıp açmadığı araştırılmıştır.

Araştırmaya katılan her üç çocuğun azaltılması hedeflenen uygun olmayan davranışlarında, bu davranışları izleyen eleştiri yorumlarının azalması ile birlikte bir değişkenlik saptanmıştır. Ancak izleyen oturumlarda çocukların uygun olmayan davranışlarında belirgin ve kararlı azalmalar görülmüştür.

İlgili alan yazında bulgular şöyle desteklenebilir. Olumsuz davranışı izleyen ve artmasını sağlayan pekiştireçlerin geri çekilmesi, bir başka deyişle davranışın artık pekiştirilmemesi, azaltılmak istenen davranışın artma ve çeşitlenme göstermesine neden olur. Ancak izlenen tekniğe devam edilirse davranış zaman içinde azalır (Alberto ve Troutman, 1990; Carr ve Collins 1992; Jacobsen ve Kauchak, 1989).

Donley ve Williams (1997) ebeveynler için, çocuklarının uygun davranışlarını; ödüllendirip, uygun olmayan davranışlarını eleştirmemelerinin oldukça güç olduğunu ancak, bunu başardıklarında çocuklarında gördükleri uygun olmayan davranışların azalmasını sağlayabildiklerini vurgulamaktadırlar. Davranışı izleyen eleştiri yorumlarının, pekiştirici etki gösterdiği pek çok kaynakta belirtilmektedir. (Walker ve Shea, 1984; Alberto ve Troutman, 1990; Özyürek, 1996; Becker, 1971). Bu çalışmada da uygun olmayan davranışı artıran pekiştireçlerin geri çekilmesi, bir başka deyişle eleştiri yorumlarının azaltılması, uygun olmayan davranışın azalmasına yol açmıştır.

5. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanıldığı aile eğitiminin tamamlanmasını izleyen beş haftalık süreden sonra, annelerin, ödüllendirme ve eleştirmeme, çocukların, uygun olan ve uygun olmayan davranışlarının sürüp sürmediği araştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, aile eğitimi izleyen beş haftalık süreden sonra annelerin ödüllendirme ve eleştirmeme davranışlarının önemli oranda sürdüğü belirlenmiştir. Benzer şekilde devamlılığın, çocukların uygun olan ve olmayan hedef davranışlarında da sağlandığı görülmüştür.

Araştırmada göze çarpan bir diğer bulgu ise, 20 dakikalık gözlem sürelerinde çocukların uygun davranışlarının %80-95 düzeylerine çıktığı, annelerin ödüllendirmelerinin ise en fazla %36-40 düzeylerinde olduğudur. Bu bulgu annelerin çocuklarının davranışlarının tamamını ödüllendirmediğini bir başka deyişle uygun davranışları sürekli ödüllendirmediklerini göstermektedir. Sürekli ödüllendirilmemesine rağmen davranışların neredeyse gözlem süresinin tamamında ortaya çıkması değişik kaynaklarda, aralıklı ödüllendirmelerin, sürekli ödüllendirmelerden daha etkili olduğu (Gallagher, 1995; Walker ve Shea, 1984; Özyürek, 1996) ilkesine uygunluk göstermektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular, annelere ödüllendirme becerilerinin kazandırılabilmesi için bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin kullanıldığı aile eğitimi programının, annelerin çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirmelerini artırdığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, annelerin çocuklarının uygun olmayan davranışlarını izleyen eleştiri yorumları ise azalmıştır. Bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllendirme süreçlerini içeren aile eğitiminin çocukların uygun ve uygun olmayan davranışlarında da olumlu yönde değişikliğe neden olduğu görülmüştür. Aile eğitimi programlarında ebeveynleri çocuklarının eğitime ilişkin bilgilerle donatmanın onlara dönüt verme ve onları ödüllendirmenin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

4.3. SINIRLILIKLAR

ABC modelinde, bağımsız değişken (bilgilendirme, dönüt verme, ödüllendirme süreçleri) dışındaki etkenlerin bağımlı değişken üzerinde yapabileceği etkileri kontrol etmek zor olduğundan,

1. Kullanılan uygulama yöntemlerini içeren aile eğitimi programları birbirini etkilemiş olabilir.
2. Birden fazla yöntemin birleştirilerek kullanıldığı uygulama evrelerinde, her bir yöntemin katkı payını belirlemenin zor olmasından dolayı bu araştırmada da evreler birbirleri ile karşılaştırılamamıştır. Örneğin, dönüt verme ve ödüllendirmenin birarada kullanıldığı evrede hangisinin gelişime daha fazla katkıda bulunduğuna ilişkin yorum yapmak güçleşmiştir.
3. Çalışmanın bir laboratuvar ortamında değil de evde yürütülüyor olması bağımsız değişken dışında bağımlı değişkeni etkileyebilecek değişkenlerin kontrolünü zorlaştırmıştır.
4. Bazı çocuk davranışlarında veri kararlılığına ulaşılamamıştır. Ancak eğitim programının annelerle yürütülüyor olması ve araştırma öncesi ön hazırlıkların uzun zaman alması (ailenin araştırmacıyı kabulü, anekdot kayıtlarının tutulması için gereken süre, vb.) başlama düzeyi verilerini toplama süresini uzatmayı mümkün kılmamıştır.

4.4. ÖNERİLER

4.4.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Zihin engelli çocukların ailelerinin eğitiminde onları bilgilendirmenin yanısıra dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması yapılan eğitimi daha etkili hale getirilebilir.
2. Uygulamada bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerine ayrı ayrı yer verilebileceği gibi birarada da kullanılabilir.

4.4.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Yöntemden kaynaklanan sınırlılıkları azaltmak amacıyla; bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile birlikte ödüllerin kullanılması süreçlerinin etkililiği farklı şekillerde desenlenmiş araştırmalarla (örneğin, dönüşümlü uygulamalar) sınanabilir.
2. Araştırma başka deneklerle, başka ortamlarda ve başka uygulamalarla yinelenebilir.
3. Araştırma babalarla ya da diğer aile üyeleriyle yinelenabilir.
4. Sınıf öğretmenlerinin sınıf kontrolüne ilişkin davranışlarının değiştirilmesinde, bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ve ödüllerin birlikte kullanılması tekniklerinin etkililikleri araştırılabilir.
5. Ebeveynlerin hangi tür ödülleri yeğledikleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- AKKÖK, F. “Davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların öz-bakım becerilerinin gelişimine etkisi”. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1984
- AKKÖK, F. “Özürlü bir çocuğa sahip anne babaların kaygı ve endişe düzeyini ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışması”. **Psikoloji Dergisi**. 7 (23), 26-39,1989
- AKKÖK, F. “Özürlü çocukların eğitiminde aile rehberliği”. **Özel Eğitim Dergisi**. 1(1) 54-56.1991
- ALBERTO, A.P.
TROUTMAN, C.A. **Applied Behaviour Analysis for Teachers** (2. Baskı). NY. Mc Millan Publishing G. 1986
- ALBERTO, A.P.
TROUTMAN, C.A. **Applied Behaviour Analysis for Teachers** (3. Baskı). NY. Mc Millan Publishing G. 1990
- ARCHAUMBAULT,
R.D “The concept of need and its relation to certain aspect of educational theory”. **Harvard Education Review**.27,32-62,1957

- BAYMUR, F.** Genel Psikoloji. Ankara, 1983
- BAILEY, D.B.** "Assessing needs of families with handicapped infants".
SİMEONSSON, R. J. The Journal of Special Educaion. 22(1), 117-127, 1988.
- BAKER, B. L.** "School-based parent training: An alternative for parents
Mc CURRY, M. C. predicted to demonstrate low-teaching proficiency following group training". **Education and Traininig of Mentally Retarded.** 19, ss. 261-267, 1984
- BAZYK, S.** "Changes in attitudes and beliefs recording parent participation and home programs: an update"
The American Journal of Occupational Therapy. November, Volume 43, Number 11, 1989
- BECKER, W. C.** **Parents are Teachers: A Child Management Program.** Campaign IL: Research Press, 1971
- BİRKAN, B.** "Uygun olmayan davranışların azaltılmasında ceza tek seçenek midir?" **Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi,** C 6, S 2, ss105-109, 1996
- BLECHMAN, E. A.** **Solving Child Behavior Problems at Home and at School.** Research Press, İllinois, 1985

- BRAMMER, L. "Who can be a helper?" **Personnel and Guidance Journal**. 55, pp. 303-308, 1977
- BRANTLINGER, E. "Home-school partnerships than benefit children with special needs." **The Elementary School Journal** Vol. 91, No. 3, Universty of Chicago. 1991
- BRIGHTMAN, R. P. Parent training: a school based model for enhancing teaching performance. **Child Behavior Therapy**. 2 (3), pp. 35-47, 1980
- AMBROSE, S. A.
- BAKER, B. L.
- CARR, J. Working towards independence a practical guide to teaching people with learning disabilities. Jessica Kingsley Publishers, London ve Phidelphia:1992
- COLLINS, S.
- CIPANI, E. **Distruptive Behavior: Three Techniques to Use in Your Classroom**. CEC, 1993
- COOK, D. W. "Systematic need assesment: A primer". **Journal of Counseling and Development**. April 67, 462-464, 1989
- COOPER, L. J.
- WACKER, D. P.
- SASSO, G. M.
- REIMERS, T. M.
- DOON, L. K. "Using parents as therapists to evaluate appropriate behavior of their children: application to a tertiary diagnostic clinic." **Journal of Applied Behavior Analysis**. 23, 285-296, 1990.

- FINNEY, J. W.** "Selection of target behaviour and interventions: a case of necessary but insufficient choices." **Journal of Applied Behavior Analysis**. 24, 713-715, 1991
- FOREHAND, R. L.** **Mac MAHAN, R.J.** Helping the noncompliant child: A clinician's guide to parent training. New York: Guilford Press. 1981
- FOX, R.** "Parenting: A developmental-behavioural approach"
BINDER, M. C. **Advances in Special Education**, Volume 78, Page 187-201, 1990
- GALLAGHER, P.A.** **Teaching Students With Behavior Disorders** (2. Baskı). Denver: Love Pub. Co. 1995.
- GARGIULO, R.M.** **Working With Parents Of Exceptional Children.** Houghton Mifflin Co., Boston, 1985
- GAY, L.R.** **Educational Research: Competencies For Analysis And Application** (3. Baskı). Columbus: Merrill Pub. Co. 1987.
- GINOTT, H.** **Between parent and child.** N.Y.: Mc Millan Co., 1965 (Akt:Cunningham. C."Training and education approaches for parents of children with special needs." **British Journal of Medical Psychology** 58, 285-305. The British Psychological Society 1985)

- GORDON, T.** **Parent Effectiveness Training.** N.Y :Peter H. Wyden, 1970 (Akt: Cunningham. C. "Training and education approaches for parents of children with special needs." **British Journal of Medical Psychology** 58, 285-305. The British Psychological Society 1985)
- GROBOWSKI, J.M.** **Approaching Needs Assessment.** LA.,1982
- HARRIS, S. L.** The acquisition of language skills by autistic children:
WOLCHIK, S. A. Can parents do the job? **Journal of Autism and**
WEITZ, S. **Developmental Disorders.** 11, pp. 373-336, 1981
- GRAZIANO, A. M.** "Parent behavioral training: An Examination of the
DIAMENT, M. D. paradigm". **Behavior Modification.** 16 (1), ss. 3-38, 1992
- HEWARD, W. L.** **Exceptional Children.**(2. Baskı) Columbus, Ohio, C. E.
ORLANSKY, M. D. Merrill Co.,1984
- HORNBY, G.** "Behavioural Group Training With Parents of Mentally
SINGH, N. N. Retarded Children." **Journal Mentally Deficiency. Press.** 28, 43-52, 1984.
- HORNBY, G.** "Group parent training using reflective counselling and behavioural training precedures." **The British Journal of Mental Subnormality,** Vol. XXXVIII, Part 2, No. 75, July 1992.

- HOWLING, P. "A home-based approach to the treatment of autistic children". **Journal of Autism and Childhood Schizophrenia**. 3, 303-336, 1973
- MARCHANT, R.
- RUTTER, M.
- BERGER, M.
- HERSOV, L.
- YULE, W.
-
- JACOBSEN, D. **Methods for Teaching A Skills Aproach**. (3. Baskı), Merril Pub. Co., 1989
- EGGEN, P.
- KAUCHAK, D.
-
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. "Okul öncesi eğitimi ve erken destek eğitim modeli olarak anne eğitimi". **Ya-Pa 6. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri**. ss. 23-28, İstanbul, 1989
-
- KARGIN, T. "Eğitsel Yaklaşımlı Aile Rehberliğinin İşitme Engelli Çocukların Sözel İletişim Becerilerine Etkisi". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990
-
- KIRCAALİ-İFTAR, G. **Tek Denekli Araştırma Yöntemleri** Psikologlar Derneği Yayını, Ankara, 1997
- TEKİN, E.
-
- KIRCAALİ-İFTAR, G. "Ödüllendirelim-Ödüllendirmeyelim". **Zihinsel Yetersiz Çocuğumuz ve Biz**, C.1, S. 1, 46-48 Haziran 1996

- KIRCAALİ-İFTAR, G.** “Özel eğitim danışmanlığı”. **I. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri. C 1.** Adana: Çukurova Üniversitesi. 1994
- KIRCAALİ-İFTAR, G.** “Aile ve Çevre Eğitimi Dersi DersNotları” Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1995
- KOAGEL, R. L.** “Generalization of parent training results”. **Journal of Applied Behavioral Analysis**, 11, 95-109, 1978
- GLAHN, T. J.**
- NIEMINEN, G. S.**
- KONROT, A.** **Engelliler İçin Eğitim Modelleri Geliştirme Projesi.**
- TOPBAŞ, S.** Zihin Engellilerin Eğitimi Alt çalışma Grubu Ara Raporu.
- VURAN, S.** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1991
- KNAPP, P. A.** “Training programs.” **Journal of Clinical Child Psychology**, Vol. 18, No. 4, 314-322, 1989.
- DELUTY, R. H.**
- KROTH, R. L.** **Strategies for Communicating with Parents and Families of Exceptional Children.** Love Pub. Co.,(3. Baskı),1997
- EDGE, D.**
- KRAMER, J. J.** “Best practices in parent training”. **Best Practices in School Psychology.** ss. 263-273, 1985

- Mc CARNEY, S.B.** **The Parents Guide: Solutions to Today's Most**
BAUER, A.M. **Common Behavior Problems in the Home.** Howthorne
Educational Services, 1989
- McCONACHIE, H. R.** "What parents think about parenting and teaching."
Journal of Mental Deficiency Research, 35, 58-65,
1991
- MOKUAU, N.** "A behavioral model for training parents" *Social*
MANOS, M. J. *Casework: The Journal of Contemporary Social Work*
October 1989.
- MILLER, H. W.** **Systematic Parent Training: Procedures,Cases and**
Issues. Research Press, IL.,1975
- OLSON, R. L.** "Alternative treatments for sibling aggression". **Behavior**
ROBERTS, M. V. **Therapy.**, 243-250, 1987
- ÖZYÜREK, M.** "Pekiştireçlerin geri çekilmesi (II tür ceza) sırasında
oluşan davranış sorunları." **Sevgi Çiçekleri, Zihinsel**
Yetersizlik Araştırma, Eğitim ve Haber Dergisi c 1, s
1, 19-22, Haziran 1996.
- ÖZYÜREK, M.** **Sınıfta Davranış Yönetimi. Uygulamalı Davranış**
Analizi. Karatepe Yayınları, Ankara, 1996

- RISLEY, T. R.** The effects and side effects of punishing the autistic behaviors of a defiant child. **Journal of Applied Behavior Analysis**. 1, 21-34, 1968 (Akt: Fox & Binder, 1990)
- SCHAEFER, E. S.** "Goals for parent and future parent education: research on parental beliefs and behavior." **The Elementary School Journal** Vol. 91, No. 3, 1991.
- SCHULZ, J. B.** **Parents and Professionals in Special Education**. Allyn and Bacon, Inc., Toronto, 1987
- SEARS, R. R.** **Patterns of Child Rearing**. Evanston, IL:Row, Peterson, 1957 (Akt: Fox & Binder, 1990)
- MACCOBY, E. F.**
- LEVİN, H.**
- SHEARER, M. S.** "A home-based parent training model." In D.L. & P.L. Trohanis (Eds). **Teaching Parents To Teach**. N.Y. Walker& Co.,. 131-147, 1976
- SUCUOĞLU, B.** "Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi". Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1994
- SUCUOĞLU, B.** "Anne babalara öğretim becerilerinin kazandırılması". **Psikoloji Dergisi**. 9(31), 36-43, 1994
- KÜÇÜKER, S.**
- KANIK, N.**

- SNELL, M. E. (Ed)** **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped** (2. Baskı) Ohio: Merrill Pub. Cor, Columbus, 1983
- TAWNEY, W.J.** **Single Subject Research in Special Education**
GAST, L.D. Columbus: Merrill Publishing Co. 1984
- ÜSTÜNOĞLU, Ü.** "Okulöncesi eğitimde aile eğitiminde benimsenebilecek yaklaşımlar". **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Anadolu Üniversitesi. C: 4, Eskişehir, 1991
- VAROL, N.** "Aile eğitimi çalışmalarının planlanması" **Eğitim ve Bilim**. ss. 31-37, Ankara 1996.
- WALKER, J. E.** **Behavior Management: A Practical Approach for Educators** (3. Baskı) St. Louis:C.V. Mosby, 1984
SHEA, T. M.
- WIESE, R.** "Parent training research: an analysis of the empirical literature 1975-1985". **Psychology in the Schools**. Volume 25, 325-330, 1988
KRAMER J. J.

RESMİ KAYNAKLAR

- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI** **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu: I. Aile Şurası: Raporlar, Görüşmeler, Kararlar.** Ankara: 1990
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI.** (1995-1996 Öğretim Yılı) **ÖZEL EĞİTİM OKULLARI**'na ait niceliksel bilgi. (Broşür) Ankara: 1995.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI** **Öğrenme Güçlükleri Olan Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği.** Ankara, 1996.
- RESMİ GAZETE** **Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.** Sayı:23, 7-14, 6.6.1997.

EKLER

Ek 1

BİLGİLENDİRME MATERYALİ

Öğrencinin Adı Soyadı: Y.B

Veriliş Tarihi:

ARZU EDİLEN DAVRANIŞLARI

Topu tutup atma

Oyuncakla oynama

"baba, mama, abla, araba, cici, "seni seni", "baş baş", sözcüklerini tekrar etme.

Git, koş, getir, al , bas, tut, at gibi yönergeleri yerine getirme.

ARZU EDİLEN DAVRANIŞLARI ÖDÜLLENDİRME

Çocukların zaman zaman gösterdikleri davranışlar vardır ki, anne baba olarak bu davranışların devam etmesini ya da daha da sık yapılmasını çok istersiniz. Ancak bu davranışların ortaya çıkmasına dikkat etmeyebilir. Ortaya çıktıktan sonra nasıl davranmak gerektiğini kestiremeyebilirsiniz.

Çocuklarınızın oyuncakları ile sessizce oynadığı bir zamanda onun yanına gelip oyununa katılmanız, onun oyun oynama davranışını sürdürmesine yol açabilecektir. Bu arada kullanacağınız, övücü sözler, gülümseme, onun başını okşama ya da onun çok sevdiği yiyecekler, sizinle birlikte oynama davranışının artmasına neden olacaktır. Biliyoruz ki ödüller, yapılmasını arzu ettiğimiz davranışların artmasına ve devam etmesine yol açarlar.

Onun sevdiği şeyleri, (onun için "ödül olabilecek şeyleri) belirlerken neler yapabilirsiniz?

1. Y'nin yemekten oynamaktan ya da yapmaktan çok hoşlandığı şeylerin bir listesini yapın.
2. Y için ödül olabileceğini tahmin ettiğiniz şeyleri ve listenizde yer alanları değişik ortamlarda bir kaç kez ona sunun ve hangilerini tercih ettiğini gözleyin.
3. Bu işlemleri yaptıktan sonra elinizde bir listeniz olacaktır, Y'nin gösterdiği olumlu davranışlardan sonra bunları kullanın.
4. Aşağıdaki örnek listeyi kullanın ve Y için daha uygun olduğunu gözlediğiniz, ödülleri buraya ekleyin.

ÖDÜL LİSTESİ

Yiyecekler

- Y'nin sevdiği yiyecekler
- Lollipop şeker, bir parça çikolata, çay, meyve suyu .
-
-

Küçük Oyuncaklar

- Top, telefon, sesli oyuncaklar,
-
-
-

Etkinlikler

- Teypten müzik dinlemek
- Telefonla konuşmak
- Araba ile gezmeye gitmek
-
-
-

Sosyal Ödüller

- Y'e
- Sarılmak
- Öpmek
- Kucaklamak
- Başını okşamak
- Alkışlamak
- Gülümsemek
- Övgü sözcükleri (aferin Y, bravo Y, ne kadar güzel, işte şimdi harika oldu)

Y için belirlediğiniz ödülleri kullanırken aşağıdaki yönergelerden yararlanın.

- Anne babaların uygun davranışları ödüllendirmesi genellikle bu davranışları artırır.
- Ödülü yapılmasını istediğiniz uygun davranışa bağımlı kılın. Yapmasını istediğiniz davranış oluşmadan ödülü vermeyin. Davranış oluştuğunda ise ödülü mutlaka verin.
- Yapamayacağınız ödüllerin sözünü vererek bir davranışın gerçekleşmesine yol açmayın.
- Ondan yapmasını istediğiniz ve bunu neyin izleyeceğini söylemişseniz söz verdiğiniz şeyi mutlaka yerine getirin. Bu onun yapmasını istediğiniz davranışın artmasına yol açabilir.
- Onun uygun davranışı göstermesi için dikkatini yapılmasını istediğiniz davranışa çekin veya davranışı kendiniz yapın ya da ablasının yapmasını sağlayarak ablayı ödüllendirin. Bunu Y'nin görmesini sağlayın.
- Arzu edilen davranış ortaya çıktığında onu hemen ödüllendirin. Araya zaman ya da başka davranışların girmesine izin verirseniz ödül anlamını yitirebilir ya da başka davranış ödüllendirilmiş gibi algılanabilir.
- Kullanacağınız ödüllerin doygunluk sağlamamasına özen gösterin. Bitinceye kadar lollipop şekeri yedirmek ya da çok sevdiği bir oyuncakla çok uzun süre oynamasına izin vermek, onların ödül özelliğini yitirmesine neden olabilir.
- Onun uygun davranışını ödüllendirmeyi unutmayın. Eğer unutuyorsanız, size ödüllendirmeyi hatırlatacak ipuçlarını, evinizin görebileceğiniz yerlerine asın. Bu yönergelerden herkesin (kardeş ve bakıcı gibi) yararlanmasını sağlayın.

Onun uygun davranışlarını kaçırma ve mutlaka

ÖDÜLENDİR

Olumsuz davranmasını bekleme

Oynadığı oyun, yediği yemek hakkında onunla konuş

Ona neyi doğru yaptığını söyle

Y'nin İstenmeyen Davranışları

- Oyuncakla oynamama
- Saç çekme
- Masa ve sehpaaların üzerindeki yere atma

İSTENMEYEN DAVRANIŞLARI ELEŞTİRMEME

Çocuğunuz uygun davranmadığında, ona sürekli olarak davranışının uygun olmadığına ilişkin açıklamalar yapar, onu uyarır,eleştirir, daha da devam ederse azarlarsınız. Ancak sürekli olarak bazı davranışları yapmaması için uyarılan, eleştirilen, yaramaz ve hatalı olduğu söylenen bir çocuğu düşünün bunları yapmaması için hiç bir neden göremeyeceksiniz. Çünkü siz ancak böyle yaptığı anda ona büyük ilgi gösteriyorsunuz. Muhtemelen oyuncaklarını yere attığı zaman ona “Aaa, ne kadar ayıp, sen şımarık bir çocuksun ya da böyle yapmaman gerekiyor” benzeri şeyler söylüyorsunuz. Eğer dikkat ederseniz bu tür söylenmelerden sonra çocuğunuzun davranışı bir süre yapmadığını, fakat bir süre sonra tekrarladığını gözlersiniz. Dolayısıyla sizin söylenmeleriniz hiç bir işe yaramayacak, aksine davranışın artmasına neden olacaktır.

- Uyarı ve eleştirileri azaltmanın bir yolu, size daha önce verildiği biçimde uygun davranışı izleyen ödülleri arttırmanız bunları daha sık kullanmanızdır.
- Y'nin ağlaması, yalvarması ya da ısrarcı olması durumunda onun istediğini yerine getirmeniz, oyuncakları ile oynamama, ağlama, yalvarma ve ısrar etme davranışlarını arttıracaktır. Çocuklar pek çok davranışı anne babanın ilgisini çekmek için yaparlar. Eğer bu davranışlarla ilgilenmemeyi başarırsanız bu davranışlar bir süre sonra azalacaktır.
- İlgilenmemeye başladıktan sonra davranışlarda çeşitlenme ve artış olursa bu beklenen bir durumdur. Yılmayın ve devam edin.
- Y'nin ağlama, ısrar etme ve benzeri olumsuz davranışlarıyla ilgilenmemek için şunları yapabilirsiniz:
 - magazin veya gazete okumak,
 - elektrik süpürgesi çalıştırmak,
 - bir başkası ile sohbet etmek,

- kulaklıkla müzik dinlemek,
- Çok olağanüstü durumlarda duş almak.

Not:Her ğrenci için uygun ve uygun olmayan davranışlar ve ödül örneklere farklılaştırılmış, diğer bilgiler aynı kalmıştır.

Ek 2

ÖRNEK ANEKDOT KAYITLARI

Birinci çocuğun anekdot kaydı örneği

Gözlenenin	Tarih:
Adı Soyadı: Y.B.	23.08.1995
Gözlemcinin	Gözlem süresi:
Adı Soyadı: S.V.	14.00 - 14.20

Anne, abla ve Y salonda oynuyorlar. Önlerinde oyuncak telefon var. Anne "hadi gel Y" telefonla konuşalım. Y ilgilenmedi. Ablanın önündeki oyuncağı aldı. Atmak istedi. Abla atma Y dedi. Y Anneye döndü "Ababa" diyerek ablayı şikayet etti. Anne "cici" dedi. Y oyuncak sepetini tuttu ve devirdi Oyuncaklar döküldü. Y'nin çok hoşuna gitti. Anne "döküldü" dedi. Anne tekrar telefonu aldı. Y'ye "hadi gel" baba ile konuşalım dedi. Tuşlara bastılar anne Alo bak Y anne baba ile konuşuyor dedi. Y ellerini çırptı "baba" dedi. Anne al baba ile konuş dedi telefonu Y'ye verdi. Y aldı ve telefonu attı. Annesi "koş al onu" dedi. Y almaya yöneldi. Anne başka bir oyuncak aldı. Y'nin dikkatini ona çekti ve Y oyuncağı almak için dolanıyor. (Bu oyuna dönüştü). Y oyuncağı yakaladı. Anne "Aaa yakaladı" diye onayladı. Y oyuncağı bıraktı Topu aldı ablasına attı. Abla ve Y topu atıp tutuyorlar abla her defasında "afetin Y" diyerek sevindiğini gösteriyor.

Baba salona girdi. Y oyunu bıraktı babaya baktı. Anne Y'yi izliyor. Y anneye baktı elini ağzına soktu diğer eli ile topu itti. Anne "elini ağzından çıkar" dedi. Y iki eli ile topu tuttu. Babaya attı. Baba "ikimiz oynayalım" dedi. Y ellerini havaya kaldırarak sevindi. Baba ile top oynuyor. Baba topu tutup Y'ye atıyor. Y baba topu tuttuğunda ellerini kaldırarak sevincini belli ediyor.

Top kaçtı. Y anneden istedi. Anne git kendin al dedi. Y aldı babaya attı. Baba topu tuttu tekrar attı. Y anneye atacak gibi yaptı vazgeçti. Babaya attı. Baba topu yukarı atıp tutuyor. Y topu izliyor. Baba topu Y'ye attı. Y topu başka yere attı. Abladan istedi. Abla ve anne sen al dediler. Y topu aldı. Anneye attı. Anne bacaklarını aç dedi. Açtı. Anne topu attı. Y topu bıraktı ve sehpayaya yöneldi. Üstündeki kurmalı oyuncacı aldı. Baba Y'nin elinden alıp kurmak istedi. Önce vermedi. Baba hem sözel olarak hem de taklit ederek "kuralım zıplasin" dedi. Y verdi. Baba kurdu. Y'ye verdi. Y aldı ve oyuncacı attı. Babanın eline geldi. Baba atma dedi ve ah elim acıdı "çok acıdı" dedi. Y bu arada oyuncacı aldı ve tekrar attı. Baba "atma" dedi.

Y mama istedi. Baba ayağa kalktı su ister misin? dedi. Su getirdi. Y'ye su içirdi. İtiraz etmeden içti. Susamışsın sen Y dedi. Y elini ağzına soktu. Anne "Haa" dedi, elini çıkarmasını işaret etti. Y çıkardı tekrar soktu. Anne bu kez tepki vermedi. Baba bir oyuncak uzattı Y elini ağzından çekti ve oyuncacı aldı ama attı. Baba "niye atıyorsun" dedi. Anne, baba oyuncacı"verme" dedi. Y tekrar oyuncacı aldı ve yine attı. Tepki vermediler. Çünkü telefon çaldı. Baba telefonu açtı. Y babanın konuşmasını dinliyor. Y telefona öpücük verdi. Baba bunu gülerek karşı tarafa anlattı. Telefon Y'ye verildi. Y atmak istedi. Anne ve baba "atma atma" diyerek elinden aldılar. Baba telefonda Y'yi araba ile gezdireceğini söyledi. Y iki kez düd (vuut) dedi. Ellerini çırpı. Kapıya yöneldi. Baba aldı geri getirdi. Y balkon camına yöneldi. Dışarıdan aygaz sesi geliyordu. Dinledi tekrar etti. Baba ne var dışarıda Y dedi. Y aygaz'a benzer bir ses çıkardı. Ses bitince geri döndü. Baba topu zıplatıyordu. Y'le ilgilenmedi. Baba başka bir oyuncak aldı. Y topu istedi. Baba topu aldı ve attı. Baba sepeti tuttu. Y topu sepete atacakken, anne çorap ve ayakkabıları getirdi. Y itiraz etti. Ayaklarını diredi, çekti. Sonra gezmeye gideceklerini, arabayla gezeceklerini söylediler. İkna oldu, ayaklarını uzattı. Anne giydirdiyordu. Y itiraz etmiyor. Bu arada ayakkabısını aldı, attı. Anne ayakkabıyı aldı "Haa çakarım tokadı dövücem ben onu" dedi. Kızarak değildi. Baba çorabını giy "düt gitcez"dedi. Y çorabını çıkardı attı. Anne tekrar kızdı. Y küstü, başını önüne eğdi. Baba da ağlar gibi yaptı. Anne bu arada çorabı ve ayakkabılarını giydirdi. "Giydirirken dövücem ben onu" diyerek tekrarladı. Çorap ve ayakkabılar giyilince Y gitmek istedi. Baba topu getirdi. Y anne "seni seni" yaptı. Y bu arada ayakkabı ve çorabı çıkardı. Anne "niye çıkardın, anne döver, anne kızıyor" dedi. Giy gideceğiz dediler. Y giydi.

Y babanın yanına gitti "hadi" dedi, ayağa kalktı, sarıldı. Baba hadi gidelim dedi. Y'yi kollarından tuttu, yürümesini istedi. Y itiraz etti. "Düt gitcez" yürürsen, dendi. Baş baş yapması istendi.

Y 5 adım attı ve baş baş yaptı. Baba kucağına aldı ve salona geri getirdi. Anne Y'nin bugün yorulduğunu söyledi. Y bir oyuncak aldı ve attı. Atma canım atılır mı? dedi anne kızgın baktı. Y başını önüne eğdi dinliyor. Baba anneyi döveyim mi? dedi. Y buna itiraz etti. Hala dargın duruyor. Y yastık aldı. Anneyi uyutacak, kendi yastığa yattı. Anne de başını koydu, onu öptü sarıldı Y'de sarıldı.

Saat	Ortam	Davranış Öncesi	Davranış	Dav. Sonu
14.00	Salon	Anne, abla ve Y salonda oynuyorlar. Anne "hadi gel Y. Telefonla konuşalım" dedi	Y. ablasının oyuncağını aldı, atmak için kaldırdı.	Abla "atma Y." dedi.
	"	Anne onları izliyor	Y. anneye döndü. "Ababa" diyerek şikayet etti.	Anne "cici" dedi.
			Y oyuncak sepetini devirdi.	Oyuncaklar döküldü. Anne "döküldü" dedi.
		Anne telefonu aldı "hadi gel baba ile konuşalım" dedi.	Tuşlara bastılar.	Anne "Alo bak Y baba konuşuyor" dedi.
			Y el çırptı. "Baba" dedi.	Anne "al baba ile konuş" dedi.
		Anne telefonu Y'ye uzattı.	Y aldı ve attı.	Anne "koş al onu" dedi.
			Y almaya uzandı.	
		Anne başka bir	Y oyuncuğu almak	Anne "Aaa

		oyuncağı eline aldı.	<p>için annenin etrafında dolanıyor. Oyuncağı yakaladı.</p> <p>Y oyuncacı bıraktı. Topu aldı. Ablasına attı”.</p>	<p>yakaladın” dedi.</p> <p>Abla topu tutup tekrar atıyor ve “Aferin Y” diye tezahürat yapıyor.</p>
		Baba salona girdi.	<p>Y oyunu bıraktı. Babaya baktı</p> <p>Y elini ağzına götürdü ve diğer eli ile topu itti.</p> <p>Y iki ele ile topu tuttu. Babaya attı.</p> <p>Y ellerini havaya kaldırarak sevindiğini gösterdi.</p> <p>Y babası topu tuttuğunda elini havaya kaldırarak sevincini belli ediyor.</p>	<p>Anne ve baba Y’ye bakıyorlar.</p> <p>Anne “elini ağzından çıkar” dedi.</p> <p>Baba “ikimiz oynayalım” dedi.</p> <p>Baba topu atıyor tutuyor.</p>
		Top kaçtı.	<p>Y anneden top istedi.</p>	<p>Anne “git kendin al” dedi.</p>

		Y'yi izliyorlar.	Y topu aldı babasına attı.	Baba topu tuttu. Tekrar attı.
			Y annesine atacak gibi yaptı, vazgeçti. Babaya attı.	Baba topu aldı. Yukarı atıp tutmaya başladı.
			Y topu izliyor.	Baba topu Y'ye attı.
		Baba topu bekliyor.	Y topu başka yere attı. Ablasından istedi.	Abla ve anne "Kendin al" dediler.
			Y topu aldı. Annesine attı.	Anne bacaklarını aç dedi.
			Y bacaklarını açtı	Anne topu attı.
			Y topu bıraktı. Sehpaya yöneldi. Üzerindeki kurmalı oyuncuğı aldı.	Baba oyuncuğı almak istedi.
		Baba oyuncuğı istiyor.	Y vermedi .	Baba "kuralım, zıplasin" dedi.

		Elini uzattı.	Y verdi.	Baba oyuncacı kurdu.
		Baba oyuncacı Y'ye verdi.	Y oyuncacı aldı ve yere attı.	Oyuncak babanın eline çarptı. "atma", "Ah elim acıdı, çok acıdı" dedi.
			Y oyuncacı tekrar aldı ve attı.	Baba "atma" dedi.
		Anne ve baba Y'ye bakıyorlar.	Y mama istedi.	Baba "su ister misin?" dedi.
		Su getirdi.	Y su içti.	Baba "susamışsın sen" dedi.
			Y elini ağzına soktu.	Anne "Haa" dedi.
		Elini ağzından çıkarmasını işaret etti.	Y elini ağzından çıkardı. Tekrar soktu.	Baba Y'ye bir oyuncak uzattı.

	Oyuncağı hareket ettirdi.	Y oyuncacı aldı ve yere attı.	Baba “niye atıyorsun?” dedi.
	Anne babaya “oyuncağı verme” dedi.	Y oyuncacı kendisi aldı ve yine attı	Telefon çaldı.
	Baba telefonla konuşuyor.	Y onu dinliyor. Telefona öpücük gönderdi.	Baba bunu telefonda anlattı
	Telefonu Y’ye uzattı.	Y telefonu aldı ve atmak istedi.	Anne ve baba “Atma, atma” diyerek, elinden aldılar.
	Baba telefonda Y’yi araba ile gezdireceğini söyledi.	Y iki kez “vuut” dedi ellerini çırttı ve kapıya gitti.	Baba aldı içeriye getirdi.
	Dışarıdan aygaz arabasının sesi geliyordu.	Y balkon camına yöneldi. Dinledi, tekrarlardı.	Baba “ne var dışarıda” dedi.

	Baba cevap bekliyordu.	(Biraz gecikerek)Y benzer bir sesle tepki verdi.	Baba topu zıplatıyordu. Y ile ilgilenmedi.
	Baba başka bir oyuncak aldı.	Y topu istedi.	Baba topu aldı ve Y'ye attı.
	Baba topu atması için sepeti tuttu.	Y topu atmak için harekete geçti.	Anne ayakkabı ve çoraplarını getirdi.
	Anne "giyelim" dedi.	Y topu bıraktı. Giymemek için itiraz etti ayaklarını diredi, çekti.	Anne ayakkabılarını "giyersen arabayla gezmeye gideceğiz" dediler.
		Ayaklarını uzattı.	Annesi giydiriyor.
		Ayakkabılarının birini eline aldı ve attı.	Anne önce ayakkabıyı aldı. "Haa, çakarım tokadı. Dövücem ben onu" dedi.

		Baba “çorabını giy, düğ gitcez” dedi.	Y ayağından çorabını çıkardı attı.	Anne “kızdı”
		Kızgınlık sürüyor.	Y başını önüne eğdi.	Anne çorap ve ayakkabıları giydirdi. Baba ağlar gibi yapıyor.
		Çorap ve ayakkabılar giyildi.	Y gitmek istedi. Kapıyı gösterdi.	Anne “dövücem ben onu” dedi. Baba “topu getirdi” Anne “seni seni” dedi.
			Y ayakkabı ve çoraplarını çıkardı.	Anne “niye çıkardın, Anne döver”, “Anne kızıyor” dedi.
		“giy gideceğiz” dediler.	Y çorap ve ayakkabılarını giymek için ayaklarını uzattı.	Anne giydirdi.
		Baba koltukta	Y babanın yanına	Baba “hadi gidelim” dedi.

	oturuyor.	gitti. "hadi" dedi. Ayağa kalktı ve babasına sarıldı.	
	Y'yi koltuk altlarından tuttu. Yürümesini istedi.	Y yürümeye itiraz etti.	Baba "düt gitcez" dedi.
	"yürürsen gideceğiz", "baş baş yap"	Y yürüdü. Baş baş yaptı.	Baba Y'yi kapıdan kucağına alıp geri geldi.
	Anne Y bugün çok yorgun dedi.	Y yerden bir oyuncak aldı, attı.	Anne "atma canım atılır mı?" diye kızdı.
	Anne kızgın bakıyor.	Y başını önüne eğdi.	Baba "döveyim mi onu" diye Y'ye sordu.
		Y itiraz etti. Başı öne eğik. Yastığa uzandı annesine "Sen uyu der gibi yastığı işaret etti"	Anne yastığa başını koydu, sarıldı.
	Annenin başı yastıkta.	Y annesini öptü ve sarıldı.	

İkinci çocuğun anekdot kaydı örneği

Gözlenenin	Tarih:
Adı Soyadı: A.B.	31.08.1995
Gözlemcinin	Gözlem süresi:
Adı Soyadı: S.V.	16.00 - 16.20

A ve annesi salonda. A'nın elinde bir okul çantası var. Fermuarını açıp kapatıyor. Anne "çantayı bırak" dedi. A bırakmadı. Gözlemci "getir bakalım kimin çantası o" dedi A'getirdi. "Benim" dedi. Anne "o çanta senin değil" dedi. Çantanın ağabeyinin olduğunu söyledi. Anne gözlemciye A'nın biraz yorgun olduğunu söyledi. Ç çantayı gözlemciye uzattı ver "bak" dedi. Gözlemciye çantayı getirdi. Birlikte baktılar. Ağabey eve geldi. A'nın okula onun çantası ile gittiğini söyledi. Gözlemci A'ya "ağabeyinin çantasıyla mı okula gittin" diye sordu. A başını salladı .Anne "neden konuşmuyorsun, yoksa hasta mısın?" diye şordu. "Bana küstün mü küstün mü" diye ekledi. A başı ile "hayır" dedi. Anne "niye konuşmuyorsun o zaman, yoruldu mu?" diye sordu. A tepki vermedi. "Anne ayakların mı ağrıdı?" diye sordu. A yine cevap vermedi. Anne "ama bak ben duymuyorum" "hadi gel yanıma otur" dedi. A ağlama sesi ile buna itiraz etti A ayağa kalktı. "Babama gidecem" dedi. Anne "gel bakayım buraya" diyen kızgın bir sesle söylendi. Anne gitmeyeceksin izin vermiyorum vb cümlelerle söylendi. A tekrar çantayı eline aldı. Anne "bu kimin?" diye sordu. Anne "senin değil ağabeyinin" diye ekledi. A iki kez "benim" dedi. Anne her defasında kızarak "hayır senin değil" dedi. Anne çantayı kimin aldığını sordu A "ben" dedi. Anne "kim para verdide aldı?" diye sordu. A yine "Ben" diye cevap verdi. Anne "hani senin paran nerde?" dedi. Çantayı sırtına geçirmeye çalışıyor. Anne "getir takalım" dedi. A çantayı takmaktan vazgeçti. "Ben babama gidecem" dedi. Anne "hayır" dedi ve anlamamış gibi davranarak "okula mı" diye sordu. A "babama gidecem" diye tekrarladı. Anne "okula mı?", A "babama gidecem", anne kızarak "yok baban işe gitti", "gidersen ben de sana küserim" "gel bakayım buraya" dedi. A "babama gidecem" diyerek arka arkaya ve çok süratli tekrarlıyor. Anne kimi bağıarak kimi de daha yumuşak bir ses tonu kullanmaya çalışarak "baba yok, baba şimdi gelecek, baba doktora gitti, sen gel çabuk otur buraya" dedi. A bunlara tepki vermedi. "Babama gidecem" diye mırıldanıyor. Diğer yandan dolabı karıştırıyor. Anne gözlemciye dönerek

A'nın sürekli böyle davrandığını yapmaması gereken şeyler konusunda zaman zaman saatlerce tartıştıklarını anlatıyor. A hem "babama gitcem" diye mırıldanıyor hem de annenin anlattıklarını dinliyor. Annenin sözü biter bitmez yüksek sesle "ben babama gitcem" dedi. Anne tekrar A'yı ve onun yapmasını istemediği şeyleri anlatıyor. Gözlemci bunları yalnızca dinliyor. Cevap vermemeye özen gösteriyor. A içeriden babasına ait tabancanın kılıfını aldı geldi. Tekrar "ben babama gitcem" dedi. Anne kılıfı getirmesini istedi. A getirdi. Kılıfı birlikte beline taktılar. Anne "babanın tabancası var mı?" Diye sordu. A "var" dedi. A "babama gitcem" dedi. Anne bunun üstünde durmamış gibi yaparak. "ben seni bugün çok özledim, gel öpüşelim" diyerek yalvardı. A annesine hiçbir şey söylemeden, bakıyor. Annenin yalvarmasından çok hoşnut görünüyor. Tekrar çantayı eline aldı. Fermuarın açıp kapatıyor. Diğer yandan "babama gitcem" diye tekrarlıyor. Anne "çantayı bozucaksın, hayır gitmeyeceksin". Anne çantayı elinden aldı. Eğer "akıllı çocuk olursan sana da çanta alırım" dedi. A iki saniye kadar oturdu. Anne bu arada onu izliyordu. Fakat hiç bir şey tepki vermedi. A tekrar ayağa kalktı. "Ben babama gidecem" dedi. Anne yine böyle davranmazsa ona da çanta alınacağını söyledi. Ağabey söze girerek "ama almıyorsunuz, benim çantam eskiyor" dedi.

<u>Saat</u>	<u>Ortam</u>	<u>Davranış Öncesi</u>	<u>Davranış</u>	<u>Davranış Sonu</u>
16.00	Oturma Odası	A ve anne salonda oturuyor.	A elindeki çantasının fermuarını açıp kapatıyor.	Anne "bırak" dedi.
	"	G. çantayı getir dedi	A çantayı getirdi. "benim" dedi.	Anne "senin değil"
	"	Anne A'nın yorgun olduğunu anlatıyor.	A çantaya baktı.	Anne izliyor.
	"	Abi geldi. Göz. okula abinin çantasıyla mı gittin dedi.	A başını salladı.	Anne "neden konuşmuyorsun" dedi.
	"	Anne "neden konuşmuyorsun hasta mısın"	A başı ile "hayır"	Anne "bana küstün mü?"
	"	Anne ama ben duymuyorum. yanıma gel.	A itiraz etti. Ayağa kalktı "babama gidecem"	Anne "gel bakalım buraya" diye bağırdı.
	"	"Gitmeyeceksin izin vermiyorum.	A çantayı aldı.	Anne "bu kimin"
	"	Anne "senin değil abinin"	A "benim benim"	Anne kızarak "hayır"
	"	Anne "çantayı kim	A "ben"	Anne "kim para

		aldı?"		verdi".
	"		A "ben"	Anne "hani senin paran".
	"	Anne getir çantayı sırtına takalım.	"ben babama gidecem"	Anne "okula mı "Hayır"
	"	Anne ve A birbirlerine bakıyor	A "babama gidecem"	"yok baban işe gitti".
Oturma Odası	"	Anne "gidersen küserim" vb.	A "babama gidecem" bir çok kez tekrarladı.	Anne "baba yok şimdi gelecek".
	"	Anne "çabuk otur"	A'da tepki yok. "babama gidecem" mırıldanıyor.	Anne A'nın hep böyle davrandığını anlatıyor.
	"	Anne sustu.	A "babama gidecem"	Anne tekrar anlatmaya başladı
	"	Anne devam ediyor	A tabanca kılıfını aldı.	Anne kılıfı istedi.
	"	Anne kılıfı eline aldı.	A kılıfı verdi. Bekledi.	Kılıfı beline taktılar.
	"	"babanın tabancası var mı?"	A "var" "babama gitcem".	Anne "ben seni özledim

	"	Anne yalvarıyor.	A anneye bakıyor. Hoşnut gelmiyor.	öpüşelim". Anne sustu.
	"	Anne A'yı izliyor.	A çantayı aldı. Fermuar ile oynuyor. "babama gitcem"	Anne "çantayı bozacaksın hayır gitmeyeceksin".
16.20	"	Anne çantayı aldı. "akıllı çocuk olursan çanta alırım"	2 sn. kadar oturdu.	Anne tepki vermedi.
		Anne izliyor.	A ayağa kalktı. "babama gidecem".	Anne "böyle davranmazsan çanta alacağım"

Üçüncü çocuğun anekdot kaydı örneği

Gözlenenin:	Tarih:
Adı Soyadı: E.T.	28.08.1995
Gözlemcinin	Gözlem süresi:
Adı Soyadı: S.V.	16.00 - 16.20

E, ben, anne salonda oturuyoruz. E benim çantamı karıştırmak istiyor. Anne "çantayı açma" dedi. E çantayı açmak için uğraşiyor. Ben "çantayı birlikte açalım" dedim. İçinden defter çıkardık. E çantayı yerine koydu "aferrin E". Ben gelmeden önce masada harf çalışması yapıyorlarmış. Anne "masaya geçelim devam edelim" dedi. E koltukta oturuyor. Anne bir kez daha söyledi. Geçtiler. defterine (A) harfi yazıyorlardı. Anne "bu sırayıda tamamla tamam diyecem" dedi. E yazıyor. Anne izliyor. E masanın üzerindeki radyoyu açtı. Anne "hadi oğlum radyoyu kapat ver" dedi. "E radyoyu kapattı" verdi. Anne "aferrin E" dedi. E yazmaya devam ediyor. Hadi E burayı bitirelim bunları yapman gerekiyor. Sıranın dışına çıktı. Anne "sıranın dışına çıkma" dedi. E dikkat ediyor. Anne "burayı da tamamla sana hikaye anlaticam" dedi. Tamamladı. Anne "hikaye anlattı "(E bundan çok hoşnuttu.) Hikayeyi dinledi.

Hikayede uyumaya hazırlanan bir çocuk var. E kendi odasında ve yatağında yatmıyor. Anne hikayeyi anlatırken oradaki çocuğun odasında yattığını söylüyor (vurguluyor). E, hikayeyi tekrarlıyor ama odasında yatmadığını söylemek istemiyor. Başka hikayeye geçmek istiyor. Sununda "çocuk kendi odasında yatıyor" dedi. Başka hikayeye geçtiler. E, hikaye anlatıyor. (Resimlere bakarak postacı ile ilgili). Çok güzel anlatıyor. Anne arada katılıyor "tamam mı E" diyor. Hayvanların isimlerini söylemesini istedi. E söyledi "aferrin E" dedi anne soluk bir sesle.

Başka bir hikayeye geçildi. Anne arada katkıda bulunuyor. E "sen anlatma ben anlaticam" diyor. Anne hikayelerin sonunda E uygun olmayan davranışları ile bağlantı kuruyor ve E'yi eleştiriyor. (Alican yemeklerinin hepsini yiyor değil mi E sen de yesen iyi olur).

E, kitaptan kırmızı başlıklı kız hikayesinin resimlerini gösteriyor. Anne sen o hikayeyi bilmezsin dedi. Biliyorum "kurt suya düşmüş oley oley" demiş. "Allah Allah dedi anne hiç hiç hoşnut" değildi.

E, başka bir şeyle ilgilenmeye başladı. E, kendi kendine konuşuyor. Anne "ne zaman yüzmeye gidecem" dedi. Anne ve babayı üzmezsen yarın 12'de yüzmeye gideceksin dedi.

E, bana sorular soruyor ve sonuna kocacım ekliyor. Anne "E ben senin böyle şeyleri sormanı istemiyorum sen tekrar ediyorsun beni mahçup ediyorsun" dedi. "Başka yerde de söylüyorsun ben utanıyorum söylemesen daha memnun olacağım" diye ekledi.

E, (doğacak) kardeşinden söz etti. Anne E'de küçükken ağlıyordu. Şimdi büyüdü ağabey oldu çok akıllı oldu (E dinliyor ama (hoşnut değil)) bir kere "tamam annecim ben kendi odamda yatayım" dedi ama "gece yine kalkıp bizim yanımıza" geldi. "Ertesi günde gene yatak odasında yattı benim sözümü dinlemedi". "Herhalde çocukluk günleri aklına geldi".

Anne, E'ye odasının kapısına Miki Fare asacağını ve geldiğinde E'nin yatağında yatıp yatmadığını ona soracağını söyledim. Bu E'nin hoşuna gitti "çok iyi olur" dedi. Anne, söze girdi. Sezgin ablası E'nin bir kardeşi olacak, "annesi ve babası ile yatarsa kardeşine kötü örnek olur" dedi. E "ama baba" da üstünü açıyor kim örtecek" dedi. Buna herkes güldü. Anne "ben farkında değilim" dedi. "Gece üstün açılınca n'olur?" E, "karnın ağrır, üstünü açıyorsun". Kardeşinde üstünü açarsa karnı ağrır onun için sen onunla birlikte yatar ve üstünü örtersin" dedi ama "E babayla birlikte yatmanın aksi söylenen her şeyi sözü değiştirerek cevap veriyor.

E, "kardeşim olunca hiç caddeye çıkmayacağım" dedi. "Caddeye çıkarsan ne olur - kardeşime araba çarpar". Baba geldi. Anlatmaya başladı; Biz dün oğlumla istasyonda çay bahçesine gittik. Erkek erkeğe oturduk. Havuzun kenarında çay içtik, numarayı da kırmadı. E, çay bardağını da kendi götürmedi garson geldi aldı. Üstelik E para ödedi dedi. Sonra da baba keşke Annemi de getirseydik o evde yalnız kaldı dedi.

E, keşke soba yaksaydık dediğini söyledi. Baba üşüdük onun için.

- Soba ne zaman yanar?

- Kışın.

- Kışın yanar, Kışın ne oluyor? E

- Kar yağar.

- Kar yağınca nasıl giyiniyoruz? E ne oynuyoruz?

- Palto, şapka, kartopu oynuyoruz.

Baba anneyle konuşmaya başladı. E 8 kez araya girerek ve cümle sonlarına "kocacım" ekleyerek aynı soruları sordu. Anne her defasında E çok çirkin dedi.

Saat	Ortam	Davranış Öncesi	Davranış	Dav. Sonu
14.00	Oturma Odası	Araştırmacı, E ve anne salonda oturuyor.	"E" araştırmacının çantasını karıştırmak için eline aldı.	Anne "çantayı açma" dedi.
	"	Araştırmacı "çantayı birlikte açalım"	İçinden defter çıkarıldı E "çantayı yerine koydu"	Araştırmacı "Aferin E"
	Harf çalışması yapmak için çalışma masasına geçtiler	Anne "Masaya geçelim devam edelim" dedi.	E koltukta oturuyor (umursamadı).	Anne "Masaya geçelim" demiştim.
		Geçtiler defterini eline aldı.	E "yazıyor"	Anne "Bu harfide tamamla, tamam diye-cem" dedi.
		Anne İzliyor.	E "yazmaya devam ediyor".	Anne izliyor.
		Anne izliyor.	E "Masanın üzerindeki radyoyu açtı".	Anne "Hadi oğlum radyoyu kapat ver" dedi,

	<p>Anne elini uzattı.</p> <p>Annesi "Hadi E burayı bitirelim, bunları yapman gerekiyor"</p> <p>Anne "burayı da tamamla sana hikaye anlatacağım" dedi.</p> <p>Anne hikaye anlatmaya başladı.</p> <p>Anne hikayeye yerinde yatma ile ilgili devam ediyor.</p>	<p>E "radyoyu kapattı verdi".</p> <p>E tekrar yazmaya başladı. Sıranın dışına taşırdı.</p> <p>E "taşırmandan yazmak için dikkat ediyor" Sırayı tamamladı.</p> <p>E "dinliyor"</p> <p>E Annenin söylediklerini tekrarlardı fakat "yerinde yatıyormuş kocacım" diye de ekledi. Başka hikayeye geçelim dedi.</p>	<p>Anne "Aferin E" dedi.</p> <p>Anne "sıranın dışına çıkma"</p> <p>Anne Hikaye anlatmaya başladı.</p> <p>Anne "hikayede E'nin istemediği bir davranışına ilişkin konuşuyor.</p> <p>Anne "çocuk kendi odasında yatıyor" dedi.</p>
--	---	---	--

		Anne “ başka bir hikaye açtı”.	E. hikayeyi anlatmaya başladı. (Postacı ile ilgili)	Anne “tamam mı?” diyor. (Sıkıntılı bir sesle hikayenin uzamasından rahatsız görünüyor)
		Anne “hadi bakalım bu hayvanların isimlerini söyle” dedi.	E. “sen anlatma ben anlatacam” dedi.	Anne “Alican yemeklerinin hepsini yiyor değil mi? E. Sende yesen iyi olur.”
			E. “bitiriyorum” “Kurt suya düşmüş, oley oley demiş” dedi.	Anne “Allah allah” dedi. (hoşnut görünmüyordu)
		Anne E. ye bakıyor.	E. “masa örtüsü” ile oynamaya başladı. Kendi kendine mırıldanıyordu. “Anne ne zaman yüzmeye gideceğim?” diye sordu.	Anne “Bizi üzmezsen yarın 12’de yüzmeye gideceksin” dedi.

	<p>Anne ve E. masadan kalktılar.</p>	<p>E. araştırmacıya sorular sormaya başladı. “Sen kimsin Kocacım?” “Nereden geldin karıcım?” v.b.</p>	<p>Anne E. Ben senin bunları sormanı istemiyorum” dedi.</p>
	<p>Anne “sen tekrar ediyorsun beni mahçup ediyorsun”</p>	<p>E. sorulara gülerek devam ediyor.</p>	<p>Anne “başka yerde de söylüyorsun ben utanıyorum”</p>
	<p>Anne “söylemezsen daha memnun olacağım” dedi.</p>	<p>E. doğacak kardeşinden söz etmeye başladı.</p>	<p>Anne E’de küçükken ağlıyordu. şimdi büyüdü abi oldu. Çok akıllı oldu diyerek sitem etti.</p>
	<p>Anne “Bir kere tamam annecim ben kendi odamda yatayım dedi.” Sonra da “Gece kalkıp yanımıza geldi.” dedi.</p>	<p>(E. dinliyor, ama hiç hoşnut görünmüyor). Ağzını, burnunu, gözlerini oynatıyor.</p>	<p>Anne “Ertesi günde gene yatak odasında yattı, benim sözümü dinlemedi” “her halde çocukluk günleri aklına geldi” dedi</p>

	<p>Anne araştırmacıya dönerek “E. Bizimle yatarsa kardeşine kötü örnek olur” dedi. (onay bekliyordu)</p>	<p>E. “ama babam üstünü açıyor, kim örtecek” dedi.</p>	<p>Herkes güldü.</p>
	<p>Anne “ben farkında değilim” dedi. “Gece üstünü açılınca ne olur?” diye sordu.</p>	<p>E. “karnın ağrır, üstünü açıyorsun” (Aarsan demek istiyor)</p>	<p>Anne “kardeşinde üstünü açarsa karnı ağrır onun için sen onunla birlikte yatar ve üstünü rtersin” dedi.</p>
	<p>NOT (Anne ile E.’nin konuşmaları böylece uzadı. Baba ile birlikte yatmanın aksinin söylendiği her Őeye başka Şeyler söyleyerek yanıt veriyor)</p>	<p>E. “kardeşim olunca caddeye çıkmayacağım”</p>	<p>Anne “caddeye çıkarsan ne olur?”</p>

		Anne cevap bekliyor.	E. "Kardeşime araba çarpar" dedi.	Baba geldi. "Bir gün önce olanları anlatmaya başladı"
		Anne ile baba konuşmaya başladılar.	E. sekiz kez araya girerek, "soba ne zaman yanar kocacım?", "kışın kancım", "Kışın kar yağar mı kocacım, kocacım" dedi.	Anne her defasında eşi ile konuşmasını keserek "çok çirkin, sus artık" dedi

Ek 3
HEDEF DAVRANIŞ KAYIT FORMU

10'ar saniyelik aralıklar

	10 sn	20 sn	30 sn	40 sn	50 sn	60 sn
D	1					
A						
K	2					
İ						
K	3					
A						
L	4					
A						
R	5					
	6					
	7					
	8					
	9					
	10					
	11					
	12					
	13					
	14					
	15					
	16					
	17					
	18					
	19					
	20					

Öğrenci :

Tarih :

Gözlemci :

Gözlem Başlama Saati :

Gözlem Bitiş Saati :

Hedef Davranışlar

1.

2.

3.

4.

Ek 4

Sevgili anne, tüm anneler gibi sizde çocuklarınızın eğitimi için çabalyor, zaman ve enerji harcıyor, yoruluyorsunuz. Belki de çoğu zaman nelerden hoşlandığınızı neler yapmayı çok özlediğinizi düşünmüyorsunuz bile aşağıdaki listeyi gözden geçirip yapmayı çok arzu ettiğiniz etkinlikleri işaretlerseniz sevinirim.

En çok / Çok / Az / En Az

Eşimle birlikte yürüyüşe çıkmak.....

Yalnız yürüyüşe çıkmak.....

Eşimle birlikte sinemaya gitmek.....

Bir gecelik bile olsa çocuklara
bakacak birinin eve gelmesi.....

Dostlarımızla birlikte olmak.....

Bir resim sergisine davet edilmek.....

Okuduğum bir kitabı tartışmak.....

Kuaföre gitmek ve saç bakımı yaptırmak.....

Markette indirim hakkı elde etmek.....

Çocuğumla yaptığım eğitim
çalışmalarına ilişkin onay almak.....

Sizin eklemek istedikleriniz varsa lütfen yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Ek 4

Sevgili anne, tüm anneler gibi sizde çocuklarınızın eğitimi için çabalıyor, zaman ve enerji harcıyor, yoruluyorsunuz. Belki de çoğu zaman nelerden hoşlandığınızı neler yapmayı çok özlediğinizi düşünmüyorsunuz bile aşağıdaki listeyi gözden geçirip yapmayı çok arzu ettiğiniz etkinlikleri işaretlerseniz sevinirim.

En çok / Çok / Az / En Az

- Eşimle birlikte yürüyüşe çıkmak.....
- Yalnız yürüyüşe çıkmak.....
- Eşimle birlikte sinemaya gitmek.....
- Bir gecelik bile olsa çocuklara
bakacak birinin eve gelmesi.....
- Dostlarımızla birlikte olmak.....
- Bir resim sergisine davet edilmek.....
- Okuduğum bir kitabı tartışmak.....
- Kuaföre gitmek ve saç bakımı yaptırmak.....
- Markette indirim hakkı elde etmek.....
- Çocuğumla yaptığım eğitim
çalışmalarına ilişkin onay almak.....
- Sizin eklemek istedikleriniz varsa lütfen yazınız.
-
-
-
-
-